

AMMATTIETIIKKA ASIAKIRJAHALLINNAN
AMMATTILAISTEN TOIMENKUVASSA

Tuomas Virtanen

Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Informaatiotutkimus ja
interaktiivinen media
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2018

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan asiakirjahallinnan ammattilaisten ammattieettisiä käsityksiä ja sitä minkälaista roolia ammattietiikka näyttelee asiakirjahallinnan ammattilaisten toimenkuvassa. Asiakirjahallinnan merkittävä yhteiskunnallinen rooli tekee toimenkuvan ja ammattietiikan välisen suhteen tarkastelusta tärkeää, sillä asiakirjahallinnan ammattilaisten tehtävä osana kollektiivisen muistin muodostumista asettaa nämä tilanteeseen, jossa näillä on erityisen paljon valtaa vaikuttaa siihen, minkälainen kuva historiasta välittyy jälkipolville. Asiakirjahallinnan ammattilaisten ammattietiikkaa koskevat kysymykset ja pohdinnat liittyvätkin monelta osin valtaan, jota nämä käyttävät ja joka näihin myös kohdistuu.

Tutkimuksessa vastataan kahteen tutkimuskysymykseen: 1. Miten asiakirjahallinnan tehtävissä työskentelevät ammattilaiset tiedostavat ja havainnoivat työhönsä liittyviä eettisiä kysymyksiä? 2. Minkälaisiksi asiakirjahallinnan tehtävissä työskentelevät ammattilaiset kokevat valmiutensa käsitellä työhönsä liittyviä eettisiä kysymyksiä?

Asiakirjahallinnan ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä oman alansa ammattietiikasta selvitettiin viiden haastattelun avulla, jotka toteutettiin puolistrukturoidusti. Haastateltavat valikoituivat useilta eri asiakirjahallinnan toimialueilta, mutta yhdistävänä tekijänä näillä oli työkokemus päätearkistossa työskentelystä. Haastattelut olivat teemoiteltu kolmeen osioon, joista ensimmäisessä lähestyttiin ammattietiikkaa koulutuksen näkökulmasta. Toisessa osiossa tarkasteltiin haastateltavien tapoja hahmottaa etiikan ja ammattietiikan käsitteitä. Kolmannessa osiossa ammattietiikka kytkettiin käytännön työtehtäviin, tiedustelemalla miten ammattietiikka näkyy haastateltujen toimenkuvassa konkreettisissa työtehtävissä.

Tutkimuksessa saatiin selville, että asiakirjahallinnan ammattilaiset tiedostavat hyvin omaan toimenkuvaansa liittyviä ammattikysymyksiä sekä hahmottavat myös niihin liittyviä valtasuhteita. Haastateltavat eivät nähneet ammattietiikkaa muusta toimenkuvasta erillisenä osa-alueena vaan eräänlaisena punaisena lankana, joka on tavalla tai toisella jatkuvasti toimenkuvassa läsnä. Haastateltavat kokivat myös edellytyksensä hyväksi ratkaista työssään eteen tulevia ammattieettisiä haasteita.

Avainsanat: asiakirjahallinta, etiikka, ammattietiikka, valta

Contents

1	JOHDANTO.....	2
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYYS SEKÄ KIRJALLISUUSKATSAUS.....	4
2.1	Käsitteistöä.....	4
2.2	Asiakirjahallinta ja ammattietiikka.....	7
2.2.1	Ammattietiikka.....	7
2.2.2	Ammattietiikka ja valta.....	11
2.2.3	Ammattieettiset säännöt.....	13
2.3	Asiakirjahallinnan eettinen koulutus Suomessa.....	15
2.4	Aikaisempi tutkimus.....	17
3	TUTKIMUSMENETELMÄ JA -AINEISTON KERUU.....	20
3.1	Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen toteutus.....	20
3.2	Tutkimusaineisto.....	22
3.3	Tutkimusmetodina haastattelu.....	23
3.4	Aineiston analysoiminen metodologia.....	26
4	TUTKIMUSTULOKSET.....	27
4.1	Asiakirjahallinnan ammattieettinen koulutus.....	27
4.2	Ammattietiikan merkitys asiakirjahallinnalle.....	33
4.3	Ammattietiikka työssä.....	42
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	56
	LÄHTEET.....	66
	LIITTEET.....	I

1 JOHDANTO

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kuinka asiakirjahallinnan ammattilaiset hahmottavat oman toimenkuvansa eri osa-alueisiin liittyviä ammattieettisiä kysymyksiä. Keskeisimpänä tavoitteena on selvittää kuinka asiakirjahallinnan tehtävissä työskentelevät alalle koulutetut henkilöt hahmottavat, määrittävät ja jäsentelevät näitä ammattieettisiä kysymyksiä. Toisena tutkimuksen tavoitteena on pyrkiä selvittämään minkälaisiksi nämä asiakirjahallinnan ammattilaiset kokevat omat valmiutensa vastata näihin työssängä ilmeneviin ammattieettisiin haasteisiin.

Aihetta koskeva Suomessa tehty tutkimus on käytännössä olematonta ja kansainvälisestikin asiakirjahallinnan ammattilaisten suhdetta alansa ammattietiikkaan on tutkittu hyvin vähän. Aihetta koskevaa kirjallisuutta niin monografioina, esseekokoelmina kuin myös artikkeleina on julkaistu jonkin verran, mutta tässäkin tapauksessa Suomessa tehdyt julkaisut ovat hyvin vähäisiä. Tästä huolimatta alalla vallitsee yleisesti ottaen taipumus korostaa asiakirjahallinnan ja alan ammattietiikan erityistä suhdetta, joka joissakin tapauksissa nähdään erittäin merkittävänä osana asiakirjahallinnan työtä ja ammatti-identiteettiä. Samaan aikaan suomalaisissa alalle kouluttavien opetusohjelmien suunnitelmissa tai kurssikattauksissa ammattietiikka esiintyy kuitenkin vain ajoittain ja silloinkin lähinnä jonkinlaisena reunamerkintänä. Tämän johdosta olisikin tärkeää tutkia alalla työskentelevien omia työelämästä kumpuavia näkemyksiä liittyen ammattietiikkaan. Tämän tutkimuksen kautta on mahdollista saada tärkeää tietoa siitä, minkälaisia puutteita asiakirjahallinnan koulutuksessa ilmenee erityisesti ammattieettisten teemojen kannalta ja parhaimmassa tapauksessa tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää päivittäessä alan opetusohjelmia vastaamaan paremmin työelämän tarpeisiin.

Tutkimuksen keskeisimpänä tavoitteena on tuoda alan tietoisuuteen asiakirjahallinnassa työskentelevien ammattilaisten työelämän kontekstissa hahmottamia käsityksiä alan ammattietiikan luonteesta sekä siitä, kuinka se näkyy asiakirjahallinnan toimenkuvassa. Samalla tutkimuksen tavoitteena on myös tuoda esiin mahdollisia puutteita asiakirjahallinnan ammattieettillisessä koulutuksessa. Näiden teemojen esiintuomisen ja tarkastelun toivotaan herättävän kiinnostusta jatkotutkimuksien tekemiseen, sillä

asiakirjahallinnan suhteessa oman alansa ammattietiikkaan on vielä paljon tutkittavaa aiemman tutkimustyön vähäisyydestä johtuen.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS SEKÄ KIRJALLISUUSKATSAUS

2.1 Käsitteistöä

Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan asiakirjahallinnan ammattilaisten tapaa hahmottaa oman alansa ammattieettistä kenttäänsä. Keskeisiä tutkimuksessa käsiteltäviä termejä ovat siis etiikka ja ammattietiikka, normit, valta, ammatillisuus, asiakirjahallinta sekä päätearkisto. Jotta tutkittavaa aihetta ja tutkimuksen tuloksia voitaisiin helpommin ymmärtää, on tärkeää määritellä nämä termit ja avata niihin liittyviä näkökulmia ja ajatuksia.

Eettisellä toiminnalla tarkoitetaan normien kautta määrittyvää käyttäytymistä, jossa käyttäytyminen ja päätökset syntyvät moraalisen valinnan seurauksena. Etiikka voidaan lähestyä kahdesta näkökulmasta: deontologisesta ja teleologisesta. Deontologinen lähestymistapa käsittelee toimintatapoja, jotka ovat joko moraalisesti vääriä tai oikeita, kun taas teleologinen lähestymistapa analysoi toimintatapojen haluttuja ja epähaluttuja lopputuloksia. Ammattieettistä koodistoa rakennettaessa otetaan yleensä näkökulmia kummastakin koulukunnasta. (Benedict 2010, 1). Etiikka voidaan myös jaotella normatiiviseen etiikkaan ja metaetiikkaan. Normatiivisessa etiikassa tarkastellaan kuinka ihmisen tulisi toimia, kun taas metaetiikka on luonteeltaan aavistuksen abstraktimpi lähestymistapa, jossa pohditaan esimerkiksi eettisten käsitteiden merkityksiä ja eettistä tiedonsaantia. Tämän tutkimuksen kontekstissa fokus on ennen kaikkea normatiivisen etiikan tarkastelussa. Etiikan ja moraalin ero on siinä, että moraalilla on sidoksissa aina yksilön tai ryhmän käsityksiin oikean ja väärän luonteesta, kun taas etiikka on kiinnostunut siitä mitkä teot ovat absoluuttisesti oikeita ja vääriä. Luonnollisesti ihmisvaikutuksen sivuuttaminen eettisessä tiedonhankinnassa on myös eettinen ongelma. (Räikkä & al. 1995, 8-9.) Etiikka muodostuu tietyn ryhmän jakamien arvojärjestelmien ja tapojen kautta. Tämän ryhmän jakavat moraalikäsitteet määrittelevät, mikä ryhmän sisällä tapahtuva käyttäytyminen tulkitaan oikeaksi ja vääräksi. (Craig 2005, 242.) Ihmiset eivät ikinä kuulu osaksi vain yhtä ryhmää vaan henkilön moraalikäsitteet rakentuvat useiden eri ryhmien muodostamien eettisten järjestelmien yhteisvaikutuksesta. Tämän johdosta, kun tarkastellaan asiakirjahallinnan ammattilaisten

ammattietiikkaa, tulee tiedostaa sen muodostuvan yhteiskunnassa laajemmin vaikuttavien moraalikäsitteiden sekä alan sisäisten käytäntöjen yhteisvaikutuksesta.

Asiakirjahallinnan ammattietiikkaan liittyvät kiinteästi erilaiset vallankäytön muodot, jotka ilmenevät esimerkiksi arkistonhoitajan kykynä määrittellä mitä arkistossa asioiva henkilö pystyy arkistosta löytämään ja mitä asiakirja-aineistoa asiakas osaa ylipäättään tiedustella. Tässä yhteydessä vallankäytön fokus kohdistuu ennen kaikkea vallankäyttöön kykynä kontrolloida toisten toimintaa. Vallankäyttö kontrolloimisena linkittyy kiinteästi resurssienhallintaan. Toimija, joka hallitsee tiettyjä resursseja, pystyy tämän kautta vaikuttamaan itsensä ja muiden intresseihin näiden pyrkimyksissä päästä käsiksi näihin resursseihin. Hallitessaan resursseja toimija on vapaa erinäisistä resursseja koskevista rajoituksista, kun taas muiden osapuolien resursseihin liittyvä toimintakenttä on rajoittunut. Asiakirjahallinnan maailmassa tämä ilmenee esimerkiksi arkistonhoitajan ja arkistossa asioivan asiakkaan välisessä suhteessa. Asiakas on tarpeissaan riippuvainen arkistonhoitajan hallinnassa olevista asiakirja-aineistoista sekä tämä ammattitaidosta löytää arkistosta halutut asiakirjat. Tässä kontekstissa valta voidaan nähdä ennen kaikkea rakenteellisena. Tällaisessa valta-asetelmassa altavastaajan asemassa olevat tahot joutuvat enemmän mukautumaan vallankäyttäjien toimintamalleihin kuin päinvastoin. Luonnollisestikin asiakirjahallintaa pyritään toteuttamaan mahdollisimman käyttäjäystävällisesti ja vapaan tiedon saatavuuden ideaalit mielessä, mutta tästäkin huolimatta nämä vallan asetelmat ovat aina läsnä tavalla tai toisella. On kuitenkin tärkeää tiedostaa, ettei vallan kohdistuminen ole koskaan yksisuuntaista vaan myös altavastaajalla on toiminnallista valtaa tilanteissa, joissa vallan tasapaino olisikin epäsuhdassa. (Dowding 2011, 504-506.)

Ammattietiikasta on hankalaa kirjoittaa käsittelemättä normeja, sillä etiikka ja normit kulkevat usein käsikädessä. Normit voidaan karkeasti jaotella kahteen pääryhmään. Ensimmäisenä kategoriana voidaan pitää kuvailevia normeja, jotka esittävät tietynlaista käyttäytymistä, johon liittyy odotus siitä, että käyttäytyminen seuraa tietynlaista kaavaa. Injunktiiiviset normit muodostavat toisen kategorian. Ne ovat toimintaa ulkopuolelta määrittäviä säännöstöjä, joiden mukaan tilanteessa tulisi toimia. Tämän tutkimuksen kontekstissa kiinnitetään huomiota erityisesti näihin injunktiiivisiin normeihin, sillä esimerkiksi erilaiset asiakirjahallinnan eettiset säännöstit voidaan nähdä injunktiiivisinä normeina. Joissakin yhteyksissä normien määrittelyyn liitetään myös ajatus siitä, että niiden noudattamista harvemmin valvotaan keskitetysti minkään oikeudellisen tahon

toimesta. Tämä luonnehdinta sopii hyvin asiakirjahallinnan ammattieettisiin säännöstöihin, sillä nekin ovat luonteeltaan enemmän ohjenuoramaisia eikä niiden noudattamista pystytä keskitetysti valvomaan. Asiakirjahallinnan ammattietiikan kontekstissa normit asettuvat katsantokantaan, jossa normit hahmotetaan järjestelmänä, joka pyrkii kannustamaan ryhmälle edullista käyttäytymistä ja rajoittamaan sitä vahingoittavaa. Tämä näkökulma linkittyy kiinteästi ammatillisuuden ajatukseen. (Parillo 2008, 625-626.)

Tutkimuksessa käsitellään ammattietiikkaa asiakirjahallinnan ammattilaisten näkökulmasta, joten on tärkeää hiukan jäsenellä ammatilaisen määritelmää. Ammatilainen voidaan nähdä henkilönä, jonka titteli perustuu ammattitaitoon, jota tämä soveltaa työssään. Ammattitaito on koulutuksen ja kokemuksen kautta hankittu pätevyys suorittaa työtehtäviä. Ammattitaidon ytimessä on myös ajatus kyvystä ratkaista itsenäisesti työtehtäviä. Nykyään työtehtävät vaativat enenemissä määrin erityisosaamista, joka ilmenee esimerkiksi työssä käsiteltävien aiheiden syvällisempänä ymmärtämisenä. Tämän tyyppisestä ammatillisesta osaamisesta käytetään nykyään termiä ammatillinen asiantuntijuus. Asiantuntijuuteen kytkeytyy professionaalisuuden eli ammatillisuuden termi, joka liittyy ammatteihin, joissa osaaminen perustuu pitkälliselle akateemiselle koulutukselle ja laaja-alaiselle tietoperustalle. Professionaalisuuteen liitetään vahvasti käsitys ammattietiikasta. Professiot säätelevät melko itsenäisesti oman ammattikuntansa eettistä toimintaa. Asiakirjahallinnan ammattilaisten voidaan nähdä täyttävän profession piirteet. (Dingwall 2004, 16; Juujärvi & al. 2007, 9.)

Asiakirja on jonkin prosessin seurauksena syntynyt dokumentti, jonka kautta on mahdollista saada tietoa prosessista, jossa se on syntynyt. Asiakirjan olemus on ennen kaikkea riippuvainen sen synty kontekstin todentamisesta. Mikäli asiakirjaa ei voida kontekstualisoida, sitä ei voida pitää standardit täyttävänä asiakirjana ja täten sen todistusvoimaisuus on kyseenalainen. (Smith 2007, 1.)

Asiakirjahallinnan tehtävänä on käsitellä asiakirjoja erinäisissä prosesseissa sen syntymisestä sen elinkaaren loppuun asti siten, että asiakirjoihin liittyvät ominaisuudet säilyvät. Tämän lisäksi asiakirjahallinnassa pidetään kirjaa siitä mitkä asiakirjat ovat saatavilla ja että ne voidaan myös tarvittaessa paikantaa ja noutaa. Asiakirjahallinnan tehtäviin kuuluu myös erinäisin keinoin varmistaa asiakirjaan liittyvien kontekstien säilyvyys, jotta asiakirjaa pystytään tulkitsemaan oikein. Kontekstin säilyvyyttä

toteutetaan esimerkiksi meta- ja kuvailutietojen sekä provenienssiperiaatteen mukaisen järjestämisen kautta. Lisäksi asiakirjahallinnan tehtävänä on ylläpitää asiakirjojen autenttisuutta ja todistusvoimaisuutta. Viimeisimpänä tehtävänä asiakirjahallinnan tulee varmistaa asiakirjojen säilyvyys ja käytettävyys koko sen elinkaaren ajan siihen pisteeseen asti, jossa se päättyy joko hävitettäväksi tai toimitetaan päätearkistoon. Mikäli asiakirja päättyy päätearkistoon, kohdistuvat siihenkin jatkossakin aiemmin mainitut asiakirjahallinnan toimenpiteet. (Henttonen 2015, 13; McKemmish 2005, 224; Smith 2007, 2-3.)

Virallisen määritelmän mukaan päätearkisto on arkisto, johon sijoitetaan pitkäaikaisesti tai pysyvästi säilytettävät asiakirjat. Päätearkisto voi sijaita asiakirjoja alun perin toiminnassaan käsitelleessä organisaatiossa, jolloin kaikki päätearkistossa säilytettävät asiakirjat liittyvät jotenkin emo-organisaation toimintaan. Tämän tyyppisestä päätearkistosta voidaan käyttää hyvänä esimerkkinä Tampereen kaupungin ja yliopiston arkistoja. On myös olemassa päätearkistoja, jotka vastaanottavat muilta organisaatioilta asiakirjoja, joiden vastaanottaminen on määritelty kyseisen päätearkiston toimintaperiaatteissa. Tällainen arkisto on esimerkiksi Kansallisarkisto. Pitkäaikaisesti tai pysyvästi säilytettävän asiakirja-aineiston johdosta päätearkistoja koskevat myös erityiset rakenteelliset kriteerit, joiden tehtävänä on turvata asiakirjojen pitkäaikainen säilyvyys vakauttamalla olosuhteet, joissa asiakirjoja säilytetään. (Lybeck et al 2006, 51, 93).

2.2 Asiakirjahallinta ja ammattietiikka

2.2.1 Ammattietiikka

Ammattietiikka on ammatillisessa kontekstissa vaikuttava ohjeistusten, käytäntöjen ja sääntöjen järjestelmä. Noudattaessaan työssään hyvää ammattieettistä käytäntöä ammattilainen ymmärtää työhönsä liittyvät moraaliset vastualueensa sekä ammatilliset velvollisuutensa yhteiskuntaa kohtaan. Ammattietiikka voidaan myös nähdä eräänlaisena lupauksena siitä, että ammattikunta käyttää osaamistansa tarkoituksiin, jotka palvelevat laajemmin yhteiskunnan yhteistä etua. Läpinäkyvä ja kestävällä pohjalla oleva ammattieettinen toiminta synnyttää luottamusta arkistojen toimintaa kohtaan. Samaan aikaan yhteiskunnan arkistoille osoittama luottamus vahvistaa arkistojen

velvollisuudentuntoa toimia eettisesti. Speckin mukaan asiakirjahallinnan ammattilaisilla on kuitenkin ammattiryhmänä usein haasteita hahmottaa, että tämä saavutetu luottamus myös mahdollista menettää. (Benedict 2010, 1, 3; Dingwall 2004, 12; Speck 2010, 32.) Joidenkin määritelmien mukaan ammattietiikka ei kuitenkaan sinänsä eroa etiikasta muuten kuin siinä mielessä, että se tapahtuu ammatillisessa kontekstissa (Räikkä & al. 1995, 14). Yhteiskunnan yhteinen etu on kuitenkin sellaisenaan konsepti, jota voidaan pitää melko politisoituneena, koska useimmiten yhteinen etu on valtaapitävien tahojen määriteltävissä ja siten taipuvainen palvelemaan vallanpitäjien tarpeita joko tiedostetusti tai tiedostamatta (Kohn 2008, 19). Moderni arkistoteoria pyrkiikin toiminnassaan entistä enemmän ottamaan huomioon myös yhteiskunnallisessa keskustelussa vähemmistöasemassa vaikuttavat toimijat, jotta näiden ääni saataisiin kuuluviin. Arkistoteoriassa pyritään myös kiinnittämään huomiota valtapoliittisessa marginaalissa toimivien representaatioon. Arkistojen kyky vaikuttaa yhteiskunnan kollektiiviseen muistiin onkin yhtenä asiakirjahallinnan ammattietiikan keskeisimpänä kysymyksenä, sillä arkistotyön kautta määrittyvät ne toimijat ja tapahtumat, jotka muistetaan ja ne jotka unohdetaan. Asiakirjahallinnan tulisikin pyrkiä mahdollisimman kattavaan yhteiskunnan eri osa-alueiden toiminnan tallentamiseen. (Jimerson 2003, 91-92, 94; Wallace 2011, 2.)

Asiakirjahallinnan ammattietiikkaa on pitkään sisältänyt itsessään ajatuksen ammattikunnan puolueettomuuden vaalimisesta ja pyrkimyksestä toimia neutraalisti ilman erilaisia henkilökohtaisia tai poliittisia vaikuttimia. Tätä näkökulmaa on kuitenkin ryhdytty viime aikoina kyseenalaistamaan, koska asiakirjahallinnan usein keskeinen rooli osana valtarakenteiden tukitoimintoja asettaa asiakirjahallinnan asemaan, jossa se puolueettomuuden omaksuessaan aidon puolueettomuuden sijaan itse asiassa tukee ja vahvistaa yhteiskunnan vallitsevia valta-asetelmia. Tämän johdosta onkin esitetty asiakirjahallinnan koulutusohjelmissa tulisi tulevaisuudessa kiinnittää enemmän huomiota havainnollistaa arkistojen ja arkistotyön poliittista roolia yhteiskunnallisessa kontekstissa. (Gilliland 2011, 193-194.) Samaan aikaan on kuitenkin tärkeää painottaa, että ilman lupautta puolueettomuudesta yhteiskunta ei luovuttaisi asiakirjojaan arkistojen säilytettäväksi eheinä ja autenttisina. Yleinen näkökulma on, että puolueettoman asiakirjahallinnan ammattilaisen on helpompaa toimia asiakirjojen, niiden laatijoiden ja käyttäjien näkökulmasta siten, että kaikki osapuolet otettaisiin toiminnassa huomioon. International Council on Archives on esittänyt eettisessä koodistossaan mainittavan puolueettomuuden keskiössä olevan reiluus, suvaitsevaisuus, sitoutumattomuus sekä

objektiivisuus. Tätä tapaa hahmottaa alan puolueettomuutta on ryhdytty kritisoimaan jossakin määrin naivistisena, sillä se jättää huomioimatta asiakirjahallinnan roolin osana yhteiskunnallisia valtarakenteita. (Gilliland 2011, 196-197.)

Kun käsitellään ammattietiikan näkymistä alan koulutusohjelmissa, joudutaan pohtimaan asiakirjahallinnan ammattilaisen perusluonnetta. Koulutusohjelmia räätälöidessä tulee tarkastella kysymystä siitä, onko koulutuksen perimmäisen tarkoituksena valmistaa työtehtävät tehokkaasti ratkaisevia, teknisesti osaavia ammattilaisia vaiko henkilöitä, joilla on edellä mainitun osaamisen lisäksi myös laajempaa intellektuaalista, pohdintaan kykenevää hahmotuskykyä. (Gilliland 2011, 199.) Tietyssä mielessä tämä tapa jaotella alan koulutustarpeita ei ole järkevä, sillä asiakirjahallinnan ammattilaisen perustoimenkuvaan kuuluvat vääjäämättä tilanteet, joissa eettisiä päätöksiä joudutaan tekemään.

Arkistoalan ammattilaisen ammatillinen rooli voidaan nähdä tietyllä tapaa kaksinapaisena. Ensinnäkin arkistoalan ammattilaisen tehtävänä on palvella emo-organisaatiotansa parhaimmalla mahdollisella tavalla vastaamalla siitä, että asiakirjahallinnalliset tukitoiminnot vastaavat organisaation tarpeisiin. Toiseksi asiakirjahallinnan ammattilaisen rooliin kuuluu merkittävä vastuu yhteiskunnan kollektiivisen muistin muodostamiseen ja säilyttämiseen liittyvissä toiminnoissa. Tämän ammattiin liittyvän kaksinapaisen vastuukentän johdosta asiakirjahallinnan ammattilaisen suhde on erityinen tarkastellessa ammattiin liittyviä eettisiä kysymyksiä. (Danielson 2010, 24; Gale 2006, 22).

Asiakirjahallinnan ammattilaisen ammattieettisen kentän voidaan hahmottaa muodostuvan kolmen seuraavan toimialueen yhteisvaikutuksesta: lain, ammatillisuuden sekä yhteiskunnallisen vastuun. Laki ja eettiset teemat kulkevat usein rinnatusten, joskaan eivät aina (Benedict 2003, 16). Koska laki koskee kaikkia, myös asiakirjahallinnan ammattilainen on toiminnassaan laissa määriteltyjen säädösten alainen ja toteuttaa tällöin lakiin sisällytettyjä eettisiä käytäntöjä. Keskeisimmät asiakirjahallintaa koskevat lain osa-alueet ovat tekijänoikeudet, informaation vapaus, yksityisyydensuoja ja perintä/ulosotto (*replevin*) (Benedict 2003, 16). Ammatillisuudeksi mielletään sellainen ammatillinen toiminta, joka pyrkii ottamaan huomioon oman ammattiryhmän jäsenet sekä itse ammatin niin sanotusti instituutiona. Ammatilliseen toimintaan sisältyy ajatus pyrkiä välttämään kaikenlaista ammattinimikkeen alla toteutettua käyttäytymistä, joka voisi olla haitallista

muille ammatinharjoittajille tai koko ammatille instituutiona. Yhteiskunnallinen vastuu on näistä kolmesta kenties monisyisin ja epämääräisin hahmottaa. Se pitää sisällään asiakirjahallinnan ammattilaisen roolin kollektiivisen muistin rakentajana ja säilyttäjänä. Ammattilaisen valta vaikuttaa identiteettien ja käsitysten muodostumiseen on eräs asiakirjahallinnan ammattieettisen kentän monimutkaisimmista teemoista. Nämä kolme tasoa, jotka muodostavat asiakirjahallinnan ammattieettisen kentän eivät aina toimi synergiassa, mikä on yksi ammattieettisten kysymysten ratkaisussa keskeisimpiä haasteita. Esimerkiksi yhteiskunnallisen vastuun alle sijoittuvat kollektiivisen muistin syntymiseen vaikuttavat toiminnot voivat joissakin tilanteissa olla ristiriidassa lainsäädännön kanssa. Ammatillisuuden näkökulmasta taas voi olla ongelmallista toimia organisaatiossa tapahtuvien väärinkäytöksen ilmiäntajana, sillä pahimmassa tapauksessa tämä voi laskea alan luotettavuutta joidenkin työnantajien silmissä. (Cox 2008, 1132; Danielson 2010, 22-24.)

Ammattietiikka ei myöskään ole olemukseltaan muuttumaton vaan se heijastelee ammatin toimenkuvaan kohdistuvien muutoksien lisäksi myös vallitsevia yhteiskunnallisia paradigmoja. Nämä ammattietiikkaan vaikuttavat yhteiskunnalliset paradigmat määrittyvät muun muassa lainsäädännön, vallitsevien kulttuurillisten murrosten sekä yhteiskunnallisten voimasuhteiden muutosten kautta. Ammattietiikka on siis jatkuvassa muutoksen tilassa heijastellessaan ympärillä vaikuttavan yhteiskunnan arvoja ja normeja. Voidaan myös esittää, että vaikka asiakirjahallinnan ammattilaiset jakavat keskenään useimmat alaa koskevat ammattieettiset periaatteet, on myös organisaatiolla oma vaikutuksensa siihen minkälaisiksi asiakirjahallinnan ammattilaisten ammattieettiset käsitykset muodostuvat. Keskeisin organisaation kautta ammattietiikkaan vaikuttava tekijä on se mille työelämän sektorille organisaatio sijoittuu. Näitä sektoreita ovat julkinen sektori, yksityinen sektori sekä voittoa tavoittelematon sektori. Eri ammattikuntia kattavissa tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu ammattietiikkaa näiden sektorien näkökulmasta, on todettu että esimerkiksi julkisella sektorilla työskentelevien etiikkakäsityksissä korostuvat sellaiset teemat kuten laki ja vastuullisuus, kun taas yksityisellä puolella puhutaan sopimusten kunnioittamisesta ja ahkeruudesta. Voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden eettinen koodisto on ennen kaikkea riippuvainen organisaation tavoitteista, jotka voivat vaihdella poliittisesta vaikuttamisesta luonnonsuojeluun. Nämä sektoreihin perustuvat rajaukset eivät kuitenkaan ole ehdottomia, koska postmodernissa yhteiskunnassa rajat ovat taipuvaisia häilymään. Tämä

ilmenee esimerkiksi siten, että julkinen sektori on alkanut omaksua joitakin aiemmin leimallisesti yksityiselle sektorille tyypillisiä taloudellisen ajattelun piirteitä. (Schultz 2004, 286-287, 290-291; Gale 2006, 19-20.)

Asiakirjahallinnan ammattietiikan voidaan nähdä myös silloin tällöin joutuvan ristiriitatilanteeseen emo-organisaation tavoitteiden kanssa. Asiakirjahallinnan ammattilaisella on työstään johtuen hyvät edellytykset hahmottaa organisaationsa toimintaa laajemmassa mittakaavassa kuin monilla muilla samassa organisaatiossa työskentelevillä. Tämä johtuu siitä, että käsitellessään organisaation tuottamia asiakirjoja asiakirjahallinnan ammattilainen pystyy seuraamaan kaikkia organisaatiossa tapahtuvia prosesseja, jotka tuottavat asiakirjoja. Sen lisäksi että asiakirjahallinnassa työskentelevä henkilö pystyy havainnoimaan organisaation laajamittaista toimintaa, on tällä myös hyvät edellytykset huomata asiakirjaliikenteessä ilmenevät erilaiset anomaliat kuten virheellisesti laaditut asiakirjat tai kokonaisten asiakirjojen puuttumiset. Tämän johdosta asiakirjahallinnan ammattilaisella on käytössään monia organisaatiokollegoitaan paremmat lähtökohdat antaa ilmi organisaatiossa tapahtuvia väärinkäytöksiä. (Jimerson 2009, 336-337.)

2.2.2 Ammattietiikka ja valta

Ammattietiikkaan liittyvät kysymykset linkittyvät kiinteästi myös valtaan ja vallankäyttöön. Tämä on erittäin ilmeistä erityisesti asiakirjahallinnassa, jossa ammattilaisen työssään suorittamat toimenpiteet vaikuttavat suoraan kollektiivisen muistin muodostumiseen. Arvonmäärityksessä asiakirjahallinnan parissa työskentelevä henkilö muuttaa ja määrittää uudelleen asiakirjoihin liittyviä merkityksiä ja konteksteja. On tärkeää tiedostaa arvonmäärityksen olevan prosessina ennen kaikkea pohjimmiltaan subjektiivinen. Asiakirjan arvo on riippuvainen arvonmääritystä tekevästä asiakirjahallinnan ammattilaisesta, jonka arvonmäärityksperusteet pohjautuvat monimutkaiseen ammattietiikan, lainsäädännön, organisaatiotarpeiden sekä vallitsevan sosiokulttuurillisen kentän muodostamaan kudelman. Arkistossa harjoitetun arvonmäärityksen nähdään useimmiten heijastelevan yhteiskunnassa vaikuttavien voimatekijöiden välisiä valtasuhteita, sillä näillä toimijoilla on valtaa määrittellä hallitsevaa yhteiskunnallista paradigmaa. Tällaisia voimatekijöitä ovat esimerkiksi valtion virastot, poliittiset järjestöt, yritykset, uskonnolliset järjestöt sekä akateemiset

instituutiot. Toimiessaan näiden valtakelijöiden muodostamassa viitekehyksessä asiakirjahallinnan ammattilainen on usein taipuvainen joko tietoisesti tai tiedostomattaan edistämään ja ylläpitämään vallitsevan valtarakenteen ja yhteiskunnan tilan säilymistä. (Jimerson 2009, 136-137, 229, 302; Schwartz & Cook 2002, 2)

Asiakirjahallinnan ammattilaisten valta ilmenee erityisesti näiden toimenkuvaan kuuluvassa asiakirjojen kontekstualisoinnissa sekä tavassa, jolla nämä edistävät asiakirjojen löydettävyyttä. Näillä seikoilla on suuri vaikutus siihen, kuka asiakirjoja pystyy vaivattomasti löytämään ja käyttämään. Ammattilaisen kuvailun yhteydessä tekemät valinnat määrittävät pitkälti sen mistä näkökulmasta asiakirja on helposti löydettävissä ja kenenkä toimesta. Ideaalissa tilanteessa kuvailu pyritään toteuttamaan niin, että asiakirja olisi mahdollisimman helposti kaikkien käytettävissä. Rajallisista käytössä olevista resursseista johtuen asiakirjahallinnan ammattilaiset myös määrittelevät mitä arkistoon sisällytetään ja mitä joudutaan hävittämään. Tämä tarkoittaa käytännössä aina kompromisseja, koska kun joitakin asiakirjoja valitaan säilytettäväksi, täytyy joitakin asiakirjoja jättää pois, koska kaiken aineiston säilyttäminen ei ole mahdollista. Arkistokokonaisuus on siis aina viime kädessä yksilöllisen valinnan synnyttämä lopputulos, joka ei voi koskaan edustaa täysin neutraalia näkökulmaa menneistä tapahtumista. On myös tärkeää tiedostaa, että asiakaspalvelutilanteessa arkistonhoitaja ja arkistojen noudattamat käytännöt määrittävät erilaisten työprosessien kautta aineistovalikoiman, jota asiakkaalle tämän esittämän tietopalvelupyynnön perusteella tarjotaan. Asiakirjahallinnan ammattilainen toimii käytännössä aina välikätenä, joka kontrolloi asiakirjatiedon kulkemista asiakkaalle. Asiakirjahallinnan ammattilainen on siis toimija, jolla on tietyn resurssin hallitsemisen johdosta valtaa niihin toimijoihin nähden, joilla resursseja ei ole. (Jimerson 2003, 93; Speck 2010, 35; Tesar 2015, 102.)

Ammattietiikkaa käsitellessä on myös tärkeää tiedostaa, ettei toiminnan laillisuus tee toiminnasta automaattisesti myös eettistä (Benedict 2003, 12). Vaikka laeilla pyritään kannustamaan ihmisiä toimimaan oikein ja välttämään vääriksi luokiteltuja tekoja, eivät lait siltikään ole kategorisesti eettisiä (Räikkä & al. 1995, 9-10). Lainsäädäntö on prosessina useimmiten melko hidaskäyttö eikä se välttämättä pysty nopeasti reagoimaan kaikkein tuoreimpiin moraalisiin kysymyksiin. Toisaalta lainsäädäntö on myös riippuvaista yhteiskunnan poliittisista valtasuhteista sekä lainsäädäntöä laativasta hallinnosta. Yhtenä esimerkkinä lainsäädännön ja etiikan välisestä ristiriidasta voidaan pitää transsukupuolisten pakkosterilisointia Suomessa (Laki transseksuaalin sukupuolen

vahvistamisesta annetun lain muuttamisesta 2016/252 § 1). Tätä käytäntöä on tuomittu kansainvälisellä tasolla ihmisoikeuksien vastaisena (Lee 2015, 148).

2.2.3 Ammattieettiset säännöt

Kun tarkastellaan asiakirjahallinnan eettisiä kysymyksiä laajemmassa yleisesti koko alaa koskevassa mittakaavassa, erilaisten alan sisällä laadittujen eettisten ohjeistusten tarkastelu antaa hyvän yleiskuvan siitä minkälaisia teemoja asiakirjahallinnan ammattieettiin kysymyksiin liittyy. Eettisten säädösten tarkastelun kautta on mahdollista saada näkökulmaa siihen, mitkä ammattieettiset haasteet asiakirjahallintaa näkee alan sisäpuolelta itselleen keskeisimpinä. (Danielson 2010, 43.)

Ensimmäisen Yhdysvalloissa laaditun asiakirjahallinnan ammattieettisen säännösten loi Society of American Archivistsin perustajajäsen Wayne C. Grover vuonna 1955. Koska kyseinen säännöstö oli ensimmäinen koskaan laadittu asiakirjahallinnan ammattieettinen koodisto, on sen vaikutus myöhempisiin eettisiin säännöstöihin ollut merkittävä (Benedict 2003, 1). Tässä säännöstössä käsiteltiin ammattilaisen moraalista vastuuta tapahtuneiden asioiden todistusaineistosta, tulevaisuuden tarpeiden ennakoarviointia, asiakirjojen koskemattomuutta, asiakirjojen mahdollisimman laajaa käytöllistä esteettömyyttä, palvelualltiutta, työssä harjoitettavan voitontavoittelun vääryyttä sekä tiedon vapaata liikkuvuutta kollegoiden välillä. Kaikkiin näihin ammattieettisiin teemoihin on sisällytetty tietynlainen taloudellisuuden idea, jonka mukaan kaikissa ammattieettisissä kysymyksissä tulisi tasapainottaa eettiset kysymykset taloudellisen ajattelun kanssa. Esimerkiksi asiakirjojen seulontaa tehdessä tulisi tilarajoitusten johdosta pyrkiä nostamaan pitkäaikaissäilytykseen vain sellaiset asiakirjat, joilla koetaan olevan merkittävää arvoa sekä nykyisyydelle että tulevaisuudelle. Myöskin asiakaspalvelualltiuden yhteydessä tulisi Groverin mukaan tunnistaa sellaiset palvelupyynnöt, jotka eivät ole ”kevytmielisiä” tai ”järjettömiä” jotta niihin ei tuhlataisi turhaan aikaa. Tietyllä tapaa tässä ovat tunnistettavissa monet asiakirjahallinnan ammattieettiin kysymyksiin liittyvät ristiriidat, jotka ilmenevät tasapainotteluna laajempien moraalisten kysymysten ja taloudellisten kustannuksien välillä. Toisaalta taloudellisten kustannuksien ja työn laadun välillä tasapainottelu on monella tapaa universaali ammatillinen dilemma, joka koskee alaa kuin alaa. (Danielson 2010, 25, 28-33; Horn 1989, 65.)

Asiakirjahallinnan ammattieettisestä suosituksenomaisesta säännöstöstä on tehty vuosikymmenien varrella useista erilaisia esityksiä, jotka vaihtelevat jossakin määrin säännösten laatijasta ja organisaatiosta riippuen. Elena Danielson on kirjassaan tehnyt näistä erilaisista asiakirjahallinnan ammattieettisistä säännöstoista eräänlaisen koosteen, jonka kautta pystyy tarkastelemaan asiakirjahallinnan ammattieettisen kentän yleisimpiä linjauksia. Danielsonin eettisessä koosteessa on 34 erillistä kohtaa, jotka voidaan karkeasti ottaen tiivistää seuraaviin teemoihin: kokoelmien eheyden ja koskemattomuuden vaaliminen sekä kunnioittaminen, puolueeton lähestymistapa työtehtäviin, yhteistyö ja kunnioitus ammattikentällä, aktiivinen ja avoin viestintä, vaivattoman aineistoihin pääsyn edistäminen, yksityisyyden ja tekijänoikeuksien turvaaminen, tutkimustyön edistäminen, etuintressien ja korruption välttäminen, lainsäädännössä avustaminen ja sen noudattaminen sekä koulutuksessa avustaminen. Danielson mainitsee koosteessaan viimeisenä kohtana ”*Fulfill a moral obligation to society*”(Danielson 2010, 45). Tämä kohta on siinä mielessä mielenkiintoinen, että se on luonteeltaan kaikkein tulkinnanvaraisin ja häilyväisin koosteen 34 kohdasta. Kyseisessä kohdassa tavallaan kiteytyvät monet asiakirjahallinnan ammattietiikan monimutkaisimmat haasteet, koska moraalinen velvollisuus yhteiskuntaa kohtaan voi usein olla ristiriidassa muiden eettisten säännösten kohtien kanssa. Edes lainsäädännön ei voida olettaa kategorisesti olevan aina eettisellä pohjalla (Danielson 2010, 43-45). Tätä voidaan kenties pitää yhtenä selittävänä tekijänä sille miksi alalla vallitsevia säännöstöjä ei ole ikinä lähdetty laajemmin valvomaan vaan ne ovat pysyneet luonteeltaan ohjenuoramaisina. Säännöstoissa sen verran paljon tilaa sisäisille ristiriitaisuuksille, että niiden tiukka noudattaminen ja laiminlyömisestä rankaiseminen olisi hyvin monimutkaista ja vaikeaa.

Asiakirjahallinnan erilaisia eettisiä ohjeistuksia lukiessa on tärkeää muistaa, että ohjeistukset heijastelevat niitä puitteita, joissa ne on laadittu. Kansainvälisesti on olemassa useita erilaisia koulukuntia ja paikalliskäytäntöjä, joilla on omat asiakirjahallinnalliset tarpeensa sekä käytäntönsä, jotka luonnollisesti heijastuvat näiden laatimiin ammattieettisiin säännöstoihin. (Benedict 2003, 13.) Asiakirjahallintaan laaditut eettiset säännöt eivät myöskään ole staattisia vaan ne vaativat jatkuvaa päivittämistä, jotta ne pystyisivät vastaamaan alan sisällä ja ympäröivässä yhteiskunnassa ilmeneviin muutoksiin (Cook 2006, 4). Danielsonin esittelemä kooste on laadittu pääsääntöisesti yhdysvaltalaisten asiakirjahallintaa harjoittavien organisaatioiden säännöstöjen pohjalta,

joten se ei ole automaattisesti sovellettavissa kaikilta osin muiden maiden asiakirjahallinnallisessa kontekstissa. Lisäksi on tärkeää muistaa, että vaikka näiden kodifioitujen ammattieettisten ohjenuorien yhteydessä käytetään usein sellaisia termejä kuin sääntö tai *code* ne eivät ole varsinaisesti sääntöjä siinä mielessä, että niiden noudattamista valvottaisiin tai rikkomisesta rangaistaisiin. Toki monet säännöt ovat linjassa yleisen lainsäädännön kanssa, minkä johdosta sääntöjä rikkoessaan syyllistyy lain rikkomiseen, mikä taas johtaa juridisiin toimenpiteisiin. Asiakirjahallinnan eettiset ohjeistukset ovatkin ennen kaikkea eräänlaisia ohjenuoria, joiden tehtävänä on avustaa asiakirjahallinnan ammattilaista eettistä pohdintaa vaativissa työtilanteissa. (Lybeck 2006, 37; Speck 2010, 37.)

Myös Suomessa on laadittu omia asiakirjahallinnan ammattieettisiä säännöstöjä. Näistä tunnetuin ja yleisesti hyväksytyin lienee Arkistoyhdistyksen eettinen säännöstö, joka on julkaistu vuonna 2006. Nämä säännöt eivät kuitenkaan ole laajasti saatavilla muuten kuin Jari Lybeck & al.:in *Arkistot: yhteiskunnan toimiva muisti: Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja* –teoksesta. Jari Lybeckin teokseensa sisällyttämät Arkistoyhdistyksen ammattieettiset säännöt mukailevat sisällöltään käytännössä täysin yhdysvaltalaisia vastineitaan, joista Elena Danielsonin laatimaa koostetta käsiteltiin aiemmin tässä luvussa (Lybeck 2006 201-202). Jostakin syystä Arkistoyhdistyksen eettistä säännöstöä ei ole saatavilla vapaasti Arkistoyhdistyksen omilta nettisivuilta. Arkistoyhdistyksen sivut myös sisältävät alueita, joihin on pääsy ainoastaan Arkistoyhdistyksen jäsenillä. On mahdollista, että Arkistoyhdistys on laittanut sääntönsä esille näille kirjautuneille käyttäjille rajoitetuille alueille. Mikäli säännöt on päätetty rajoittaa vain yhdistyksen jäsenien nähtäville, herää kysymys miksi alan eettiset säännöt on koettu tarpeelliseksi rajata laajemman yleisön ulkopuolelle. Todennäköisimmin syynä on huolimattomuus, mikäli säännöt ovat luettavissa vain rekisteröityneille käyttäjille. (Arkistoyhdistys.)

2.3 Asiakirjahallinnan eettinen koulutus Suomessa

Suomessa asiakirjahallinnan koulutusta on perinteisesti ollut mahdollista saada kahdella tavalla. Yksi tapa on ollut käydä yliopistotutkinnon jälkeen Kansallisarkiston tarjoamia kursseja, joiden kautta henkilön on ollut mahdollista opiskella itselleen asiakirjahallinnon

ja arkistotoimen perustutkinto. Toinen tapa on ollut hakeutua korkeakouluun suorittamaan asiakirjahallinnan tutkintoa. Korkeakoulut, jotka ovat ainakin aiemmin tarjonneet mahdollisuuden opiskella asiakirjahallinnan tutkinto ovat Tampereen Yliopisto, Jyväskylän Yliopisto, Turun Yliopisto, Åbo Akademi, Itä-Suomen Yliopisto sekä Mikkelin ammattikorkeakoulu. (Ammattinetti.) Myös Oulun yliopisto tarjoaa joka toinen vuosi mahdollisuuden hakeutua arkistoalalle valmistaviin opintoihin, jotka ovat suunnattu historian, aatehistorian ja oppihistorian sekä informaatiotutkimuksen opiskelijoille. (Kansallisarkisto; Oulun Yliopisto.)

Suomalaisissa asiakirjahallinnan koulutusohjelmien kuvauksissa ei käytännössä koskaan mainita termiä ammattietiikka. Työhön liittyvään eettiseen vastuuseen kuitenkin viitataan ohimennen muutamien koulutusohjelmien kuvauksissa. TE-palveluiden ammattinetti-osiossa esimerkiksi arkistoalaa luonnehtivassa kuvauksessa viitataan suureen vastuuseen, joka alalla työskentelevillä ammattilaisilla on liittyen tietoturvaan ja arvonmääritykseen. (Ammattinetti.)

Kun tarkastellaan asiakirjahallinnan koulutusta tarjoavien toimijoiden koulutusohjelmiin sisällyttämiään kuvauksia koulutusohjelmien opetustavoitteista ei näiden kohdalla käsitellä ammattietiikan roolia työssä käytännössä koskaan. Tampereen yliopiston asiakirjahallinnan maisteriohjelmassa ei kuulu pakollisiin suoritettaviin opintoihin asiakirjahallinnan ammattietiikkaa käsittelevää kurssia. Syventävissä opinnoissa on kuitenkin tarjolla Asiakirjahallinnan normeja käsittelevä kurssi. Ainoa asiakirjahallinnan ammattietiikkaa käsittelevä opintosuoritus on arvonmääritystä käsittelevä kirjallisuusessee, joka voidaan suorittaa arvonmäärityksen eettisiä ulottuvuuksia tarkastelevasta näkökulmasta. Havainnollistavana vertailukohtana voidaan huomioida, että esimerkiksi journalistiikan ja viestintätieteiden, terveystieteiden ja sosiaalityön perusopintoihin kuuluu aloille ominaisten eettisten teemojen käsittelemiseen keskittyvät kurssit. Tämän lisäksi esimerkiksi kauppatieteiden syventävissä opinnoissa on valittavana eettisiin kysymyksiin keskittyvä luentokurssi. (Opintoppaat 2017-2018.) Kun tarkastellaan muiden asiakirjahallinnan koulutusta tarjoavien tahojen opetusohjelmia, voidaan todeta, etteivät nämäkään mainitse opetusohjelmiansa kuvauksissa sisällyttävänsä tutkintoihin ammattieettisten kysymysten tarkasteluun keskittyvää opetusta. (Jyväskylän Yliopisto; Turun Yliopisto; Itä-Suomen Yliopisto; Mikkelin Ammattikorkeakoulu; Oulun Yliopisto) Alan sisällä onkin esitetty mielipiteitä, joidenka

mukaan asiakirjahallinnan koulutuksessa on selkeitä puutteita tarkastellessa ammattieettisten kysymysten käsittelyyn liittyvää opetusta (Gale 2006, 17-18).

Esiteltyään Arkistoyhdistyksen eettiset säännöt Jari Lybeck toteaa vuoden 2006 oppikirjassaan ”*Ammattiin sijoittumiseen ja eettisten ohjeiden toteuttamismahdollisuuksiin vaikuttaa luonnollisesti koulutus.*”(Lybeck 2006, 202). Lybeck ei kuitenkaan tämän jälkeen avaa kuinka ammattietiikan omaksumista edistetään tai otetaan huomioon suomalaisessa asiakirjahallinnan koulutuksessa vaan tyytyy kertomaan yleispiirteisesti tahoista, jotka tarjoavat Suomessa asiakirjahallinnan koulutusta. (Lybeck 2006, 202-203.) Myös Stuart Hannabuss viittaa kirjasto- ja informaatiotyöläisten ammattieettistä koulutusta käsittelevässä artikkelissaan ajatukseen siitä, että kyky ammattieettisten kysymysten käsittelyyn kumpuaa alalla työskentelevän saamasta formaalista ammatillisesta koulutuksesta. Hän kuitenkin jatkaa, että eettistä koulutusta hahmotellessa tulisi kiinnittää erittäin paljon huomiota etiikan sitomisessa ammatille ominaisiin kysymyksiin. Opetukseen liitettyjen tapauskohtaisten esimerkkien tarkastelun kautta on mahdollista Hannabussin mukaan harjaannuttaa taitoja käsitellä ammattieettisiä kysymyksiä. (Hannabuss 1996, 25, 30)

2.4 Aikaisempi tutkimus

Asiakirjahallinnan ammattietiikan hahmottamisen ja asiakirjahallinnan koulutuksen välistä yhteyttä käsittelevää tutkimusta ei ole alalla tehty paljoa, joten aikaisempaa esiteltävää tutkimusta ei ole juurikaan saatavilla. Tässä alla esitellään Patrick Nguluben professionaalisuutta ja etiikka käsittelevä tutkimus sekä Justus Wamukoyan tutkimus, jossa tämä tarkastelee asiakirjahallinnan merkitystä hyvälle hallinnoimiselle. Tämän tutkimuksen yhteydessä sivutaan hyvän ammattietiikan suhdetta laadukkaaseen työtehtävien suorittamiseen.

Yhtenä esimerkkinä aiemmasta ammattietiikan ja koulutuksen välistä yhteyttä käsittelevästä tutkimuksesta voidaan esittää Patrick Nguluben vuonna 2000 julkaistua artikkelia *Professionalism and ethics in records management in the public sector in Zimbabwe*, jossa tämä esittelee Zimbabwen julkisen sektorin asiakirjahallinta käytäntöjä ja niiden yhteyttä asiakirjahallinnan ammattilaisten koulutustasoon. Tutkimuksessa muun

muassa ilmeni, että henkilökunnan puutteellinen koulutus johti moniin laiminlynteihin, joita voidaan pitää ammattietiikan vastaisina. Ngulube esittää ammattieettisen säännösten käyttöönoton voivan vähentää eettisiä laiminlyöntejä ja parantaa paikallisen työkuulttuurin ammattimaisuutta. Ngulube myös uskoo eettisen säännösten vaikuttavan ennen pitkää paikallisiin asiakirjahallinnan koulutuskäytäntöihin. (Ngulube 2000, 161, 169-170.)

Justus Wamukoya käsittelee vuoden 2000 tutkimuksessaan *Records and archives as a basis for good government: implications and challenges for records managers and archivists in Africa* asiakirjahallinnan roolia hyvin toteutetussa hallinnossa. Tutkimuksessaan Wamukoya sivuaa asiakirjahallinnan koulutuksen merkitystä onnistuneelle asiakirjahallinnalle. Samalla hän myös sivuaa aiemmin mainittua yhteisen hyvän käsitettä ja sitä kuinka riittävä koulutus on välttämätön, jotta asiakirjahallinnan ammattilainen pystyy toimimaan työssään yhteisen hyvän mukaisesti. Tämä teema on kuitenkin vain tutkimuksessa sivujuonne eikä niinkään sen keskeinen teema. (Wamukoya 2000, 31-32.)

Suomalaisesta asiakirjahallinnan ammattietiikkaa käsittelevästä tutkimuksesta on syytä nostaa esiin Suvi Wilhelmssonin vuoden 2014 pro gradu -tutkielma *Asiakirjahallinnan ammattietiikka ja eettiset ongelmat*. Tutkielmassaan Wilhelmssonin tarkastelee asiakirjahallinnan ammattilaisten suhdetta alan ammattietiikkaan lähestymällä näitä kyselyn kautta, jossa selvitettiin muun muassa asiakirjahallinnan ammattilaisten tietoisuutta alan eettisistä säännöistä, kuinka usein nämä törmäävät eettisiin ongelmiin ja kuinka nämä ratkovat näitä ongelmia. Tutkimus toteutettiin webkyselynä, johon vastasi 163 alan ammattilaista. Kyselyiden pohjalta selvisi, että vastaajat olivat tietoisia säännöstöistä, mutta turvautuivat enemmän eettisissä pulmatilanteissa mieluummin kollegoiden apuun tai ratkaisivat ongelman itsenäisesti. Asiakirjahallinnan ammattilaisten kohtaamat eettiset ongelmatilanteet olivat luonteeltaan monipuolisia ja toistuvia. Yleisimmät ongelmatilanteet liittyivät muun muassa käyttäjien odotuksiin, resursseihin, asiakirjojen käytettävyyteen, avoimuuteen ja hallintaan sekä työnantajan odotuksiin. Tutkimuksen loppukaneettina todettiin, että alan ammattieettistä koulutusta ja keskustelua tulisi lisätä, jotta eettistä pohdintaa vaativiin työtehtäviin liittyvät ongelmat vähenisivät. (Wilhelmsson 2014, 2.) Wilhelmssonin valitsemat teemat ovat jossakin määrin samankaltaisia tämän tutkimuksen kanssa. Lähestymistavat ja painotukset ovat kuitenkin täysin erilaiset, sillä siinä missä Wilhelmssonin tutkimus on luonteeltaan kvantitatiivinen pyrkiessään kartoittamaan suuren ihmismäärän kokemuksia tutkittavasta

aiheesta, on tämän tutkimuksen lähtökohdat laadulliset. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on pyrkiä ymmärtämään tutkimuskohteiden tapaa hahmottaa alan ammattieettistä kenttää puolistrukturoidun haastattelun kautta, jossa vastaajien vastausvaihtoehtoja ei määritetä etukäteen.

3 TUTKIMUSMENETELMÄ JA -AINEISTON KERUU

3.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen toteutus

Tutkimus vastaa seuraaviin asiakirjahallinnan ammattietiikkaa koskeviin kysymyksiin:

1. Miten asiakirjahallinnan tehtävissä työskentelevät ammattilaiset tiedostavat ja havainnoivat työhönsä liittyviä eettisiä kysymyksiä?
2. Minkälaisiksi asiakirjahallinnan tehtävissä työskentelevät ammattilaiset kokevat valmiutensa käsitellä työhönsä liittyviä eettisiä kysymyksiä?

Tutkimus toteutettiin haastattelemalla viittä asiakirjahallinnan ammattilaista, joilla on kokemusta päätearkistossa työskentelystä. Haastateltavien henkilöiden rajoittaminen viiteen on perusteltavissa tutkimukseen käytettävien resurssien rajallisuudella. Haastattelut toteutettiin kevään 2018 aikana haastateltaville sopivissa paikoissa ja sopivina ajankohtina. Tutkimuksessa käytettäväksi metodiksi valittiin haastattelu, koska haastattelun kautta on mahdollista saada tutkimuskohteesta tietoa siten, että se on parhaiten tutkimuskohteiden itse jäseneltävissä. Esimerkiksi kyselytutkimuksen kohdalla valmiiksi annetut vastausvaihtoehdot rajoittavat vastaajien mahdollisuuksia antaa tietoa tutkittavasta asiasta ja asettavat tiukat raamit sille, kuinka kysymykseen voi vastata. Kyselytutkimuksessa on kuitenkin omat etunsa, sillä se mahdollistaa laajemman otannan tutkimuksen toteuttamisessa. Asiakirjahallinnan ammattietiikkaa onkin tutkittu kyselytutkimuksen keinoin Suvi Wilhelmssonin toimesta tämän 2014 valmistuneessa pro gradu –tutkielmassa. Tämän johdosta onkin hedelmällisempää lähestyä tutkimuksessa tarkasteltavaa aihepiiriä erilaisin menetelmin ja toisesta näkökulmasta, mihin haastattelu tutkimusmetodina tarjoaa hyvät edellytykset.

Koska tutkimuksessa on kaksi asetelultaan melko erilaista kysymystä, oli oletettujen tulosten hypotetisoiminen melko haastavaa. Ensimmäisen kysymyksen haastateltavien omia näkemyksiä luotaavasta luonteesta johtuen mahdollisten tulosten spekuloinnista ei pidetty hedelmällisenä. Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla oletettiin, että todennäköisesti ainakin jossakin määrin alalla työskentelevät ammattilaiset kokevat oman koulutus pohjansa suhteessa ammattieettisten kysymysten käsittelyyn riittämättömäksi. Tätä oletusta tukee käsitys ja mielikuva siitä, että alalla yleisesti ottaen koetaan ammattieettisen koulutuksen tarjonta liian vähäiseksi.

Haastattelujen tekemisen lähtökohdaksi otettiin haastateltavien anonymiteetin suojeleminen, jotta nämä pystyisivät mahdollisimman vapaasti puhumaan työhönsä liittyvästä ammattietiikasta. Tähän lähestymistapaan päädyttiin, koska ammattietiikkaan voi aina liittyä arkaluonteisia teemoja, joista puhuminen omalla nimellä voi olla hankalaa tai riskialtista. Tutkimuksessa haluttiin varmistaa, että haastateltavat pystyvät puhumaan avoimesti, jopa omassa työssään mahdollisesti kokemistaan ammattieettisistä haasteista tai tekemistään ammattieettisistä virhearvioinneista ilman, että haastateltavat joutuisivat pelkäämään joko työnsä tai maineensa puolesta. Tämän johdosta aineistoa esitellessä, haastatteluihin viitattaessa ja niitä lainatessa on toteutettu erinäisiä haastateltavien anonymiteetin turvaamiseen tähtääviä toimenpiteitä, jotta haastateltavaa ei pystyttäisi tunnistamaan esimerkiksi tämän puheessa esiintyvien yksityiskohtien perusteella. Tällaisia yksityiskohtia voivat olla esimerkiksi henkilöt, organisaatiot, paikkakunnat ja niin edelleen.

Tutkimuksen alkuperäisenä tavoitteena oli saada haastateltavaksi henkilöitä, jotka haastattelun hetkellä työskentelisivät päätearkistoissa. Valitettavasti vapaaehtoisia haastateltavia ei kuitenkaan löytynyt tällaisista organisaatioista tarpeeksi, joten kokemus päätearkistossa työskentelystä jossain vaiheessa työuraa jouduttiin muuttamaan haastateltavia yhdistäväksi tekijäksi. Aluksi sopivia haastateltavia pyrittiin lähestymään lähettämällä sähköpostitse haastattelukutsu tietyille henkilöille erinäisiin päätearkistoihin siinä toivossa, että nämä olisivat aiheesta kiinnostuneita. Haastattelukutsussa kerrottiin pääpiirteittäin teemat, joista haastattelun aikana tullaan keskustelemaan, mutta varsinaisia haastattelurungon kysymyksiä ei haastattelukutsussa mainittu. Lisäksi kutsussa kerrottiin haastattelun arvioidun keston olevan n. 1 h-1,5 h sekä vakuutettiin haastattelun luottamuksellisuudesta että anonyymiydestä. Lähestytyjä henkilöitä myös kehoitettiin kertomaan tutkimuksesta kollegoilleen, jotka saattaisivat olla kiinnostuneita osallistumaan. Suorien sähköpostilähestymisien kautta onnistuttiin saamaan yksi päätearkistossa työskentelevä haastateltava. Myös eräs toinen henkilö osoitti aluksi kiinnostusta haastattelua kohtaan, mutta perui osallistumisensa, kun haastattelukysymyksiä ei luovutettu hänelle etukäteen. Kysymysten luovuttamisesta kieltäytyttiin, koska se olisi asettanut muut haastateltavat epätasa-arvoiseen asemaan. Lisäksi tutkimuksen kannalta koettiin hedelmällisemmäksi etteivät haastateltavat pystyisi liikaa valmistelemaan vastauksiaan etukäteen, jotta näiden esittelemät näkemykset pysyisivät mahdollisimman spontaaneina ja aitoina.

Koska suora lähestyminen päätearkistoja kohtaan ei tuottanut tulosta, laajennettiin avoin haastattelukutsu koskemaan laajempaa yleisöä. Tämä toteutettiin julkaisemalla avoin haastattelukutsu Facebookin Arkistolista-ryhmässä, joka toimii Suomessa eräänlaisena asiakirjahallinnan ja arkistoalan epävirallisena ilmoitustauluna. Ryhmä on kaikille avoin, joten siitä ei ole takeita, että kaikki ryhmän jäsenet työskentelisivät arkistoissa vaan jäsenenä voi myös olla arkistojen aktiivisia käyttäjiä kuten sukututkijoita ja akateemisia tutkijoita. Arkistolista-ryhmä perustettiin korvaamaan aiemmin sähköpostitse toiminut Arkistopostilista. Jäseniä Arkistolista-ryhmässä oli 879 11.9.2018. Avoin haastattelukutsu julkaistiin ryhmässä 19.3.2018 ja sitä nostettiin uutisvirrassa noin kahden viikon välein aina toukokuun alkuun asti, kunnes tarvittava määrä haastateltavia oli saatu tavoitettua.

3.2 Tutkimusaineisto

Tutkimus toteutettiin haastattelemalla viittä eri asiakirjahallinnan ammattilaista, joilla on työkokemusta päätearkistossa työskentelystä. Tutkimukseen haluttiin valikoida henkilöitä, joilla on kokemusta päätearkistoissa työskentelystä, sillä alan ammattietikkaa käsittelevän kirjallisuuden perusteella päätearkistot ovat työympäristöjä, joissa on todennäköisempää törmätä työhön liittyviin eettisiin haasteisiin kuin asiakirjan elinkaaren aikaisemmissa vaiheissa. Toisin sanoen tutkimukseen ei haluttu haastatella henkilöitä, joilta löytyisi kokemusta ainoastaan esimerkiksi kirjaamotehtävistä. Lisäksi päätearkistossa työskentely vaatimuksena haastateltaville yhtenäistää tutkimuksen näkökulmaa ja tekee siitä vertailukelpoisemman.

Tutkimukseen haastateltavat henkilöt työskentelivät haastattelujen tekemisen aikaan kaupungin asiakirjahallinnossa johtotehtävissä, poliittisen järjestön yksityisarkistossa johtotehtävissä, korkeakoulussa arkistosihteerinä, korkeakoulussa arkistonhoitajana, korkeakoulussa arkistonhoitajana sekä asiakirjahallinnan suunnittelijana että arkistoalan opettajana. Viittauskäytäntöjen helpottamiseksi jokaiselle haastatellulle on annettu oma kirjainnumerolyhenteensä. Poliittisen järjestön yksityisarkiston johtajaan viitataan lyhenteellä H1. Korkeakoulun arkistonhoitajaan viitataan lyhenteellä H2. Korkeakoulun arkistonhoitajaan, joka työskentelee myös asiakirjahallinnan suunnittelijana sekä opettajana viitataan lyhenteellä H3. Korkeakoulussa arkistosihteerinä työskentelevään

henkilöön viitataan lyhenteellä H4 ja kaupungin asiakirjahallinnon päällikköön viitataan lyhenteellä H5. Lyhenteet ja niitä koskevat haastateltavat löytyvät myös tutkimuksen lähdeluettelosta.

Tutkimusta varten tehdystä viidestä haastattelusta kertyi nauhoitettua aineistoa noin 6 tuntia 45 minuuttia. Pisin haastattelu kesti noin 1,5 tuntia, kun taas lyhyin haastattelu kesti noin 50 minuuttia. Kun haastattelut purettiin tekstiksi, litteroitua aineistoa kertyi analyysiä varten kaiken kaikkiaan noin 54 sivua.¹

Koska haastatteluista saadun aineiston käsittelyn lähtökohdaksi sovittiin haastateltavien kanssa anonymiys, on haastatteluista saatua aineistoa käsitelty huomattavasti haastateltavien anonymiteetin turvaamiseksi. Lisäksi tutkimustulosten esittämisessä pyritään myös turvaamaan niiden henkilöiden anonymiteetti, joihin haastateltavat saattavat viitata antamissaan vastauksissaan. Kun tutkimustuloksissa esitetään haastatteluista otettuja suoria lainauksia, on nämä käsitelty siten, etteivät ne vaaranna haastateltavan anonymiteettiä. Lisäksi lainauksia on paikoittain stilisoitu poistamalla niistä puhuttuun kieleen liittyviä erilaisia konventioita, jotta haastateltujen ajatukset olisivat helpommin ymmärrettävissä. Tällaisilla puhuttuun kieleen liittyvillä konventioilla tarkoitetaan tässä yhteydessä esimerkiksi toistoa, sanojen hakemista sekä polveilevia lauserakenteita, jotka eivät pysy puhujan ajatuksenjuoksussa mukana. Tietyissä tilanteissa voidaan argumentoida, että tämän tyyppinen aineiston käsittely ei ole suotavaa, mutta koska tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole tutkia haastateltavien puhetapoja lingvistikseen näkökulmasta, on aineiston stilisointi lukukokemuksen parantamiseksi täysin perusteltua. (Ruusu vuori, Nikander, Hyvärinen 2017, 434-435.)

3.3 Tutkimusmetodina haastattelu

Haastattelua tutkimusmetodina voidaan hahmottaa monella eri tavalla. Haastattelusta saatava aineisto voidaan hahmottaa esimerkiksi fakta- tai näytenäkökulmasta, jossa

¹ Fontti: Calibri, koko: 11, riviväli: 1

faktanäkökulmasta aineiston nähdään heijastelevan aineiston ulkopuolista todellisuutta, kun taas näytenäkökulmassa aineisto on osa tutkittavaa todellisuutta. Toisin sanoen haastatteluaineisto voidaan nähdä joko tutkimusresurssina tai tutkimusaiheena. (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 10). Tässä tutkimuksessa haastattelusta saatava aineisto nähdään enemmän tutkimuksen resurssina kuin tutkimuksen aiheena, koska haastattelun rooli tutkimuksessa hahmotetaan enemmän välineenä kuin tutkimusaiheena.

Haastattelussa eräs tärkeimmistä huomioon otettavista seikoista on pyrkiä tiedostamaan kuinka haastattelutilanteeseen valitut kysymykset ja niiden muotoilut voivat johdatella haastateltavan vastauksia. Tutkijan tulisi tiedostaa oma vaikutuksensa haastattelutilanteeseen, sillä oman todellisuuskäsityksensä heijastamisen minimoiminen haastateltavaan on käytännössä mahdotonta. Haastattelua ei tulisikaan nähdä yksisuuntaisena tiedonsiirtämisen prosessina vaan se on tilanne, jossa myös haastattelija osallistuu tiedon tuottamiseen. Haastattelijan tulisi siis olla haastattelun aikana tietoinen omasta mahdollisesta vaikutuksestaan haastattelun kulkuun ja haastateltavan antamiin vastauksiin (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 10-12). Kuten tutkimuksen liitteenä olevaa haastattelurunkoa tarkastellessa voi huomata, on haastattelussa esitettävät kysymykset pyritty laatimaan siten, etteivät ne ohjailisi haastateltavia antamaan sellaisia vastauksia, jotka voisivat mukailla kysymysten asettelua. Kysymysten muotoilu on pyritty jättämään mahdollisimman avoimeksi, jotta haastateltava pystyy vastauksessaan jäsentämään ja käsittelemään kysymyksestä kumpuavaa aihetta mahdollisimman vapaasti. Kysymyksissä on kuitenkin myös pyritty varmistamaan rajaamalla, että haastateltava pystyy hahmottamaan mistä asioista näiltä halutaan tietoa. Toisin sanoen kysymykset eivät saa olla liian avoimia, jotta haastateltava ymmärtää minkälaista tietoa tältä kaivataan, mutta samaan aikaan ne pitää asetella siten, että ne kannustavat haastateltavaa kertomaan vapaasti omista kokemuksistaan ilman haastattelijan tekemää ohjailua tai vaikuttamista. (Liite 2.)

Tapoja toteuttaa haastattelu on useita ja ne vaihtelevat vapaamuotoisista ja keskustelevista avoimista haastatteluista tiukkoihin strukturoituihin haastatteluihin, jotka muistuttavat luonteeltaan enemmän kyselyitä jäykkine rakenteineen ja valmiine vastausvaihtoehtoineen. Tässä tutkimuksessa on päädytty valitsemaan metodiksi puolistrukturoiduksi haastattelumuodoksi lukeutuva temahaastattelu, jossa käsiteltävät teemat ja aihepiirit ovat aina samat, mutta kysymysten ja haastattelun kulku voi vaihdella melko vapaasti. (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 11-12). Puolistrukturoidussa haastattelussa

haastattelija pyrkii seuraamaan keskustelun luonnollista kehitystä, minkä johdosta käsiteltävien teemojen järjestys voi vaihdella haastattelusta toiseen (Magnusson & Marecek 2015, 47). Haastattelutilanteessa haastateltavaa kannustetaan kysymyksiensä kautta kertomaan näkemyksiään ja kokemuksiaan liittyen tutkimuskysymyksissä asetettuihin teemoihin. Kysymykset muotoillaan siten, että niiden muotoilu vaikuttaisi mahdollisimman vähän haastateltavan antamiin vastauksiin. Haastateltavaa pyritään myös kannustamaan avaamaan vastauksiaan tarkentavilla lisäkysymyksillä. Mikäli lisäkysymysten voidaan mahdollisesti nähdä ohjailevan haastateltavaa vastauksissaan, huomioidaan tämä haastatteluja analysoidessa. Haastateltavan pyytäessä kysymyksen uudelleenmuotoilua tai tarkennusta, huomioidaan tämäkin analyysin yhteydessä.

Haastateltavia lähestyttiin tutkimuksessa aluksi sähköpostilla, jossa ilmoitettiin tutkimuksen tarkoitus sekä aihe. Sähköpostissa haastateltaville myös ilmoitettiin syy näiden valintaan sekä pyrittiin muutamalla karsivalla kysymyksellä varmistamaan, että kyseiset haastateltavat ovat sopivia tutkimukseen. Tällaisten karsivien kysymysten avulla pyrittiin vielä esimerkiksi varmistamaan, että kuuluuhan henkilön työtehtäviin varmasti päätearkistossa suoritettavia tehtäviä. Haastateltaville ilmoitettiin etukäteen mahdollisuudesta jättää vastaamatta haastattelussa esitettäviin kysymyksiin sekä keskeyttää haastatteluprosessi missä vaiheessa tahansa. (Magnusson & Marecek 2015, 42, 44). Haastattelutilanteessa kysymysten muotoilu ja yleinen kielenkäyttö oli mahdollisimman puhekielistä rennon ja avoimen ilmapiirin luomiseksi. Lisäksi haastateltavan keskeyttämistä pyrittiin välttämään. Toki toisilleen vieraiden ihmisten keskustellessa joudutaan aina aluksi hakemaan luontevaa keskustelun soljumista, joten keskeytyksiltä ei täysin pystytty välttymään. Rennon tunnelman luomisen tavoitteena oli helpottaa ja kannustaa haastateltavaa kertomaan kokemuksistaan mahdollisimman avoimesti. (Magnusson & Marecek 2015, 49).

Haastatteluissa käytettävä haastattelurunko testattiin ennen varsinaisten haastattelujen toteuttamista, jotta voitiin varmistaa haastattelurungon toimivuus varsinaisissa aineistonkeruu tilanteissa (Magnusson & Marecek 2015, 70-71). Koska tutkimus on luonteeltaan opinnäytetyö ei taloudellisista ja ajallisista syistä johtuen voitu toteuttaa haastattelurungon pilotointia tutkimuksen varsinaisella kohderyhmällä vaan haastattelurungon testaaminen suoritettiin tutkijan lähipiiristä löytyvien vapaaehtoisten avustuksella, joilla ei ollut asiakirjahallintaan liittyvää koulutusta.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina, joista tehdään haastattelun yhteydessä äänitallenne. Äänitteen pohjalta laaditaan haastattelun jälkeen haastattelusta litteraatti. Tulosten käsittely toteutetaan anonyymisti, joten yksittäistä haastateltua henkilöä ei voida yhdistää kehenkään tiettyyn yksilöön. Tämä menettely perustuu siihen ajatukseen, että haastateltavat voivat mahdollisimman vapaasti ja luotettavasti puhua esimerkiksi omista ammatillisista puutteistaan, mikäli tällaisia mielestään omaavat. Nauhoittamisen taustalla on ajatus siitä, että sitä voidaan käyttää yhtä aikaa todisteena toteutetusta haastattelusta sekä muistin apuvälineenä tarkistettaessa haastattelussa ilmaistuja näkemyksiä ja tietoja. Äänitallenteen kautta on myös mahdollista tarkastella haastateltavan tapaa puhua asioista sekä havainnoida haastattelijan tekemiä mahdollisia vaikutusyrityksiä, jotka voivat olla joko tiedostettuja tai tiedostamattomia. Tallenteiden kautta on myös mahdollista havainnoida paremmin haastattelussa ilmenneitä ongelmia, joihin voidaan kiinnittää huomiota tuloksia esitellessä. Koska tutkimuksessa haastateltavat nähdään tietolähteinä, joiden esittämien havaintojen ja näkemyksien kautta pyritään vastaamaan esitettyihin tutkimuskysymyksiin, ei litteroinnin tarkkuudessa pyritä esittämään puhetapoihin liittyviä konventioita kuten äänenpainoja, taukoja tai haastateltavan elekieltä tai liikehdintää. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 14-16).

3.4 Aineiston analysoiminen metodologia

Luvussa 3.1 esitettyihin tutkimuskysymyksiin vastattiin oveltamalla laadullista sisällönanalyysiä haastatteluista syntyneeseen litteroituun aineistoon. Laadullinen sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa tutkittavaa aineistoa tarkastellaan tiivistämällä, erittelemällä sekä yhtäläisyyksiä ja eroja havainnollistamalla. Tämän menetelmän tavoitteena on muodostaa kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Tämä kuvaus mahdollistaa tulosten kytkemisen laajempaan tutkimukselliseen kontekstiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.) Haastatteluaineistoa tarkastelemalla luodaan synteesi, jonka avulla voidaan vastata esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Sisällönanalyysin avulla muodostettiin aineistosta kokonaiskuva, jonka avulla oli mahdollista osoittaa miten asiakirjahallinnan ammattilaiset tiedostavat ja havainnoivat työhönsä liittyviä eettisiä kysymyksiä sekä osoittaa minkälaisiksi nämä kokevat valmiutensa käsitellä eettisiä kysymyksiä työssään.

4 TUTKIMUSTULOKSET

4.1 Asiakirjahallinnan ammattieettinen koulutus

Aivan haastattelun alkuun haastateltavilta tiedusteltiin näiden koulutuksellista ja ammatillista taustaa. Nämä kysymykset sijoitettiin haastattelun alkuun, koska ne eivät vaadi haastateltavalta vielä juurikaan syvällisempää pohdintaa ja antavat taustoitusta haastateltavan myöhemmille vastauksille. Näiden kysymysten tehtävänä oli myös pyrkiä rentouttamaan haastateltavaa suhteellisella suoraviivaisuudellaan ja vaivattomuudellaan. Haastatteluun osallistuneet henkilöt muodostavat melko monipuolisen otoksen asiakirjahallinnan toimialasta Suomessa niin koulutuksensa kuin työkokemuksensa puolesta. H1:llä on maisterin tutkinto historiasta ja alempi arkistohoitotutkinto. H2 kertoi olevansa taidehistorian maisteri sekä suorittaneensa alemman arkistonhoitotutkinnon Arkistolaitoksessa. H3 on väitellyt tohtoriksi folkloristiikasta ja suorittanut asiakirjahallinnan maisteriopinnot. H4 suoritti ensin Kansallisarkiston tarjoaman peruskurssin, jonka jälkeen hän teki asiakirjahallinnan ammattitutkinnon monimuoto-opetuksena, jossa teoriaopetuksesta vastasi ulkopuolinen kouluttaja ja käytännön harjoittelu tehtiin Kansallisarkistossa. H5 on valmistunut historiasta maisteriksi ja käynyt H1:n tapaan lisäksi Kansallisarkiston tarjoaman perustutkinnon. (H1, H2, H3, H4, H5.)

Tutkimusta varten haastateltujen työkokemukset vaihtelivat noin 30 vuodesta noin viiteen vuoteen. Suurin osa haastatelluista on aluksi opiskellut jotakin muuta kuin asiakirjahallintaa, mutta on kuitenkin päätenyt erinäisten käännteiden kautta asiakirjahallinta- ja arkistoalalle. Tästä ainoana poikkeuksena on H5, joka otti opintojensa melko varhaisessa vaiheessa lähtökohtaisesti tavoitteekseen päätyä työskentelemään joko arkisto- tai museoalalle. Tämä jopa harmitteli haastattelun yhteydessä sitä, ettei Joensuun yliopistossa ollut vielä tarjolla asiakirjahallinnan koulutusohjelmaa silloin, kun hän opiskeli siellä historiaa. Työkokemuksensa puolesta haastateltavat muodostavat melko laajan otannon asiakirjahallinnan parissa työskentelevistä ihmisistä kukin asettumalla hyvin erilaisiin vaiheisiin omalla ammattiurallaan. Haastatelluista H2 on jäämässä lähiaikoina eläkkeelle, kun taas H5:n voidaan nähdä olevan uransa alkuvaiheessa noin viiden vuoden työkokemuksellaan. (H1, H2, H3, H4, H5.)

Koska useimmilla haastateltavilla oli kulunut omista opinnoista jo huomattavasti aikaa, oli monella hankaluuksia muistaa, kuinka opinnot olivat aikoinaan rakennettu ja kuinka niissä käsiteltiin erilaisia asiakirjahallintaan liittyviä teemoja. Joillakin haastateltavilla oli myös hankaluuksia muistaa tarkalleen suorittamansa tutkinnon nimeä, koska silloisen Arkistolaitoksen, nykyisen Kansallisarkiston, järjestämien arkistonhoitoon valmistavien kurssien nimet ovat muuttuneet vuosien varrella. H1:n muistikuvien mukaan 1990-luvulla suoritettuna arkistonhoidon peruskurssilta on päällimmäisenä jäänyt mieleen provenienssiperiaatteen, arkistokaavan laadinnan sekä arkiston järjestämisen käsittely. Opetus koettiin enemmän teoriapainotteisena kuin käytännönläheisenä vaikkakin siihen sisältyi pakollinen palkaton harjoittelujakso. Tämä jakso oli kuitenkin vain kuukauden mittainen. (H1.) H5, jolla oli tuoreimpia kokemuksia Kansallisarkiston perustutkinnon suorittamisesta 2010-luvun taitteesta, muistelee opetuksen käsitelleen edellä mainittujen teemojen lisäksi myös sähköistä aineiston säilymistä sekä arkisto että julkisuuslakia. (H5.) H2 muistelee Arkistolaitoksen perustutkintoajaltaan 2000-luvun alusta sähköisen asiakirjahallinnan esiin nostamisen koulutuksessa erittäin merkitykselliseksi. H2:n mielikuvat yleisesti ottaen sen ajan opetuksesta ovat erittäin positiiviset:

”Silloin 2002 kun mä sen alotin, niin monet asiat oli vielä aika hakusessa, mutta kuitenkin siihen [sähköiseen asiakirjahallintaan] suhtauduttiin jo sillain niinku oikeella tavalla että nähtiin ne mahdollisuudet ja nähtiin myös ne uhat ja niitä kehitettiin. Arkistolaitoshan oli silloin tosi aktiivinen kaikissa näissä asioissa et jotenkin on semmonen tunne että pääsi suorittamaan näitä koulutuksia semmoseen niinku kulta-aikaan. Sillon mentiin vauhdilla eteenpäin.”(H2.)

H3 poikkeaa muista haastatelluista siinä mielessä, että tämä on tutkimukseen osallistuneista ainoa, joka on suorittanut oman asiakirjahallinnan tutkintonsa erillään Kansallisarkiston tarjoamasta koulutuksesta. Koska H3 on suorittanut arkisto- ja asiakirjahallinnan maisteriopinnot, on hänellä haastatelluista laajin asiakirjahallinnan tehtäviin valmistava koulutus. Pääpiirteiltään korkeakoulussa suoritettussa opetuksessa käsitellyt teemat olivat kuitenkin samoja kuin Kansallisarkiston opetuksessa, mutta opintokokonaisuuden koosta johtuen niitä on pystytty käsittelemään pitkälisemmin ja laajemmin. H3 suorittamien opintokokonaisuuksien laadinnassa on tehty yhteistyötä muun muassa korkeakoulun IT-aineiden opetuksen kanssa, joiden kautta haastateltava opiskeli esimerkiksi tietoturvaan ja tietokantoihin liittyviä asioita. (H3.)

Kun haastateltavilta tiedusteltiin, miten näiden asiakirjahallinnan koulutusohjelmien aikana käsiteltiin ammattietiikkaa, useimmat kokivat ettei ammattietiikkaa käsitelty sellaisenaan erillisenä aihepiirinä ja jos käsiteltiin se oli haastateltavien mukaan melko vähäistä. Myös tässä yhteydessä useimmilla haastatelluista oli hankaluuksia muistaa varmasti opetukseen liittyviä yksityiskohtia, joten useimmat painottivat sitä etteivät ole aivan varmoja ammattietiikan käsittelyyn liittyvistä yksityiskohdista. (H1, H2, H4.) Kuitenkin useimmat haastatelluista esittivät ammattietiikan vaikuttaneen opetuksessa jatkuvasti eräänlaisena pohjavireenä sen sijaan, että sen roolia olisi erikseen korostettu. (H1, H2, H3, H5.) H1 mukaan tämä pohjavire ilmeni esimerkiksi käsitellessä arkistoaineiston liittyvää eheyden ja todennettavuuden tematiikkaa. Keskeisenä teemana haastateltava koki myös aineistoon kohdistettujen toimenpiteiden kirjaamisen ja perustelemisen. (H1.) H3 eritteli ammattieettisen punaisen langan näkyvän opetuksessa muun muassa maisteriseminaarissa, perinnetieteellisten arkistojen kurssilla, arkistoteorian lukupaketissa sekä tietojärjestelmiä käsitellessä. Lisäksi koulutuksen yhteydessä käsiteltiin asiakirjahallinnon, IT-ammattilaisten ja asiakaskunnan välistä suhdetta ammattieettisestä näkökulmasta. (H3.) H2:n ja H5:n kokemuksen mukaan opinnoissa ammatillinen eettinen opetus näkyi erityisesti lainsäädännön, kuten julkisuuslain käsittelyn kautta (H2, H5). H5 teki kuitenkin lainsäädännön ja etiikan suhteeseen liittyen huomion, että eritoten julkisuuslain kohdalla eettinen harkinnanvara jää melko vähäiseksi, koska menettelytavat ovat kyseisessä laissa määritelty sen verran selkeästi. ”Siinä on vaihtoehdot, että noudatan lakia tai en [noudata lakia], käytännössä.” (H5). Myöhemmin haastattelun edetessä H5 kuitenkin toteaa, ettei lainsäädäntö kuitenkaan aina ole niin selkeää ja jopa juristienkin kanssa toimiessa voivat nämä olla eri mieltä siitä, miten käsillä olevat tilanne suhteutuu lainsäädäntöön. (H5.)

H2 koki arkistotoimintaa koskevien lakien käsittelyn opintojen yhteydessä erityisen hedelmälliseksi, koska koki saavansa työtehtäviään ajatellen laintuntemuksesta hyvän perustan, johon tukeutua tilanteissa, joissa joutuu perustelemaan tekemiään päätöksiä itselleen sekä muille organisaatiossa työskenteleville henkilöille. Lakipykälien tuntemus antaa haastatellun mukaan arkistonhoitajalle auktoriteettia sekä mahdollisuuden tukeutua johonkin itseään suurempaan tilanteissa, joissa asiakirjahallinnon ulkopuolella työskentelevälle kollegalle pitää ohjeistaa ja perustella käytäntöjä, joiden määrittämällä tavalla asiakirjoja tulee käsitellä. Haastateltava antoi esimerkin tilanteesta, jossa joutuu

perustelemaan asiakirjahallinnon ulkopuoliselle kollegalle, että ”*henkilötietoja ei heitetä tuonne käytävälle johonkin laatikkoon.*” (H2.)

Useimmat haastatelluista kokivat opinnoissaan ammattieettisen koulutuksen tärkeäksi osa-alueeksi alalle valmistavan koulutuksen kokonaiskuvassa, vaikkakaan eivät nähneet tarvetta ammattietiikan käsittelylle omana erillisenä aihepiirinään asiakirjahallinnan opinnoissa. Opintojen keskeisimmäksi tehtäväksi nähtiin tarjota opiskelijalle hyvät ammatilliset lähtövalmiudet kohdata ja ratkaista erilaisia haasteita työelämässä. (H1, H2, H3, H5). H1 perusteli omaa näkemystensä erillisen eettisen koulutuksen tarpeettomuudesta arkistotyön käytännönläheisyydellä. Haastateltavan mukaan arkistoeettiset periaatteet ovat jo sisäänrakennettuna arkistossa suoritettaviin toimenpiteisiin.

”Arkistohoito ei minusta oo mitään rakettitiedettä. Se on järjestelmällisiä toimenpiteitä, jotka kohdistuvat siihen aineistoon sillä tavalla että se aineisto säilyy mahdollisimman eheänä, mahdollisimman kokonaisena ja mahdollisimman hyvässä järjestyksessä.” (H1).

H2 toi ammattieettisen koulutuksen tärkeyttä käsitellessä esiin arkistonhoitajan työssään käyttämän vallan, jota ei hänen näkemyksensä mukaan missään koulutuksen yhteydessä juurikaan huomioitu, vaikka se on kaikessa asiakirjahallinnan työssä koko ajan läsnä. Tämä arkistonhoitajan työssään käyttämä ”*piilovalta*”(H2) linkittyy myös toimenkuvan useimmiten yksin toteutettavaan luonteeseen. Haastateltava kokee yksin toimivalla arkistonhoitajalla olevan melkein rajaton valta suhtautua työhönsä niin tunnollisesti kuin tätä itseään huvittaa. Haastateltavan mukaan yksityisöskentelevä arkistonhoitaja pystyy periaatteessa päättämään arkistoon kohdistuvista toimenpiteistä kuten määrittelemään, että mikä aineisto on löydettävissä, mitä pitää seuloa ja mikä tulee määritellä arkaluontoiseksi. Haastateltava myös toteaa, että organisaation muun henkilökunnan on melko hankalaa pysyä yksityiskohtaisesti tietoisena siitä mitä arkistossa tapahtuu, joten arkistonhoitajan vallankäytön valvominen on melko haastavaa.

”Jos mun mielestä joku on paskapä, mä voin jättää ne paperit tonne [arkistoon] ja jos mun mielestä joku on hyvä tyyppi ja mä löydän jotain huonoo siitä, niin tosta vaan revit ja heität pois.”, H2 kärjistää. (H2.)

H3 ja H5 viittasivat ammattieettisen koulutuksen tärkeyttä käsitellessä omaan asiakirjahallintaa edeltävään koulutukseensa H3 edustaessa folkloristikon näkökulmaa ja H5 ollessa historian maisteri. Kummatkin kokivat tämän aiemman koulutuksen tuoneen heidän ymmärrykseensä herkkyyttä hahmottaa ja pohtia eettisiä kysymyksiä. (H3, H5.) H3 myös näkee H2 tavoin ammattieettisen koulutuksen tärkeän merkityksen asiakirjahallinnan ammattilaiselle työn useimmiten yksinäisessä luonteessa. Asiakirjahallinnan tehtävissä työskentelevät henkilöt voivat usein olla oman ammattikenttensä ainoita edustajia omassa organisaatiossaan. Tämän seurauksena onkin tärkeää, että asiakirjahallinnan ammattilainen kykenee oma-aloitteiseen ja itsenäiseen eettiseen pohdintaan, sillä välittömässä läheisyydessä ei välttämättä ole tahoja, joihin tukeutua tällaisissa kysymyksissä. (H3, H5.)

Kun haastateltavilta tiedusteltiin, olivatko nämä osallistuneet ammattietiikkaa koskeviin täydennyskoulutuksiin, yhdelläkään ei ollut mielikuvaa että olisivat osallistuneet koulutukseen, jossa olisi käsitelty nimenomaan ammattietiikkaa. Useampi haastateltava kuitenkin näki että joissakin koulutustapahtumissa aiheet sisälsivät ammattieettisiä ulottuvuuksia. Tällaisia mainittuja teemoja olivat esimerkiksi tietosuojalainsäädäntöön, tietoturvaan, tiedon avoimuuteen sekä oikeuteen tulla unohdetuksi liittyvät kysymykset. H2 ja H5 kommentoivat, että ammattietiikkaa koskevaa täydennyskoulutusta voisi heidän mielestään olla tarjolla enemmän. H5 myös teki huomion, että koulutustilaisuuksissa hyödyllisintä eivät niinkään välttämättä olleet itse varsinaiset luennot vaan tapahtumien yhteydessä käydyt epävirallisemmat niin sanotut kahvipöytäkeskustelut. Tällaisten keskustelujen hyödyllisyys kumpuaa haastateltavan mukaan asiakirjahallinnan työn yksinäisestä luonteesta, koska tällaisissa tilanteissa on mahdollista päästä peilaamaan omaan työhönsä liittyviä kysymyksiä ja ajatuksia muiden alalla työskentelevien ihmisten kanssa, joilla on lähtökohtaisesti paremmat edellytykset ymmärtää asiakirjahallinnan toimenkuvaan liittyviä erityiskysymyksiä kuin esimerkiksi oman organisaation asiakirjahallinnon ulkopuolisilla työntekijöillä. (H1, H2, H3, H4, H5.) Useimmat haastateltavista mainitsivat myös pyrkivänsä oma-aloitteisesti kehittämään omaa ammatillista osaamistaan liittyen asiakirjahallinnan ammattieettisten kysymysten hahmottamiseen ja käsittelyyn. Useampi haastatelluista mainitsi keskustelevansa aktiivisesti kollegoidensa kanssa ammattieettisistä kysymyksistä myös koulutustapahtumien ulkopuolella. Lisäksi haastatellut mainitsivat lukevansa oma-

aloitteisesti etiikkaa koskevaa kirjallisuutta ja tutkimuksia sekä Arkistoyhdistyksen Faililehteä. (H1, H2, H3, H5.)

Koska useimmilla haastatelluilla oli omista asiakirjahallinnan opinnoista melko pitkä aika, useimmilla ei ollut antaa mitään konkreettisia kehitysehdotuksia asiakirjahallinnan ammattieettisen koulutuksen kehittämiseen. H2 koki ettei ammattietiikkaa ole järkevää erillistä muusta opetuksesta vaan se tulee sisällyttää lainsäädännön käsittelyyn, sillä lainsäädäntö ja työssä eteen tulevat ammattieettiset haasteet linkittyvät niin kiinteästi toisiinsa. H2 kuitenkin haluaa painottaa, että tästä yhteydestä huolimatta laki ei ole aina automaattisesti eettisesti kestäväällä pohjalla. (H2.) H5 haluaisi että ammattieettinen näkökulma tuotaisiin tietoisemmin osaksi kaikkea opetusta, sillä sen kautta alan ammattietiikan luonne olisi helpommin sisäistettävissä.

”Kyl mä nään että tuo ammattietiikka pitää olla semmonen selkäranka tai pikeminkin kivijalka, jonka päälle rakennetaan. Jos sitä [kivijalkaa] ei oo niin sit voi erilaisia lakeja ja muuta siihen opetella vaikka kuinka paljon, mutta jos ei niinku itellä oo semmosta vahvaa käsitystä siitä että miks tämmöstä tehdä ylipäätensä, niin sitten se on kyllä aika turhaa.” (H5).

Haastateltava myös haluaa korostaa ammattietiikan roolia koulutuksessa siksi, että asiakirjahallinnan ammattilaisella tulee olla myös kykyä tunnistaa sellaiset tilanteet, joissa lainsäädäntö on ristiriidassa eettisen toiminnan kannalta. H5 nostaa esiin esimerkin seulontapäätöksiin liittyen: *”Jos niille [tutkijoille] jää vaan pöytäkirjat niin sieltä jää pois kaikki se mikä on johtanu siihen [tilanteeseen] ja niinku kaikki semmonen jää unohduksiin.” (H5).* Asiakirjahallinnan työhön kouluttautuvat ihmiset tulisi saada haastateltavan mukaan ymmärtämään, että lainsäädäntö on olemassa juuri vastatakseen johonkin eettiseen ongelmaan. Jotta asiakirjahallinnan ammattilainen pystyy perustelemaan erinäisiä esimerkiksi tietosuojaan liittyviä toimenpiteitä asiakirjahallinnon ulkopuoliselle henkilöstölle, on toimenpiteiden ammattieettinen ulottuvuus kyettävä perustelemaan ensin itselleen, ennen kuin se on mahdollista perustella muille siten että nämä vielä pystyvät sen myös omaksumaan. (H5.) H3 mukaan ammattieettiseen koulutukseen pitäisi tuoda mukaan enemmän käytännön esimerkkejä sekä suomalaista näkökulmaa. Hänen mukaansa tämä onnistuisi parhaiten järjestämällä opintojen yhteyteen alalla työskentelevien henkilöiden pitämiä vierailijaluentoja, joissa vieraat

voisivat kertoa siitä, kuinka itse hahmottavat työhönsä liittyviä ammattieettisiä kysymyksiä. (H3.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että useimmat haastateltavista kokivat ammattietiikan olleen läsnä omassa asiakirjahallinnan työhön valmistavassa koulutuksessaan. Se ei kuitenkaan näytellyt erillistä roolia omana käsiteltävän teemana vaan sen nähtiin kytkettyvän osaksi muita koulutuksessa käsiteltyjä teemoja. Tällaisia haastateltavien esiin nostamia teemoja olivat muun muassa asiakirjahallintaa ohjaava lainsäädäntö, työhön liittyvät laatuvaatimukset sekä tietoturva. Kaikki haastateltavat kokivat ammattieettisen koulutuksen erittäin tärkeäksi osaksi asiakirjahallinnan koulutuksen kokonaiskuvaan. Ammattieettisen ymmärryksen tarve kulminoituu haastateltavien mielestä erityisesti siinä, miten työssä yhdistyvät usein työn itsenäisyys ja arkistonhoitajan valta-asema. Ilman kestävästä ammattieettisestä pohjaa asiakirjahallinnan ammattilaisen voi olla hankala tehdä työssään eettisesti kestäviä päätöksiä ja samalla kohoa riski toimenkuvaan liittyvän vallan väärinkäyttöön. Haastateltavat myös pyrkivät aktiivisesti kehittämään omaa ammattieettistä ymmärrystään. Useimmiten tämä tapahtuu epävirallisten kanavien kautta kuten keskustelemalla vapaamuotoisesti kollegoiden kanssa työasioista, mutta myös koulutusseminaarien sekä alan lehtien hyödyntämistä harjoitetaan myös silloin tällöin.

4.2 Ammattietiikan merkitys asiakirjahallinnalle

Haastattelujen seuraavassa osiossa lähestyttiin ammattietiikan ja asiakirjahallinnan välistä suhdetta hieman abstraktimmasta tulosuunnasta. Kysymyksien avulla pyrittiin selvittämään, kuinka haastateltavat hahmottavat ammattietiikan ja etiikan käsitteitä sekä sitä, miten nämä teemat heidän mielestään suhteutuvat asiakirjahallintaan toimialana. Haastateltavien näkemyksiä ammattietiikasta ja etiikasta pyrittiin selvittämään haastattelussa kysymällä haastateltavilta, kuinka nämä hahmottavat sellaiset käsitteet kuin etiikka ja ammattietiikka sekä näkevätkö haastateltavat näiden käsitteiden välillä lainkaan eroa. Useimmat haastatelluista eivät alkuun hahmottaneet etiikan ja ammattietiikan välistä vivahde-eroa. Monet haastatelluista päätyivät puhumaan ammattietiikasta jo etiikan määrittelyn yhteydessä, mutta laajensivat ja syvensivät ammattietiikan määritelmäänsä, kun sitä näiltä tiedusteltiin etiikan määrittelyn jälkeen. Tämä kahden hyvin samankaltaisen termin sekoittaminen on voinut johtua osittain

haastattelun luonteesta, sillä usea haastateltavista on todennäköisesti tulkinnut etiikalla tarkoitettavan ammattietiikkaa, josta on jo keritty keskustelemaan haastattelun aiemmissa vaiheissa. Joissakin tapauksissa oli myös havaittavissa, että ammattietiikkaa koskevan kysymyksen kohdalla haastateltava saattoi tajuta kahden termin välisen vivahde-eron, mutta oli aiemmin antamansa etiikkaa koskevan määritelmänsä kahlitsema, koska ei viitsinyt enää ryhtyä tekemään aiemmalle termille uudelleenmäärittelyä. Tässä havainnollistava esimerkki, jossa H3 antoi etiikalle muun muassa määritelmiä kuten ”*Se on päätösten perusteluja. se on lainsoveltamista.*”(H3) ja ammattietiikan tämä kiteytti seuraavaan tapaan: ”*Se on ton mitä mä äsken sanoin soveltamista työssä.*”(H3). H2 puhuu arkistonhoitamisesta sekä etiikan että ammattietiikan määritelmässään. Kaikki haastateltavista kuitenkin näkivät loppujen lopuksi ammattietiikan etiikkaa kapeampana konseptina. (H1, H2, H3, H4, H5.)

Etiikalle haastateltavat antoivat seuraavanlaisia määritelmiä ja luonnehdintoja. H1 näki etiikan muodostuvan normistosta tai tietyistä periaatteista, joita noudatetaan elämässä. Etiikka on eräänlainen elämän ohjenuora. (H1.) H3 oli etiikan määrittelyssään hiukan erittelevämpi. Haastateltavan mukaan etiikka koostuu sekä oikeuksista ja velvollisuuksista, joita yksilö toteuttaa. Lisäksi eettisyys on toiminnan läpinäkyvyyttä, päätösten perustelemista ja lain soveltamista. H3 myös pohti, tuleeko eettisten päätösten olla tilannekohtaisia vai yleispäteviä ja päätyi lopulta siihen, että etiikka on tietyssä mielessä tilannekohtaista, mutta aiemmin tehtyjä päätöksiä tulee pystyä kriittisesti soveltamaan tulevissa eettistä pohdintaa vaativissa tilanteissa. Tilannekohtaisuudestaan huolimatta aiemmista eettisistä päätöksistä on mahdollista oppia asioita, joita voi soveltaa myöhemmissä vastaantulevissa eettisissä pohdinnoissa. H3 myös pohti etiikkaan liittyen valtaa prosessina, jossa valta liikkuu työtilanteessa mukana olevien toimijoiden kuten arkistonhoitajan, asiakkaan ja esimiehen välillä. Eettisyyttä on olla tietoinen omasta ja muiden asemasta näiden valtaprosessien keskellä. Monisyisestä analyysistään huolimatta haastateltava kuitenkin painottaa: ”*Mut se [etiikka] ei oo mikään taivaasta tipahtava asia vaan se on semmonen minkä pystyy ihan ihmisen aivoilla ajattelemaan ja oppimaan ja toteuttamaan.*”(H3). H4 näkee etiikan vastuullisena tapana toimia, jonka tulee olla hyväksyttävässä suhteessa ympäröivään maailmaan. Haastateltava näkee ettei eettisesti toimiva yksilö voi lähestyä asioita vain itsensä näkökulmasta vaan eettisesti toimivan yksilön tulee kyetä hahmottamaan asioita laajemmassa mittakaavassa ja eri näkökulmista. (H4.) H5 lähestyy etiikan konseptia teologian sivuaineopintojensa tuomasta

näkökulmasta nostamalla esiin ortodoksisen teologisen opin esittämän käsityksen etiikan luonteesta. Ortodoksisessa teologiassa etiikalla pyritään lähelle jumalankaltaista olotilaa eli *teosista*. Teosikseen pyritään askeesin avulla, joka tulee kreikankielisestä sanasta, joka suoraan käännettynä tarkoittaa harjoittelua. Haastateltava luonnehtii oman etiikka käsityksensä kumpuavan siis pyrkimyksestä päästä harjoittelun kautta mahdollisimman hyvään. Tässä määritelmässään haastateltava rinnastaa hyvät pyrkimykset ortodoksisen teologian *teosiksen* konseptiin. (H1, H3, H4, H5.)

Kun haastatelluilta tiedusteltiin määritelmää ammattietiikalle sekä etiikan ja ammattietiikan mahdollisia eroja, useimmat haastateltavista näkivät ammattietiikan olevan etiikkaa sovellettuna rajatumpaan työelämän kontekstiin. H1 luonnehti tiettyjen eettisten arvojen johtavan hyvään elämään, kun taas tietyn työetiikan noudattaminen johtaa työtilanteessa sellaiseen lopputulokseen, joka on mahdollisimman hyvä kaikkien osapuolten kannalta. Haastateltava myös mainitsi ammattietiikan yhteydessä erilaiset ohjenuorat ja säännöt, jotka tekevät ammattietiikan kentästä ehkä jossakin määrin konkreettisemmän ja käytännönläheisemmän suhteessa laajempaan etiikan käsitteeseen. Ohjenuorat ja säännöt ohjeistavat usein konkreettisella tavalla kuinka toimia, ”... vähän niinku Mooseksen kymmenen käskyä.”(H1).

H2:n mukaan eettisen arkistonhoitajan tulee sisäistää toimintaansa ne seikat mitkä tekevät arkistoista arvokkaita sekä tiedostaa oma valta-asemansa arkistossa työskennellessään. Ammattietiikka myös kohdistuu spesifisti juuri siihen työympäristöön, jossa ammattilainen toimii eikä hyvän ammattieettisen käytännön tarvitse ulottua toimijan siviilielämään. ”*Kun mä oon arkistonhoitaja, niin se ei tarkoita sitä että mun täytyy säilyttää kotona kaikki mun mummujeni jutut*”(H2). Työtilanteessa asiakirjahallinnan ammattilaisen pitää kyetä hahmottamaan laajassa mittakaavassa omaa toimintaansa. Tämän tulee kyetä hahmottamaan työnsä vaikutuksia esimerkiksi tulevaisuudessa tehtävän tutkimuksen kannalta. H2 myös erittelee sitä, kuinka hän ammattietiikan näkökulmasta joutuu työssään tasapainoilemaan organisaation tarpeen, juridisen tarpeen sekä tutkimuksellisen tarpeen välillä. Tutkimuksellisen tarpeen arvioiminen on erityisen haastavaa, koska sen yhteydessä tehdyt valinnat määrittävät minkälainen kuva asiakirja-aineistojen kautta välittyy jälkipolville. (H2.)

H3 näkee ammattietiikan olevan aiemmin etiikan yhteydessä mainitsemiaan asioita sovellettuna työympäristöön. Tässä työntekijän ammattieettinen vastuu kohdistuu

eritoten tämän työnantajaa kohtaan sekä niihin tahoihin, jotka organisaatiolta hankkivat palveluita. Näitä tahoja voidaan kutsua myös asiakkaiksi. (H3.) Myös H4 hahmottaa ammattietiikan olevan pohjimmiltaan vain etiikkaa sovellettuna työelämän kontekstiin. (H4.)

H5 näkee ammattietiikan keskiössä olevan toimijan kyky tiedostaa omien toimimensa mahdolliset negatiiviset vaikutukset ja ne tahot, joihin kyseiset vaikutukset kohdistuvat. H5 on näkemyksessään paljon samoilla linjoilla H2 kanssa kokiessaan tärkeäksi tiedostaa vaikutukset, jotka vaikuttavat ennen kaikkea jälkipolviin ja määrittävät näiden kykyä käsitellä omaa historiaansa. Haastateltava myös kokee että ammattieettisten kysymysten parissa työskennellessä toimijaan kohdistuva vastuu konkretisoituu huomattavasti selkeämmin kuin eettisten pulmien kanssa yksityiselämässä. Tähän vaikuttaa esimerkiksi se, että kaupungin virassa työskennellessä kaikki käytettävät resurssit tulevat aina jotakin kautta loppujen lopuksi veromaksajilta, joten työtehtävien suorittamisessa ilmenevä huolimattomuudesta johtuvat negatiiviset vaikutukset kohdistuvat huomattavasti selkeämmin, johonkin tiettyyn ihmisryhmään. Samaan aikaan myös toimijan vastuuntunto korostuu, koska veronmaksajat muodostavat selkeän kokonaisuuden, johon kohdistuva vastuuntunto on helpompi hahmottaa. Haastateltava näkeekin ammattietiikan monella tapaa omana ilmiönään suhteessa etiikkaan, koska ammattietiikassa toimitaan erilaisten kysymysten parissa. Ammattietiikan kontekstissa toimijan vastuun ja vallan suhde ovat haastateltavan mukaan ehkä konkreettisemmin hahmotettavissa kuin siviiliympäristössä. (H5.)

Tiedusteltaessa haastateltavilta ammattietiikan merkitystä näiden omalle työlle, useimmat haastatelluista nostivat tässäkin yhteydessä esiin ajatuksen siitä, että ammattietiikka on kaikessa asiakirjahallinnan työssä läsnä. Ammattietiikka voidaan nähdä lähtökohtana mistä työtä lähdetään tekemään. H1 näkee ammattietiikan olevan tietyllä tapaa sisäänrakennettu arkistotyöhön, koska koko arkistotoiminta lähtökohtaisesti perustuu eheälle ja luotettavalle tiedon säilyttämiselle ja välittämiselle. Koska nämä periaatteet ovat työn lähtökohtana, näkee haastateltava ammattieettisten periaatteiden vaikuttavan tietyllä tapaa kaikissa toimenpiteissä, joita arkistossa suoritetaan. Kun työn tavoitteena on ylläpitää aineistojen eheyttä, todistusvoimaisuutta ja järjestystä, arkistossa suoritettavat toimenpiteet asettuvat luonnollisesti tietynlaiseen eettiseen linjaan. Tätä arkistoeettistä lähtöasetelmaa täydentävät ympäröivässä yhteiskunnasta tuleva lainsäädäntö ja normiympäristö kuten tekijänoikeudet, jotka määrittävät samalla tavalla

asiakirjahallintaa kuin kaikkea muutakin toimintaa yhteiskunnassa. H1 näkee myös arkistotyöhön liittyvän asiakaspalvelun tärkeäksi osaksi asiakirjahallinnan ammattieettistä toimikenttää. Tämä linkittyy aineistojen saatavuuden parantamiseen, jossa tulisi pyrkiä siihen, että arkiston hallussa olevat arkistoidut aineistot olisivat mahdollisimman helposti löydettävissä ja käytettävissä tutkimusta varten. H1 toteaa arkistotyön olevan loppujen lopuksi käytännönläheistä työtä, joka perustuu tietyille yhteisesti sovituille ohjenuorille, kuten ICA:n laatimalle arkistotyön eettiselle säännöstölle. Näitä ohjenuoria seuraamalla pyritään parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen. (H1.)

H2 yhtyy näkemyksessään H1 esittämään ajatukseen siitä, että ammattietiikka on kaikessa työnteossa läsnä eikä sitä välttämättä tarvitse erikseen miettiä työtehtäviä hoitaessa. Kaiken työn lähtökohtana on että haluaa tehdä oikein ja ”... *että tulevaisuus saa sen minkä tulevaisuus ansaitsee.*”(H2). H2 pohtii myös työnsä eettisyyttä ekologisesta näkökulmasta. Esimerkiksi arkistoja täytyy seuloa niin, etteivät ne pääsisi kasvamaan liian isoiksi, mutta samaan aikaan seulonta tulee toteuttaa siten, että organisaatiollisten, juridisten ja tutkimuksellisten tarpeiden kannalta olennaiset tiedot säilyvät. Myös asiakirjojen arkistokelpoistamisesta syntyvät jätteet, kuten vanhat muovitaskut, nitit ja kansiot, tulisi kierrättää oikein. Samaan aikaan haastateltava myös näkee ammattieettisestä näkökulmasta oikein hoidetussa työssä käytännönläheisen ja inhimillisen ulottuvuuden. Kun ammattilainen työskentelee ammattieettisesti kestävältä pohjalta, hoitaa hän samalla toimenkuvansa hyvin eikä hän sorru väärinkäyttöihin, jotka pahimmassa tapauksessa voisivat vaarantaa tämän työpaikan. (H2)

H3 näkee ammattietiikan roolin omassa työssään erittäin olennaisena, koska työpaikkansa arkistossa sijaitseva aineisto on monelta osin hyvin arkaluonteista ja siihen kohdistuu paljon tutkimustarkoituksellista käyttöä. Arkistoitu aineisto sisältää muun muassa hyvin henkilökohtaisia tietoja ihmisten maailmankatsomuksista sekä uskonnollisista vakaumuksista. Myös erilaisia vähemmistöjä koskevaa aineistoa on luovutettu arkistoon. Tämän johdosta haastateltava joutuu paljon omatoimisesti pohtimaan erilaisia henkilösuojaan liittyviä kysymyksiä sekä myös ohjeistamaan arkistossa asioivia tutkijoita ja opiskelijoita käsittelemään aineistoja siten että toiminta on eettisesti kestäväällä pohjalla.

”Mä olen tiedonkulun risteyksessä, missä risteilee opiskelijoiden tuottama tieto, kun he opiskelee tutkijaksi tulemiseksi ja sitten risteilee se tutkijoiden tuottama tieto ja sit risteilee - tää arkisto on perustettu 50-luvulla - ne aineistot, kokemukset ja äänet, joita tuolla on arkistossa.”(H3).

Haastateltava näkee ammattietiikan kytkeytyvän vahvasti työssä hänen omaan ajatukseensa pyrkiä toteuttamaan kaikki työhön liittyvät prosessit mahdollisimman läpinäkyvästi ja oikeudenmukaisesti. (H3.)

H4 näkee ammattietiikalla olevan myös keskeinen merkitys asiakirjahallinnan työssä, koska ammattilaisella on niin paljon toimenkuvassaan valtaa vahingoittaa joko omaa organisaatiota tai sitten sen ulkopuolisia toimijoita. (H4.) H5 näkee ammattietiikan olevan työssä jatkuvasti läsnä. Sen rooli korostuu erityisesti silloin, kun joudutaan luovimaan lainsäädännön ja erilaisten toimijoiden esittämien tarpeiden joukossa. Ammattietiikan haasteet kumpuavat tilanteesta, jossa pyritään toteuttamaan se eettinen ratkaisu, joka on sekä lainmukainen että myös eettisestä näkökulmasta kestäväällä pohjalla. Haastateltava antaa esimerkin tilanteesta, jossa eräästä uutta sijoitusta hakevasta rehtorista oli kirjoitettu opetuslautakunnalle kirjelmä, jossa kerrottiin kyseisestä henkilöstä huhupuheiden tasolla olevia arkaluonteisia tietoja. Yleisen käytännön mukaan tällaiset kirjelmät on laitettu liitteeksi lautakunnan kokouspöytäkirjaan, mutta kyseisessä tilanteessa haastateltava oli tehnyt päätöksen arkistoida kyseisen kirjelmät liitteen sijasta oheismateriaalina, jotta se ei tulisi sellaisenaan nettiin saataville. Tämän päätöksen taustalla olivat pohdinnat siitä, minkälaisia seurauksia kyseessä olevalle rehtorille olisi, mikäli huhupuheiden tasolla olevaa tietoa olisi hänestä julkisesti saatavilla virallisten pöytäkirjojen liitteenä. Haastateltava myös kokee ammattietiikan olevan ainakin tällä hetkellä työssä jatkuvasti läsnä oleva elementti. Tietosuojan ja lainsäädäntöön liittyvät kysymykset synnyttävät päivittäin tilanteita, joissa joutuu pohtimaan työssä tehtävien toimenpiteiden ammattieettisiä ulottuvuuksia. *”Vaikka [laki] ois ihan hyvä laki, mutta lakia ei voi tehdä niin että siellä on kaikkeen vastaus vaan sitä pitää pystyy tai sitä joutuu tulkitsemaan.”* (H5.)

Kun haastateltavilta tiedusteltiin, kokivatko nämä ammattieettisten kysymysten pohtimisen kiinnostavaksi osaksi omaa toimenkuvaansa, kaikki olivat yksimielisiä siitä, että ammattieettisten kysymysten ratkaiseminen on erittäin kiinnostavaa. Jotkut jopa totesivat sen olevan tietyllä tapaa yksi työn kiinnostavimpia piirteitä. (H1, H2, H3, H4,

H5) H1 luonnehti ammattieettistä pohdintaa vaativien työtehtävien viehätyksen kumpuavan siitä, että ne yleisimmistä käytännönläheisemmistä rutiinitehtävistä poiketen vaativat enemmän aktiivista aivotyötä. Tämän tyyppisten tehtävien ratkaisemiseen pitää pystyä tarkastelemaan käsillä olevaa ongelmaa useasta näkökulmasta, jotta kaikki mahdolliset ongelmaan liittyvät tahot ja kysymykset olisivat otettu mahdollisimman hyvin huomioon ongelmalle räätälöidyssä ratkaisussa. (H1.)

H2 kertoo pohtivansa aktiivisesti vapaa-ajallaankin asiakirjahallinnan ammattieettisiä ongelmia nähdessään ystäviään, jotka myös työskentelevät asiakirjahallinnan tehtävissä. Haastateltava mainitsee tämän tyyppiset kollegoiden kanssa käydyt keskustelut erityisen kiintoisiksi, koska ne tarjoavat tilaisuuden tarkastella omaa työtä uudelta näkökulmasta. Se että oman organisaation hallussa olevat aineistot saattavat huomattavasti erota ystävien organisaatioiden aineistoista on useimmiten jopa enemmän etu kuin haitta, sillä se laajentaa käsitystä omasta alasta. Kollegoiden kanssa tehdyn ajatustenvaihdon kautta saa paremman käsityksen siitä, minkälaisien aineistojen kanssa muut asiakirjahallinnan alalla työskentelevät toimivat. Keskustelujen kautta haastateltava kertoo laajentaneensa omaa käsitystensä siitä mitä omassa työssä tulisi ammattieettisesti ottaa huomioon ja missä tilanteissa on mahdollista tehdä virheitä, mikäli ei ole tarkkana. H2 esittää, että arkistoalalla toimiessa hyvät ammatilliset verkostot ovat erittäin tärkeitä, sillä ne mahdollistavat ammattieettisten kysymysten peilaamisen ja pohtimisen kollegoiden kanssa. Haastateltava myös mainitsee tekevänsä aktiivisesti sosiaalisessa mediassa päivityksiä, joissa käsittelee usein ammattietiikkaa käsitteleviä arkistotyöhön liittyviä kysymyksiä. H2 näkee pystyvänsä suoriutumaan työstänsä paremmin, kun on aktiivisesti kiinnostunut omaa alaansa koskevista ammattieettisistä diskursseista. Haastateltava kuitenkin painottaa, ettei arkistoasioista puhuminen vapaa-ajalla ole mikään kriteeri työssä pärjäämiselle. (H2.)

H3 näkee ammattieettisten ratkaisujen tekemisen mielenkiintoiseksi vallankäytön näkökulmasta. Tehdessään ammattieettisiä päätöksiä arkistonhoitaja pääsee käyttämään valtaa, tekemään perusteltuja päätöksiä sekä osoittamaan omaa ammattitaitoaan. (H3.) H5 tuo omassa vastauksessaan esiin tiedonhaun ja sen kuinka ammattieettistä ratkaisua laatiessa joutuu pohtimaan useiden eri näkökulmien välillä sitä, mikä niistä on loppupeleissä määräävin tehtävän päätöksen kannalta. Usein nämä päätökseen vaikuttavat intressit voivat olla täysin vastakkaisia. Haastateltava käyttää esimerkkinä kuinka Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksellä yksityisyys voidaan nähdä

suurempana oikeushyveenä kuin julkisuus, mutta ammattieettiset päätökset ovat usein tilannekohtaisia, jolloin joissakin tilanteissa julkisuus saattaisi painaa päätöksen vaakakupissa enemmän kuin yksityisyys. (H5.)

Kun haastateltavilta tiedusteltiin, minkälainen suhde asiakirjahallinnalla on alana ammattietiikkaan, useat haastateltavista mainitsivat ammattietiikan sekoittuvan niin kiinteästi osaksi työtä, että sitä ei juurikaan tule tietoisesti mietittyä oman työn erillisenä osa-alueena. Jotkut haastateltavista jopa mainitsivat, että haastatteluun ilmoittautumisen yhteydessä ja siihen valmistuessa piti erikseen tietoisesti ryhtyä pohtimaan omaan työn ammattieettisiä ulottuvuuksia, koska niitä harvemmin tulee työn ohessa tietoisesti ajateltua. (H1, H2, H3, H4.) H1 näki ammattietiikan ja asiakirjahallinnan välisen suhteen erittäin tärkeäksi, koska arkistoilla on hänen näkemyksensä mukaan tärkeä yhteiskunnallinen vastuu. Omakohtaiseksi näkökulmakseen hän ottaa yksityisarkistot, joiden tehtävänä on hänen mielestään tallentaa ja ylläpitää pitkältä aikaväliltä historiallista ja totuudenmukaista kokonaiskuvaa suomalaisen yhteiskunnan koko kirjosta. Haastateltavan mielestä tämä eettinen vastuu vielä korostuu yksityisarkistojen kohdalla, sillä niiden toimintaa ei säädellä samalla tavalla lainsäädännöllä kuin viranomaisarkistojen. Eettisen asiakirjahallinnan pitää olla tietyllä tapaa jo sisäsyntyistä ja olennainen osa alan toimintatapoja, koska lainsäädäntö ei samalla tavoin säätele yksityisarkistoja eettisessä toiminnassaan kuin viranomaisarkistoja. (H1.)

H2 ei osannut suoraan vastata kysymykseen, mutta sanoi kokevansa, että alalla työskentelevät ihmiset ovat ehkä keskimääräistä solidaarisempia kollegoitaan kohtaan eikä alalla työskentelevien ammattilaisten välillä esiinny hänen mielestään juurikaan kateutta tai oman edun tavoittelua. Alalla työskentelevät ihmiset pyrkivät H2:n näkemyksen mukaan useimmiten ajamaan yhteistä etua. Haastateltavan mielestä arkistoalalla toimitaan eettisemmin kuin monella muulla alalla. (H2.)

H3 kokemukset asiakirjahallinnan suhteesta ammattietiikkaan ovat erilaisia ja hänen näkemyksensä mukaan käytännöt vaihtelevat hyvin paljon ja ovat yksilökohtaisia. Haastateltavan mukaan esimerkiksi joillakin kollegoilla voivat vaihdella asiakaskohtaisesti periaatteet, kuinka he asiakkaita palvelevat. Tämä on hänen mukaansa merkki huonosta ammattietiikan noudattamisesta. Toisaalta hänellä on myös kokemuksia työympäristöistä, joissa viikoittain keskustellaan yhdessä työhön liittyvistä haasteista ja niistä selviämistä. Lisäksi haastateltava toteaa ammattietiikan roolin toimenkuvassa

määrittävän hyvin paljon sen kautta, miten työyhteisössä edellytetään ammattietiikan huomioonottamista ja kuinka ammattietiikkaan ylipäätään työyhteisössä suhtaudutaan. Työyhteisön ammattieettinen kulttuuri siis asettaa tietyllä tapaa reunaehjoja sille minkälaista roolia ammattietiikka toimenkuvassa näyttelee. Toisin sanoen haastateltava ei näe, että asiakirjahallinnan ammattilaisten suhde ammattietiikkaan olisi mitenkään poikkeava tai erityinen. Haastateltava kuitenkin painottaa, että ammattietiikan rooli asiakirjahallinnan työssä tulisi olla merkittävä. (H3.)

H4 mukaan ammattietiikka on niin sisäänrakennettu asiakirjahallinnan toimenkuvaan ettei toisin hänen mukaansa työtä oikein voisi edes tehdä. ”*Se ihminen, joka vaan tekis sen työn ja suorittais sen. Se ei ehkä olis silloin oikealla paikallaan.*”(H4). H4 myös kuitenkin toteaa, että jokaisella alalla on oma ammattietiikkansa, joten asiakirjahallinnan ja ammattietiikan suhteessa ei sinänsä ole mitään erityistä. (H4.)

H5 näkemyksen mukaan ammattietiikan ja asiakirjahallinnan suhde on erittäin kriittinen, koska asiakirjahallinto vastaa tiedon säilyttämisestä ja löydettävyyden varmistamisesta, mutta samaan aikaan myös tarpeettoman tiedon hävittämisestä. Tähän liittyy ennen kaikkea se seikka, että niin pitkään kuin arkistoissa säilytetään tietoa, on niitä mahdollista käyttää niin hyvään kuin pahaankin. Tästä esimerkkinä hän antaa tilanteen toisen maailmansodan aikaisista Alankomaista, joissa oli niihin aikoihin maailman kehittynein väestörekisteri. Siinä vaiheessa, kun Natsi-Saksa miehitti Alankomaat, oli kansallissosialistien helppoa käyttää pitkälle kehittyneitä ja yksityiskohtaisia väestörekisteriä etnisiin puhdistuksiin, koska väestörekisteristä oli mahdollista saada tarkat tiedot muun muassa siitä kuka on juutalainen, romani, jehovan todistaja ja niin edelleen. ”*Tommosessa tapauksessa jossa se arkiston ja niitten tietojen omistava taho ei olekaan sen kansalaisen puolella, niin silloin ollaan isoissa ongelmissa.*” (H5). Haastateltava esittääkin, että myös suomalaisten tulisi edes välillä pohtia sitä minkälaisia tietoja itsestään antavat talletettavaksi. Kansalaisten olisi tärkeää hahmottaa minkälaisia vaikutuksia näillä henkilökohtaisilla tiedoilla olisi, mikäli ne joutuisivat väärin käsiin. H5 tarjoaa myös vastakkaisen näkökulman H1 näkemykseen esittäessään, että koska säätiöiden omistamia yksityisarkistoja ei säätele tai velvoita samanlainen lainsäädäntö kuin viranomaisarkistoja, on niiden mahdollista määritellä aika pitkälti minkälaisen kuvan ne haluavat edustamistaan organisaatioista luoda. Arkistonhoitajan työn ytimessä oleva tiedonhallinta asettaa arkistonhoitajan rooliin, jossa on mahdollisuudet vaaralliseen

väärinkäyttöön. Tämän johdosta arkistonhoitajan olisi tärkeää kyetä syvälliseen ammattieettiseen pohdintaan. (H5.)

Yhteenvetona tässä osiossa käsitellyistä haastateltavien antamista näkemyksistä voidaan todeta seuraavasti. Haastatteluun osallistuneet henkilöt määrittivät etiikan käsitteen sisältävän pyrkimyksen hyvään ja mahdollisimman monien näkökulmien huomioon ottamiseen. Lisäksi etiikan konseptiin liitetään ajatukset vastuullisuudesta ja läpinäkyvyydestä. Muutamat haastateltavista pohtivat myös vallankäytön ja etiikan välistä suhdetta. Ammattietiikkaa määriteltäessä useiden haastateltavien kohdalla ilmeni, että nämä olivat todennäköisesti mieltäneet etiikan ja ammattietiikan jossain määrin synonyymeiksi ennen kuin näiltä tiedusteltiin erikseen luonnehdintaa termille ammattietiikka. Tämän johdosta useilla henkilöillä ilmeni jo etiikan määritelmän yhteydessä työelämään sidottuja esimerkkejä ja konsepteja. Kaikki haastateltavat kuitenkin määrittivät ammattietiikan sisältävän etiikan periaatteita sovellettuna spesifisti työympäristöön. Ammattietiikka nähtiin ehkä jollain tapaa konkreettisempänä ja käytännönläheisempänä kuin etiikka, joka nähtiin ammattietiikkaa laajempänä käsitteenä. Haastateltavat myös hahmottivat ammattietiikan liittyvän vahvasti työympäristössä vaikuttaviin erilaisiin toimijoihin, kuten työorganisaatioon ja asiakkaisiin. Kaikki haastateltavista kokivat ammattietiikan pohdinnan kiinnostavaksi osaksi toimenkuvaa, koska se eroaa rutiininomaisista työtehtävistä ja haastaa ajattelemaan. Ammattietiikan ja asiakirjahallinnan välillä haastateltavat eivät yleisesti ottaen havainneet olevan erityistä suhdetta, vaikkakin kaikki kyllä tiedostivat ammattietiikan tärkeyden toimenkuvassa.

4.3 Ammattietiikka työssä

Haastateltavilta pyrittiin selvittämään minkälaisien työtehtävien nämä hahmottavat sisältävän ammattieettisen ulottuvuuden ja minkälaisia ajatuksia nämä työtehtävät herättävät. Haastateltavien käsityksiä ryhdyttiin purkamaan tiedustelemalla aluksi viimeisimpiä työssä suoritettuja tehtäviä, joihin haastateltavat näkivät kytkeytyvän ammattieettisiä ulottuvuuksia. Haastateltavien vastaukset olivat vaihtelevia, mutta käytännössä kaikki haastateltavista otti esille henkilötietojen tietosuojaan liittyvät kysymykset. (H1, H2, H3, H4, H5.)

H1 kertoi pohtineensa ratkaisua siihen, kuinka internettiin laitettujen digitoidut valokuva-aineistot reagoivat toukokuussa 2018 siirtymäaikansa päähän tulleeseen EU-tietosuojalakiin. Lain puitteissa siis tuoreempia valokuvia ei voitaisi laittaa julkisesti nähtäville, mikäli kuvassa esiintyvät henkilöt voivat olla edelleen elossa. Tässä yhteydessä pohdittiin sitä, minkälainen työpanos mahdollisesti käytetään siihen, kun valokuva-aineistojen käyttöä ja saatavuutta ryhdytään rajoittamaan ja missä laajuudessa eri osa-alueita digitoidusta valokuvakokoelmasta joudutaan sulkemaan. Haastateltava myös kertoo, että pöytäkirjojen liitteiden kanssa he joutuvat jatkossa olemaan tarkempia, jotta niiden mukana ei päädy internettiin sellaista materiaalia kuten henkilötietoja, joita sinne ei saisi tietosuojan puitteissa laittaa. Haastateltavan mukaan tämän tyyppisiin päätöksiin liittyvät haasteet linkittyvät käytössä oleviin vanhoihin tietojärjestelmiin, jotka ovat suunniteltu aikana, jolloin internet ei ollut vielä laajassa käytössä. Yksityisaineistojen kohdalla aineistonluovuttajat ovat voineet myös määritellä melko yksityiskohtaisesti sen mikä aineistosta on julkista, mikä salaista ja mikä luvanvaraista ja millaisella järjestelyllä. Tällaisissa yhteyksissä haastateltava kertoo organisaationsa pohtineen sitä, että tulisiko sensitiivinen aineisto ottaa kokonaan erikseen, koska arkistonmuodostajakohtaiset käytännöt voivat olla niin epäyhteneväisiä. Tässä yhteydessä ongelmaksi tietysti muodostuu kysymys siitä, että säilykö arkistokokonaisuuden proveniensi, jos osaa aineistosta ryhdytään erottamaan alkuperäisesti asian yhteydestään. (H1.)

H2 nostaa ammattietiikan näkökulmasta keskeisimpänä työtehtävänä esiin tietopyynnöt. H2:n organisaatiossa tietopyynnöt liittyvät usein kyseisestä oppilaitoksesta valmistuneisiin julkisuuden henkilöihin, joista esimerkiksi toimittajat tai yksityishenkilöt yrittävät saada tietoja. Tällaisissa tilanteissa haastateltava kertoo yleensä olevansa erityisen tarkkana ja kääntyvänsä herkästi lakimiehien puoleen. Tämän tyyppiset tietopyynnöt eroavat tutkijoiden tekemistä tietopyynnöistä siinä mielessä, että usein herää epäily siitä, että yritetäänkö kyseisistä henkilöistä kaivaa tarkoituksenmukaisesti esille arveluttavaa tietoa aikomuksena vahingoittaa henkilön mainetta. Tämän johdosta haastateltava kertoo suhtautuvansa tällaisiin tietopyyntöihin hyvin varovaisesti. (H2.)

Tiedustellessa tuoreinta työtilannetta, jossa tuli pohtineeksi ammattietiikkaa H3:n mieleen tulee tilanne, jossa tiedusteltiin voisiko erään tutkimustekstin julkaista avoimesti verkossa. Kyseiseen tiedusteluun sisältyi suora kysymys siitä, että voiko tutkimustekstin avoimella julkaisemisella olla jotakin eettisiä ongelmia. Tutkimustekstillä haastateltava

tarkoitti ilmeisesti haastattelun litteraattia, koska pohtii kuinka tehdä sellainen päätös, jossa otettaisiin huomioon sekä haastateltujen informanttien tekemä työ sekä tutkijan tekemä työ. Keskeiseksi haasteeksi haastateltava kokee sen, kuinka onnistuu perustelevaan päätöksensä tutkijalle siten, että tämä sisäistää myös syyt päätöksen taustalla eikä vain päädy itse julkaisemaan tutkimustekstiä verkossa suositusten vastaisesti. H3 antaa toisen esimerkin tilanteesta, jossa on käyty keskustelua siitä miksi heillä on arkistoituna erään vähemmistön yksityisarkisto, vaikka kyseinen aineistokokonaisuus voisi olla vähemmistöllä itsellään. Tässä yhteydessä joudutaan pohtimaan ajan saatossa tapahtuneita tieteen ja arkistojen käytänteiden ja arvojen muutoksia sekä tarkastelemaan kriittisesti menneisyydessä tehtyjä päätöksiä, jotka kohdistuvat arkistoon talletettuun tietoon. Arkiston asiakkaita tulisi pyrkiä tietoisesti myös palvelemaan samalla tavalla, niin ettei jollekin asiakkaalle suotaisi erilaisia oikeuksia kuin toiselle. Haastateltava antaa tästä esimerkkinä, että asiakkaan tulee saada samanlaista palvelua riippumatta siitä, onko tämä maineikas pitkän uran tehnyt tutkija vai ensimmäistä kertaa arkistossa vieraileva ensimmäisen vuoden opiskelija. (H3.)

H4 nostaa esille tilanteen, jossa on joutunut seulonnan yhteydessä tekemään päätöksen asiakirjojen hävittämisestä.

”Kun mä haluan hävittää jotakin, joka on joskus määritelty pysyvästi säilytettäväksi, niin miten mä tämän asian ratkaisen? Mikä tässä on oikea tapa toimia. Olenko mä väärässä? Voinko mä tehdä näin? Kuka tämän ratkaisun tekee? Mikä tieto on sitä mikä pitää säilyttää ja tarvitaanko siihen näitä asiakirjoja? Hirveen isoja kysymyksiä.” (H4).

Lisäksi haastateltava mainitsee erilaiset tietopyynnöt. Näiden yhteydessä hän kääntyy usein lakimiehien puoleen. (H4.)

H5 mainitsee päivittäin vastaantulevat julkisuuslakia ja henkilötietoja koskevat pulmat, joissa pitää tehdä ratkaisu siitä mikä on julkista ja mikä ei. Tämän tyyppisissä työtehtävissä joutuu puntaroimaan, kuinka pitkään jotakin tietoa tulee säilyttää ja voiko tiedon säilyttämisestä tai julkistamisesta olla haittaa yksilölle, jota tieto koskee. Konkreettisenä esimerkkinä haastateltava antaa tilanteen, jossa kunta on aloittamassa liikuntaneuvontapalvelua, jossa kuntalaisille tarjotaan henkilökohtaista liikuntaohjausta. Tämän palvelun pyörittäminen kuitenkin vaatii, että kuntalaisista kerätään erilaisia tietoja, koska tavoitteena on antaa personal trainer -tyyppistä ohjausta, jossa tavoitteena

on muokata asiakkaan ruokailutottumuksia sekä liikuntarutiineja. Ammattieettinen ongelma piilee siinä, että minkälaisia tietoja voidaan kerätä ja miten niitä käsitellään ja säilytetään. Helppo ratkaisu olisi kieltää tietojen kerääminen tyystin, mutta samaan aikaan jouduttaisiin epäämään kuntalaisilta palvelu, joka voisi olla todella hyödyllinen monelle, joka edullisesti ”... haluaa tehdä tämmösen jonkinlaisen elämäntaparemontin.”(H5). Tällaisiin päätöksiin ei myöskään ole olemassa juurikaan ohjeistusta tai ennakkotapauksia, joten päätökseen liittyvät yksityiskohdat tulee puntaroida melko itsenäisesti. (H5.)

Kun haastateltavilta pyydettiin arviota siitä, kuinka ison osan näiden toimenkuvasta ammattieettistä pohdintaa vaativat kysymykset kattavat, olivat arviot melko vaihtelevia. Useimmat myös totesivat, että ammattietiikan pohdintaa vaativien työtehtävien määrän tarkka arvioiminen on hankalaa, koska ammattietiikka nivoutuu niin vahvasti moniin erilaisiin työtehtäviin. (H1, H3, H4, H5.) Arvioiden vaihtelevuus on todennäköisesti myös selitettävissä haastateltavien erilaisilla käsityksillä työstä, jolla on ammattieettinen ulottuvuus. H1 epäili tämän tyyppisten työtehtävien kattavan noin 20-30% omasta työkuvastaan, vaikkakin myös lisäsi, että ammattietiikan limittyvästä luonteesta johtuen arvion tekeminen on melko haastavaa. (H1.)

H2 kokee tämän tyyppisten tehtävien edustuksen omassa toimenkuvassaan melko vähäiseksi, mutta mainitsee että ne voivat helposti pitkittyä hyvin pitkäkestoisiksi vaatiessaan paljon selvitystyötä ja kommunikaatiota erilaisten toimijoiden välillä. Sellaiset tilanteet ovat erityisen hankalia, joissa käsitellään tietopyyntöä, jonka on tehnyt joku oppilaitoksessa vuosia sitten opettanut henkilö, jonka mielikuvat omasta ajastaan eivät kohtaa arkistoaineistojen kanssa. Arkistinhoitajan kannalta on haastava tilanne, kun asiakas kokee toimineensa opettajana vuosikausia, kun taas arkistoaineistot viittaavat siihen, että kyseinen henkilö on ollut muutamana kesänä vierailevana luennoitsijana. (H2.)

H3 myös kokee tämän tyyppisten tehtävien määrällisen arvioinnin hankalaksi, koska ne limittyvät kaikkiin työn osa-alueisiin. Haastateltava kuitenkin koki tämän tyyppisiä tehtäviä tulevan vastaan melkein päivittäin ja ne työllistävät useiksi tunneiksi työviikon aikana. Asiakaslähtöiset työtehtävät tuottavat huomattavasti enemmän aikaa vievää ammattieettistä pohdintaa kuin esimerkiksi tilanteet, joissa pitää päättää missä järjestyksessä sähköiselle aineistolle suoritetaan migraatio järjestelmästä toiseen. (H3.)

H4 arvioi, että tämän tyyppisiä työtehtäviä tulee toimenkuvassa usein vastaan. Tähän osittain vaikuttaa se, että haastateltavan tiimissä olevat kaksi muuta työntekijää eivät ole asiakirjahallinnan alan koulutuksen saaneita ihmisiä, vaikkakin työskentelevät asiakirjahallinnan tehtävissä. Työtovereiden erilaisen taustan johdosta näillä ei ole haastateltavan mukaan samanlaista ammattieettistä silmää, mikä aiheuttaa haastateltavan mukaan jonkin verran lisätyötä tämän joutuessa käyttämään omaa työaikaansa kollegoiden työskentelyn seuraamiseen ja siinä avustamiseen. (H4.)

H5 erittelee tämän kysymyksen yhteydessä sekä nykyisen työnsä että aiemman yksityisarkistossa työskentelemänsä jakson ammattieettisten tehtävien määrää suhteessa koko toimenkuvaan. Yksityisarkistossa työskennellessään haastattelijaa kokee tämän tyyppisten pohdintojen olevan melkein jatkuvia, koska kaiken aineiston kohdalla joudutaan tekemään ratkaisuja siitä mitä otetaan vastaan, kuinka paljon ja niin edelleen. Useiden luovutettavien aineistokokonaisuuksien kohdalla jouduttiin myös tekemään seulontaa, jossa tehtävät hävitys- ja säilytyspäätökset toivat luonnollisesti mukanaan ammattieettistä puntarointia.

”Jos ihmisellä on henkilöarkisto päätearkistossa, niin minkälaisen kuvan hänestä saa sen perusteella? Halutaanko silotella sitä kuvaa tai halutaanko jättää rosoja? Tai sit tehdään semmonen tosi sliipattu versio tai jotain siltä väliltä. Varsinkin sillon jos sieltä löytyy jotain hyvinkin ehkä vähän arveluttavaa tai arkaluontoista tietoa siitä ihmisestä tai jostain muusta henkilöstä, niin onko se semmosta mikä säilytetään vai ei ja millä perusteella.”(H5).

Yksityisarkistossa aineistoiden käsittelyyn liittyi paljon tilannekohtaisuutta, mikä lisäsi tarvetta ammattieettisten näkökulmien pohdintaan. Viranomaispuolella tämä on hänen mielestään huomattavasti vähäisempää, koska viranomaispuolella toiminta on huomattavasti säädellympää. Viranomaiskontekstissa tehtävän asiakirjahallinnan kohdalla jo lainsäädäntö määrittelee melko pitkälle, miten erilaisissa tilanteissa tulee toimia. (H5.)

Haastateltavien näkemykset ammattieettistä pohdintaa vaativien työtehtävien erillisestä luonteesta suhteessa muihin tehtäviin olivat melko samankaltaisia. Useimmat hahmottivat ammattieettisen ulottuvuuden osaksi koko toimenkuvaa, joten työtehtävien selkeä erottelu ammattieettisestä näkökulmasta ei ollut hirveän mielekästä. Osa

haastateltavista kuitenkin mainitsi, etteivät rutiininomaiset työtehtävät juurikaan vaadi ammattieettisen näkökulman mukaan ottamista päätöksentekoon ainakaan tietoisesti. H1 ei nähnyt ammattieettistä pohdintaa vaativia työtehtäviä erillisenä osa-alueena omassa toimenkuvassaan, koska ammattieettiset elementit eivät olleet suoraan sidottuna tietynlaisiin työtehtäviin. Ammattieettinen näkökulma oli elementti, jolla nähtiin olevan mahdollisuus vaikuttaa kaikkiin toimenkuvaan liittyviin työtehtäviin tilanteesta riippuen. (H1.)

H3 näkee selkeän eron työtehtävien välillä. Esimerkiksi digitaalisen aineistomigraation yhteydessä tehtävä audio-aineiston yhdistäminen litteraatteihin tai selkeistä lähtökohdista tehtävä luettelointi ovat työtehtäviä, jotka eivät vaadi aktiivista ammattieettisen näkökulman pohdintaa työprosesseja suorittaessa. Asiakaspalvelutehtävät ovat taas haastateltavan mukaan luonteeltaan erilaisia ammattieettisten pohdintojen näkökulmasta. Tällä hän viittaa aiemmin mainitsemiinsa kokemuksiinsa asiakaspalvelusta, jossa joudutaan enemmän pohtimaan esimerkiksi erilaisia valtasuhteita tai asiakkaiden välistä tasa-arvoa. Samalla kuitenkin haastateltava myös ymmärtää ammattietiikan liittyvän kaikkeen työhön silloin, kun työ pyritään tekemään hyvin.

”Ammattietiikka on ammattieettistä koodistoa noudattavaa toimintaa. Se että tekee työnsä läpinäkyvästi ja hyvin, niin sittenhän kaikki on sitä [ammattieettistä], mutta osa [työstä] on kyllä niin automatisoitunutta, että sitä ei ala miettimään.”(H3).

H4 näkee, että kaikki hänen työtehtävänsä sisältävät ammattieettisen ulottuvuuden, joten erottelua tehtävien välillä ei ole mielekäästä tehdä. (H4.) H5 kokee ammattieettistä pohdintaa vaativat työtehtävät kaikkein mielenkiintoisimmiksi, koska ne haastavat häntä kaikkein eniten. Haastateltava näkee eron ammattieettistä pohdintaa vaativien ja rutiininomaisempien työtehtävien välillä, jotka hoituvat usein melko automatisoidusti. Haastateltava myös toteaa, että nämä ammattieettistä pohdintaa vaativat työtehtävät ovat usein monivaiheisempia ja haastavampia, mikä tekee niistä samalla myös kiinnostavampia. (H5.)

Kun haastateltavia pyydettiin vertailemaan erilaisia ammattieettistä pohdintaa vaativia työtehtäviä, olivat haastateltavien vastaukset näiden toimenkuvien eroavaisuuksista johtuen hyvin monipuolisia. Vertailun helpottamiseksi haastateltavia pyydettiin arvioimaan minkä tyyppiset työtehtävät aiheuttavat eniten haasteita ja mitkä vähiten. H1

kokee tämän hetkessä työtilanteessa selkeän eron analogisen ja digitaalisen aineiston kanssa työskennellessä. Analoginen aineisto ei haastateltavan mukaan aiheuta niin paljon ammattieettistä pohdintaa, koska aineiston käsittelyyn liittyvät käytänteet ovat hyvin vakiintuneita. Toisin sanoen esimerkiksi provenienssin ylläpitäminen analogisen aineiston kohdalla ei tuota juurikaan haasteita. Digitaalisella puolella pohdintaa aiheuttavat yksityisyyden ja tiedon avoimuuden välillä tasapainoilu sekä toimivien tietoteknisten ratkaisujen laadinta, missä otettaisiin huomioon lainsäädännön ja etiikan asettamat vaatimukset. (H1.)

H2 näkee kaikkein haastavimpana työtehtävänä seulonnan, koska siinä yhteydessä hän tekee eniten päätöksiä, jotka ovat vain hänen oman harkintansa vallassa. Aiemmin mainitut tietopyynnöt ovat myös omalla tavallaan haasteellisia, mutta niiden yhteydessä haastateltava voi tukeutua organisaation lakimiehiin. Haastateltava myöntää, että tiedonohjaussuunnitelmasta on seulontaa tehdessä tietysti suuri apu, mutta organisaation tuottamien aineistojen luonteesta johtuen tiedonohjaussuunnitelmasta ei aina löydy vastausta kaikkeen. Tässä yhteydessä haastateltava joutuukin usein käyttämään omaa harkintaansa siitä näkökulmasta pyrkiessään arvioimaan, että mikä tieto voisi olla olennaista tuleville tutkijoille. ”Seulonta on se missä se kaikkein arkipäiväisimmillään tulee semmonen eettinen valinta. Kuulostaa kauheen ylevältä kun se on vaan paperin ruttuamista.”(H2). H2 myös kertoo seulonnan yhteydessä aktiivisesti pohtivansa omaa työhönsä liittyvää valtaa, koska työ suoritetaan hyvin itsenäisesti eikä sen valvominen arkiston sisältöä tuntemattomalle ole helppoa. (H2.)

H3 näkee helpoimpina ammattieettistä pohdintaa vaativina työtehtävinä tyypillisen tutkijasalissa tapahtuvan asiakaspalvelutilanteen, jossa asiakas selkeästi tietää mitä etsii ja tuntee arkistossa asioimiseen liittyvät käytännöt. Tässäkin yhteydessä haastateltava nostaa H1 tavoin esiin fyysisen tai analogisen aineiston kanssa työskentelyn selkeyden. Haastavina tilanteina H3 kokee IT-järjestelmiin liittyvien päätöksien tekemisen, koska kokee ettei oma substanssiosaaminen ole tällä osa-alueella niin vahvaa. Kun omat lähtötiedot käsiteltävän asian suhteen eivät ole kaikkein vankimmalla pohjalla, saattaa joissakin tilanteissa pohtia sitä pystyykö seisomaan tekemiensä päätöksien takana. (H3.)

H4 mainitsee hankalana ammattieettisenä työtehtävänä tilanteen, jossa on joutunut oikeuselinten kanssa selvittämään kopioidun asiakirjan juridista painoarvoa tilanteessa, jossa alkuperäistä ei ole ollut enää saatavilla. Eri lakiasiantuntijat eivät ole päässeet tästä

yksimielisyyteen, joten haastateltava on varmuuden vuoksi päättänyt säilyttää kopiot, siltä varalta, että niistä voi mahdollisesti olla hyötyä tulevaisuudessa todistusvoimaisena asiakirjana. Työtehtävän tekee haastavaksi monimutkaisten lakiasioiden kuuluminen oman ydinosaamisen ulkopuolelle. Helppona ammattieettistä pohdintaa vaativana työtehtävänä haastateltava mainitsee seulonnan. Seulonnan tekee haastateltavan mukaan helpoksi se, että hän on itse laatinut tiedonohjaussuunnitelman, jonka mukaan seulontaa tekee. Koska haastateltava on itse laatinut tiedonohjaussuunnitelman, hän tuntee hyvin tarkasti sen logiikan, jonka mukaan se toimii ja minkälaisia aineistoja ajatellen se on laadittu. (H4.)

H5 mainitsee helpoiksi tehtäviksi tilanteet, joissa käytännöt ovat pitkälle lain sanelemat eikä niissä löydy juurikaan liikkumavaraa. Tällaisessa tilanteessa lainkirjain määrittelee aika pitkälti sen kuinka toimitaan. Vaikeimpina haastateltava taas kokee tilanteet, joissa ohjeistusta tai ennakkotapauksia ei juurikaan ole ja haastateltava joutuu itse tekemään tilanteessa päätöksen siitä kuinka asia ratkaistaan. Oman haasteensa tilanteeseen luo se, että tehty päätös pitää pystyä perustelemaan sellaisille ihmisille, joille asiakirjahallinnan työ tai julkisuuslaki eivät ole hirveän tuttuja asioita. (H5.)

Pääsääntöisesti kaikki haastateltavista kokivat ammattieettisten kysymysten pohtimisen palkitsevaksi. H1 koki ammattieettistä pohdintaa vaativien työtehtävien ratkaisemisen tuottavan hyvää mieltä. Nämä palkitsevat tunteet ilmenevät myös yleisesti kaikkien toimenpiteiden kohdalla, millä saadaan parannettua organisaation toimintaa sekä sen tarjoamia palveluita. Onnistuneet yhteistyöhankkeet, tyytyväiset asiakkaat sekä arkistoeettisten periaatteiden onnistunut toteuttaminen tekevät työstä mielekästä. (H1.)

H2 mainitsee oman suhtautumisensa ammattieettistä pohdintaa vaativia työtehtäviä kohtaan vaihtelevan päivästä riippuen. Yhtäältä haastateltava kertoo, että esimerkiksi seulonnan kontekstissa ammattietiikan pohtiminen auttaa hahmottamaan työtehtävän mielekkyyden sekä tuntemaan ammattiylpeyttä. *”Tajuaa niinku sen likaisen työn merkityksen, että se onkin oikeesti aika tärkeätä ja sitä ei voi tehdä kuka tahansa ja että siihen tarvitaan nimenomaan arkistoalan ammattilainen.”* (H2). Samaan aikaan haastateltava myös kokee ammattieettistä pohdintaa vaativien päätöksen tekemisen paikoittain raskaaksi ja saattaakin työtehtävien niin salliessa lykätä niiden tekemistä. *”Ykskään ihminen ei pysty kahdeksaa tuntia tekemään koko ajan päätöksiä. Siinä täytyy aivojen välillä levätä.”* (H2).

H3 kertoo pitävänsä ammattieettistä pohdintaa vaativista työtehtävistä, koska ne haastavat häntä, vaikka voivatkin olla välillä aika stressaavia. Haastavien työtehtävien kautta on mahdollista kartuttaa omaa osaamistaan ja pystyä jatkossa paremmin tekemään päätöksiä vastaavissa tilanteissa. Haastateltava näkee ammattieettisten pohdintojen ratkaisemisessa omaa osaamista edistävän vaikutuksen, joka tekee tämän tyyppisten työtehtävien parissa työskentelystä myös antoisaa. (H3.)

H4 myös kokee tämän tyyppiset työtehtävät mielenkiintoisina ja haastavina. Lisäksi haastateltava lisää ”*Kun sä pohdit jonkun jutun loppuun, se voi toki turhauttaa siinä matkalla, mutta kun sä pääset sinne maaliin, niin tulee aika voittajafiilis.*”(H4.) H5 kokee hankalien ammattieettisten kysymysten kanssa työskentelyn yhdeksi mielenkiintoisimmista osa-alueista työssään. ”*Niin ne on oikeastaan kaikkein vaikeimpia, mutta usein ehkä kaikkein kiinnostavimpia, että sen takia mä oon kuitenkin opiskellu ja tälle alalle lähteny.*” (H5).

Haastateltavat mainitsevat yleisimpänä lähestymistapana ammattieettistä pohdintaa vaativien kysymysten ratkaisemiseen erilaisten tahojen konsultoimisen, jotka voivat vaihdella omasta esimiehestä organisaation juristeihin sekä kollegoihin. Useimmat haastatelluista myös näkivät ammattieettisten kysymysten käsittelyssä lähtökohdaksi lainsäädännön, josta käsin ammattieettistä kysymystä lähdetään purkamaan. Toisin sanoen ammattieettistä ongelmaa ratkoessa lähdetään aluksi tarkastelemaan mitä laissa sanotaan. Mikäli ammattieettinen kysymys on sen verran yksiselitteinen, että lain pykälät vastaavat siihen suoraan, on tilanne helposti ratkaistavissa. Ammattieettinen pohdinta lähtee yleensä liikkeelle sellaisista tilanteista, joissa lakitekstiä ei voida sellaisenaan soveltaa käsillä olevaan tilanteeseen vaan kysymyksen ja lain yhteensovittaminen vaatii tulkintaa. (H1, H2, H3, H4, H5.) H2 toteaaakin ”*Joskus on kyl sanottu, että lakimies on arkistonhoitajan paras kaveri.*”(H2).

H1 lähtee ratkaisemaan ammattieettistä pohdintaa vaativia työtehtäviä usein konsultoimalla muiden yksityisarkistojen johtajia, joiden kanssa pitää paljon yhteyttä. Myös erilaiset yhdistykset kuten Yksityiset Keskusarkistot ry sekä erilaiset työryhmät toimivat hyvänä tietokanava ammattieettisiä kysymyksiä ratkoessa. Haastateltava kertoo myös konsultoivansa paljon kollegoita ja tarkastelevansa aiheeseen liittyviä lakitekstejä. Kollegoiden kautta haastateltava kertoo usein saavansa vinkkejä erilaisista tietolähteistä, joista saattaa löytyä apua käsillä olevan kysymyksen ratkaisemiseen. Myös Faili-lehteä

ja koulutusseminaarien aineistoja haastateltava kertoo silloin tällöin tarkastelevansa, koska niissä käsiteltävistä aiheista voi usein olla apua ammattieettisiä kysymyksiä ratkoessa. (H1).

H2 kertoo että aivan ensimmäisenä ryhtyessään käsittelemään työtehtävää, johon liittyy ammattieettinen ulottuvuus, hän nostaa omaa vireystilaansa ja keskittyy. ”*Kuulostaa ehkä vähän hassulta mutta sitä ihan kuin ottais semmosen ammattiviitan päälleen.*”(H2). Haastateltava mainitsee että pitkästä työurastaan johtuen ei juurikaan tule enää tilanteita, joissa jälkikäteen tajuaisi että tilanne olisi vaatinut työtehtävän tarkastelua ammattieettisen pohdinnan kautta. Kokemuksen tuoman ymmärryksen myötä ammattieettistä pohdintaa vaativat tilanteet tulee huomattua hyvin nopeasti. Kun haastateltava kertoo huomaavansa, ettei osaa ratkaista kysymystä omin neuvoin, hän kääntyy esimiehensä puoleen, joka delegoi tilanteen eteenpäin organisaation lakimiehelle. Usein osaamisen loppuminen liittyy siis lainsäädännöllisiin asioihin. (H2.)

H3 kertoo olevansa taipuvainen kääntymään nopeasti jonkun kollegan puoleen. H4 kertoo aluksi ryhtyvänsä vertailemaan erilaisia toimitapoja ja eri osapuolien intressejä, joiden näkökulmat tulisi ottaa huomioon tilannetta ratkaistaessa. Usein tällaisessa tilanteessa voivat olla vastakkain yleiset arkistolliset käytännöt ja ideat sekä organisaation omat toiveet. Näiden osapuolien välillä pitää kyetä löytämään jonkinlainen kompromissi, joka voidaan nähdä parhaimpana mahdollisena lopputuloksena kaikkien kannalta. Tehty ratkaisu pitää myös pystyä perustelemaan esimiestasolle, jonka suhtautuminen asiakirjahallintaan voi paikoittain olla melko nihkeää: ”*Se taas höpisee siellä jostakin arkistoista.*”(H4). Tämän tyyppisiä työtehtäviä ratkoessaan haastateltava kertoo konsultoivansa lähinnä esimiestään ja lakimiehiä. (H4.)

H5 kertoo viranomaisena lähtevänsä liikkeelle aina ensimmäisenä lainsäädännön tarkastelusta, joka saattaa tilanteesta riippuen ulottua jopa lakiin liittyvien esitöiden tarkasteluun. Lisäksi haastateltava käy keskusteluja organisaation juristien sekä suunnittelijan kanssa. Näiden keskustelujen tavoitteena on vertailla erilaisia näkökulmia, joita organisaation juristeilla ja suunnittelijalla voi olla ammattieettiseen kysymykseen liittyen. Haastateltava kertoo myös konsultoivansa erilaisia tahoja, joista tässä yhteydessä hän nostaa esille Kuntaliiton, josta on hyvä kysyä neuvoa tilanteissa, jotka eivät vaadi kiireellistä päätöksentekoa. Tämä johtuu siitä, että Kuntaliitolla voi helposti kestää vastauksessa parikin viikkoa tilanteesta riippuen. (H5.)

Haastateltavia pyydettiin myös erittelemään, kuinka nopeasti he pyrkivät ratkaisemaan työtehtävät, joihin liittyy ammattieettistä pohdintaa. Haastateltavat vastasivat tämän olevan melko tilannekohtaista. Luonnollisesti työtehtävät pyritään hoitamaan mahdollisimman joutuisasti, mutta kuitenkin siten että niihin on päästy keskittymään ajatuksella ja perusteellisesti. H1 kertoo pyrkivänsä ratkaisemaan kysymykset mahdollisimman nopeasti ettei päätöksenteko pääsisi pitkittymään. Joskus kuitenkin eteen sattuu tilanteita, joissa asioiden ratkeaminen ei ole kiinni omasta toiminnasta, vaikka tilannetta olisi lähdetty hyvissä ajoin tarkastelemaan ja työstämään. Tällaiset tilanteet aiheuttavat erityisen paljon turhautumista, koska pahimmassa tapauksessa ne voivat hidastaa muidenkin organisaatiossa vireillä olevien prosessien etenemistä eikä asian ratkeamiselle ole välttämättä tiedossa selkeää aikataulua. (H1.)

H3 kertoo pyrkivänsä ratkaisemaan käsillä olevan kysymyksen mahdollisimman nopeasti, jotta ”... *saan nukuttua paremmin.*” (H3). H4 pyrkii laatimaan lopullisen päätöksen rauhassa, jotta se olisi mahdollisimman perusteellisesti puntaroitu. (H4.) H5 näkee ratkaisun kiireellisyyden riippuvan huomattavasti tehtävän luonteesta. Erilaisiin tietopyyntöihin ja aineistojen julkisuuteen liittyviin kysymyksiin pyritään löytämään ratkaisu mahdollisimman nopeasti, mutta toisaalta esimerkiksi jonkin kotiseutuarkiston aineistojen säilyttämiseen liittyvien kysymysten pohtiminen ei ole tehtävä, joka tulee hoitaa muutaman päivän aikaikkunassa. Tietopyyntöjen kohdalla on olemassa jo lainsäädännön puitteissa aika, jossa pyyntöön pitää pystyä vastaamaan. Lisäksi asiakaspalvelun näkökulmasta haastateltava kertoo pyrkivänsä vastaamaan erityisen nopeasti toimittajien tekemiin tietopyyntöihin, koska nämä tekevät työtä hyvin tiukoissa aikarajoituksissa. Tämän johdosta haastateltava hoitaa usein paikallislehden tekemät tietopyynnöt henkilökohtaisesti. (H5.)

Haastattelun lopuksi haastateltavia pyydettiin arvioimaan minkälaisiksi nämä kokevat omat edellytyksensä käsitellä työssään ammattieettisiä kysymyksiä. Lähtökohtaisesti kaikki haastateltavat kokivat omat edellytyksensä hyväksi, mutta useimmat myös näkivät niissä olevan myös kehittämisen varaa. Monet pitkään alalla olleista näkivät karttuneen työkokemuksen olevan eduksi ammattietiikkaa pohtiessa. Myös aiempien yliopisto-opintojen sekä tutkijataustan antama ymmärrys koettiin antavan perspektiiviä tarkastella ammattietiikkaa nykyisessä työssä. H1 kokee omat lähtökohtansa hyväksi käsitellä työssään ammattieettistä pohdintaa vaativia työtehtäviä. Valmiutensa näiden teemojen käsittelyyn haastateltava näkee juontavan Arkistolaitoksen tarjoamasta hyvästä

perusopetuksesta, jossa asiakirjahallintaan sisäänrakennetut eettisesti mekanismit tulivat hyvin omaksutuksi. Samaan aikaan haastateltava myös painottaa, että ehkä eniten osaamista näiden asioiden käsittelyyn on saanut ihan käytännön työkokemuksen kautta sen kummemmin erikseen perehtymättä ammattieettisten kysymysten käsittelyyn. (H1.)

H2 myös näkee omat lähtökohtansa hyviksi ammattieettisten kysymysten käsittelyyn ja perustaa sen melko pitkälti pitkään työuraansa, jonka kautta on saanut paljon kokemusta ammattieettisten pohdintojen käsittelyyn. Haastateltava nostaa myös keskiöön oman intohimonsa tekemäänsä työtä kohtaan ”*Mä pidän tätä ammattia niin tärkeenä, että mun mielestäni tässä pitää ehdottomasti toimia eettisesti ja sen takia että maailma pelastuu.*”(H2). Haastateltava myös nostaa esiin laajan ammatillisen verkostonsa, jonka kanssa keskustelee paljon työhön liittyvistä asioista. H2 kokee omalla kohdallaan hyvät edellytykset ammattieettiselle pohdinnalle jollakin tapaa sisäsyntyiseksi viittaamalla leikkimielisesti ”arkistointigeeniin”. Haastateltava siis kokee, että alalle hakeutuvat ihmiset ovat luonteeltaan ehkä keskimääräistä eettisempiä. Samaan aikaan hän myös kyseenalaistaa omat havaintonsa toteamalla, että ehkä hän vain päätyy tekemisiin henkilöiden kanssa, jotka ajattelevat ammattietiikasta samalla tavalla. (H2.)

H3 näkee omat lähtökohtansa myös hyviksi. Tämän hän näkee jossakin määrin juontuvan aiemmasta tutkijan koulutuksestaan, jonka kautta haastateltava on omaksunut keinot analyttiseen ajatteluun sekä syy-seuraus-suhteiden ymmärtämiseen. Tutkijan koulutus on myös antanut hyvät lähtökohdat tiedonetsintään sekä verkostojen ylläpitämiseen, joiden kautta on mahdollista saada lisää tietoa. Lisäksi haastateltava laskee edukseen kykynsä huomata nopeasti, kun ongelma liittyy sellaiseen asiaan, johon häneltä ei löydy juurikaan omaa osaamista. Tällaisissa tilanteissa hän osaa nopeasti kääntyä hakemaan apua osaavammalta taholta. Omaksi puutteekseen H3 laskee sen, että vaikka häneltä löytyy osaamista ja kykyä asioiden ratkaisemiseen ei hän useinkaan kykene tekemään yllättävissä tilanteissa nopeita ratkaisuja. Haastateltava myös näkee oman osaamisensa kumpuavan sekä opinnoista ja käytännön kokemuksesta, vaikkakin painottaa käytännön työharjoitteluiden tärkeyttä oman osaamisen kartuttamisessa. (H3.)

H4 myös kokee oman osaamisensa riittäväksi vastata ammattieettisiin pohdintoihin työssään. Hän näkee osaamisensa kumpuavan aika tasaisesti sekä koulutuksesta että käytännön kautta kerätystä kokemuksesta. (H4.) H5 näkee lähtökohtansa hyviksi, mutta myös toteaa että aina ne voisivat olla paremmat. Hän kokee historianopintojensa antaneen

hänelle hyvät lähtökohdat työnsä tekemiseen, koska niiden kautta hän on omaksunut hyvät tiedonhankintataidot sekä kykyä kriittisesti arvioida tietoa. Historian opinnoista on myös ollut apua siitä näkökulmasta, että haastateltavan organisaation isoin asiakasryhmä ovat historiantutkijat. Haastateltava on myös pyrkinyt kartuttamaan omaa osaamistaan opiskelemalla avoimessa yliopistossa oikeustieteitä, jotta pystyisi paremmin käsittelemään työssään lainsäädäntöön liittyviä ammattieettisiä haasteita. Haastateltava kokee saaneensa asiakirjahallinnan opinnoistaan hyvät lähtökohdat, joihin kokemuksen kautta on kertynyt lisää osaamisen kerroksia. H5 näkee erittäin tervetulleena, että asiakirjahallinnan koulutusta on tullut myös yliopistotasolle tarjolle. (H5.)

Useimmat haastatelluista mainitsivat yleisimpänä mieleen tulevana ammattieettistä pohdintaa vaativana tehtävänä tilanteet, joissa joudutaan miettimään tietosuojan näkökulmasta aineiston saatavuuden rajoittamista. Näissä tilanteissa asiakirjahallinnan ammattilaiset joutuvat tasapainoilemaan tiedon avoimuuden ja yksityisyyden välillä. Toinen esiin noussut työtehtävä oli seulontaan liittyvät pohdinnat siitä, että mikä merkitys hävityspäätöstä odottavalla aineistolla voisi mahdollisesti olla tulevaisuudessa tehtävälle tutkimukselle. Ammattieettistä pohdintaa vaativien työtehtävien määrää suhteessa koko toimenkuvaan oli monelle haastateltavalle hankala arvioida, koska tämän tyyppiset työtehtävät limittyvät niin selkeästi toimenkuvan muihin työtehtäviin. Kaikki haastateltavat näkivät ammattietiikan kuuluvan jollakin tapaa kaikkeen työssä tehtävään toimintaan, joten useimmille haastateltavista ammattieettistä pohdintaa vaativien työtehtävien erottelua omaksi työtehtäväryhmäkseen ei koettu mielekkääksi. Samaan aikaan useampi haastateltava erotteli ammattieettistä pohdintaa vaativat työtehtävät rutiininomaisemmista työtehtävistä, jotka tulee suoritettua melko automaattisesti. Haastateltavat kokivat ammattietiikan näkökulmasta haastavimmiksi ne työtehtävät, joihin sisältyy eniten vastuuta ja joiden yhteydessä oma osaaminen on heikoimmillaan. Useat haastateltavista mainitsivat digitaaliseen aineistoon liittyvät työtehtävät haastavimmiksi kuin perinteisen analogisen aineiston parissa toimimisen. Digitaalisen aineistoon käsittelyyn liittyvät haasteet linkittyvät todennäköisesti myös haastateltujen kokemuksiin siitä, kuinka työtehtäviin liittyvät ennakkotapaukset helpottavat huomattavasti ratkaisujen tekemistä. Digitaalisen aineiston kohdalla käytännöt eivät ole vielä niin vakiintuneita kuin analogisen aineiston tapauksessa. Kaikki haastateltavat kokevat ammattieettistä pohdintaa vaativat työtehtävät mielekkäiksi ja joidenkin kohdalla ne auttavat vahvistamaan omaa henkilökohtaista ammatti-identiteettiä. Haastateltavat

myös kokivat omat edellytyksensä riittäviksi ammattieettisten tehtävien parissa työskentelyyn ja ratkaisemiseen.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Jotta asiakirjahallinnan ammattilaisten ammattieettisiä käsityksiä olisi mielekästä käsitellä oli tärkeää selvittää miten haastateltavat ylipäätään hahmottavat etiikan ja ammattietiikan käsitteiden merkityksiä. Useimmat haastateltavista eivät lähtökohtaisesti aluksi tuntuneet tiedostavan etiikan ja ammattietiikan välistä vivahde-eroa, koska useiden haastateltavien etiikkaa koskevat vastaukset sisälsivät esimerkkejä työelämästä. Tämä sekaannus on todennäköisesti voinut johtua haastattelun rakenteesta, koska etiikan määritelmästä tiedusteleva kysymystä on edeltänyt vain ammattietiikkaa koskevia kysymyksiä. Tässä yhteydessä haastateltavat ovat todennäköisesti miettineet edelleen kysymystä ammattietiikan näkökulmasta. Kiteytettynä haastateltavat näkivät etiikan käsitteen sisältävän ajatuksen pyrkimyksestä hyvään, jota tavoitellaan tukeutumalla erilaisiin elämänohjeisiin ja normeihin. Eettisen toiminnan nähtiin myös sisältävän erilaisia velvollisuuksia ja oikeuksia. Tämän lisäksi eettiseen toimintaan kuuluu niiden valtaprosessien tiedostaminen, joissa henkilö on mukana käyttämässä valtaa ja olemassa vallankäytön kohteena. Ammattietiikan konseptina haastateltavat hahmottivat perustuvan samoille periaatteille kuin etiikan, mutta vain kapeampaan ammatilliseen ympäristöön sovellettuna. Ammattieettisessä kontekstissa käsiteltävät asiat konkretisoituvat selkeästi työhön liittyviin teemoihin. Lisäksi eettiseen pohdintaan liittyvät elementit olivat ammattietiikan kontekstissa selkeämmät sekä rooleiltaan ja valtasuhteiltaan vakiintuneemmat. Useimmat haastateltavista näkivät työssä menestymisen ja onnistuneiden päätöksien tekemisen kulkevan käsikädessä tarkkaavaisesti huomioitujen ammattieettisten periaatteiden noudattamisen kanssa.

Asiakirjahallinnan ammattilaisten käsityksissä ammattietiikasta voidaan nähdä piirteitä sekä deontologisesta ja teleologisesta tavasta hahmottaa etiikkaa. Haastateltavien tapa käsittää etiikka ja ammattietiikka pyrkimyksenä hyvään voidaan nähdä deontologisena tapana hahmottaa työhön liittyvien toimintatapojen eettiset ulottuvuudet eräänlaisena moraalikysymyksenä. Arkistoiden sisältämän aineiston laiminlyönti tai väärinkäyttö sekä epätasa-arvoiset toimintatavat asiakaspalvelussa ovat käytäntöjä, joiden ammattieettinen arveltavuus perustuu siihen, että niiden taustalla vaikuttavat moraalisesta näkökulmasta negatiiviset vaikuttajat kuten epärehellisyys, suosiminen tai välinpitämättömyys. Deontologisesta näkökulmasta tämän tyyppinen toiminta on siis jo itsessään eettisesti väärin. Samaan aikaan haastateltujen etiikkakäsityksissä oli myös piirteitä teleologiasta

tavasta hahmottaa eettisiä kysymyksiä, koska haastateltavat näkivät ammattieettisesti kestäväällä pohjalla suoritettujen työn saavan aikaan sen lopputuloksen, joka on kaikkien osapuolinen kannalta paras. Ammattietiikan tiedostamisen edes jossakin muodossa nähtiin itsessään olevan jonkinasteinen ehto työtehtävien onnistuneelle suorittamiselle.

Useampi haastatelluista tiedosti ammattietiikkaan liittyvän vallan ulottuvuuden ja sen minkälainen oma asema valtaan liittyvien prosessien suhteen on toimenkuvaa hoitaessa. Haastatteluissa nousi esiin muun muassa valta, jota arkistonhoitaja käyttää toimiessaan arkistossa. Vallan nähtiin näyttelevän roolia tietopyyntöihin vastatessa sekä hävitys- ja seulontapäätöksiä tehdessä. H2 jopa kärjisti, että yksin itsenäisesti työtä tekevän arkistonhoitajan toimintaa on todella vaikeaa valvoa niin organisaation puolesta kuin ulkoisten toimijoiden ja asiakkaiden. Jos arkistonhoitaja päättää ilmoittaa jonkin tiedon puuttuvan, on asiakkaan tässä yhteydessä melko hankalaa sanoa vastaan tai mikäli arkistonhoitaja päättää perusteettomasti hävittää joitakin yksittäisiä papereita arkistosta, voi toimenpiteen tahallisuuden osoittaminen olla haastavaa. Tämän johdosta tukevan ammattieettisen pohjan luominen osaksi asiakirjahallinnan ammattilaisen identiteettiä on hyvin tärkeää. Asiakirjahallinnan ammattilaisen tulisi myös pysyä tietoisena oman valta-asemansa lisäksi muiden asiakirjahallinnan kontekstissa vaikuttavien prosessien ja tahojen valta-asemista. Arkistonhoitajan on tärkeää tiedostaa, kuinka valta prosessina liikkuu eri toimijoiden välillä. Tiedostamalla nämä työympäristössä ja -toimenpiteissä vaikuttavat valtaprosessit on asiakirjahallinnan ammattilaisen mahdollista myös hahmottaa oman työnsä vaikutukset muihin toimijoihin. Haastateltavat siis hahmottivat vallan eritoten kontrolloimisen kautta, jossa asiakirjahallinnan ammattilaisella on käytössään resurssit, joita hän toimenkuvassaan jakaa muiden käyttöön. Haastateltavat tiedostivat hyvin tämän valta-asetelman, jossa asiakas jää altavastajaksi. Samaan aikaan haastateltavat kuitenkin myös olivat tietoisia niistä valtaprosesseista, jotka kohdistuvat heihin. Asiakkailta asiakaspalvelutilanteissa olevan vallan lisäksi myös lainsäädännöllä ja normeilla on valtaa, joka vastavuoroisesti kohdistuu arkistonhoitajaan. H3 myös mainitsi, että tämän valta-asetelman tiedostaminen ja vallan käyttäminen työn tuomassa kontekstissa on yksi niistä tekijöistä, jotka tekevät työstä erityisen mielenkiintoista.

Kaikki haastateltavat kokivat ammattietiikan erittäin tärkeäksi osaksi asiakirjahallinnan ammattilaisen toimenkuvaa. Haastateltavat näkivät ammattietiikan kulkevan mukana kaikessa mitä asiakirjahallinnan toimenkuvassa tehdään. Tätä voidaankin pitää yhtenä haastattelun toistuvista teemoista, joka nousi esille useissa eri yhteyksissä haastatteluja

tehdessä. Työssään haastateltavat mielsivät ammattietiikan eräänlaiseksi punaiseksi langaksi, joka kulkee mukana kaikessa työssä mitä asiakirjahallinnan ammattilainen työssänsä tekee. Haastatellut kokivat tämän ammattieettisen punaisen langan punonnan osaksi toimenkuvaa lähteneen liikkeelle jo alalle valmistavassa koulutuksessa. Tämän ammattieettisen punaisen langan nähtiin kulkevan myös työelämässä kaikessa toiminnassa mukana, vaikkakaan ei aina osana tietoisia kognitiivisia prosesseja.

Kodifioidut viralliset asiakirjahallinnan alaa ohjeistavat normit kuten ICAn laatimat asiakirjahallinnan eettiset säännöt eivät juurikaan näytelleet haastatteluiden perusteella merkittävää roolia asiakirjahallinnan ammattilaisten ammattieettisissä käsityksissä. Useimmat mainitsivat kysyttäessä olevansa tietoisia esimerkiksi juuri ICAn tai Arkistoyhdistyksen laatimista säännöistä, mutta kukaan ei maininnut tarkastelevansa niitä säännöllisesti. ICAn säännöstö sai muun muassa kritiikkiä siitä, että se sisältää jonkin verran elementtejä, jotka eivät juurikaan vastaa Suomessa tehtävän asiakirjahallinnan tarpeisiin (H2). Haastateltujen eniten mainitsemana normistona haastateluissa nousi esiin lainsäädäntö ja sen vaikutus asiakirjahallinnan toimintaan. Keskeisimpinä haastateltujen ammatillisia normeja määrittävinä tekijöinä voidaan pitää koulutuksen aikana omaksuttuja alan sisäisiä käytänteitä sekä vallitsevan yhteiskunnan muodostamaa normiympäristöä, jossa työtä tehdään.

Haastateltujen ammattieettisten käsitysten voidaan nähdä muodostuvan kirjallisuuskatsauksessakin esitetystä ammattietiikan kolmikannasta, jonka kolmesta kulmasta löytyvät lainsäädäntö, ammatillisuus sekä yhteiskunnallinen vastuu. Lainsäädäntö näytti merkittävää roolia lähtöpisteenä, josta useimpia ammattieettisiä pohdintoja lähdettiin tarkastelemaan. Ammatillisuuden merkitys näkyi siinä kuinka ammattieettisten pohdintojen tekeminen ja niihin ratkaisuiden löytäminen vahvisti haastateltavien käsityksiä omasta asiantuntijuudestaan. Yhteiskunnallisen vastuun haastateltavat hahmottivat erityisesti kokemalla vastuuta tiedon säilyttämisestä tuleville sukupolville sekä tiedostamalla oma roolinsa yhteisen kulttuuriomaisuuden vaalijoina.

Se, kuinka paljon ammattietiikka nousee toimenkuvassa keskiöön, riippuu hyvin paljon työtehtävistä, joita ammattitehtäviä hoitaessa suoritetaan. Rutiininomaiset, pitkälle sisäistetyt ja toistuvat tehtävät eivät vaadi juurikaan ammattieettistä pohdintaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä etteikö näissäkin työtehtävissä olisi olemassa jonkinlainen

ammattieettinen ulottuvuus. Toistojen myötä toimenpiteiden ammattieettinen ulottuvuus on vain integroitunut niin syväälle työprosesseihin ettei ammattietiikkaa tarvitse enää pohtia toimenpiteiden tekemisen ohessa. Tällaisia tilanteita ovat työtehtävät, joissa ammattieettinen pohdinta on tavallaan jo aiemmin toteutettu siinä vaiheessa, kun kyseinen tilanne on ensimmäisiä kertoja tullut vastaan. Tämän johdosta ammattieettistä pohdintaa ei tarvitse toteuttaa tietoisesti, niin pitkään kuin kyseiseen työprosessiin liittyvät olosuhteet eivät muutu. Tällaisia olosuhteisiin liittyviä muutoksia voivat olla esimerkiksi normiympäristöön liittyvät uudistukset, kuten haastatteluissakin esiintynyt EU:n tietosuojalain siirtymäkauden loppuminen ja siihen liittyvät henkilötietojen käsittelyyn vaikuttavat muutokset.

Työtilanteet, joissa ammattieettinen ulottuvuus nousee työtehtävän yhdeksi merkittäväksi osa-alueeksi ovat usein sellaisia, joissa ei ole käytettävissä ennakkotapausta, joka vastaisi täysin käsillä olevaan tilanteeseen. H3 toteaa ammattietiikan määritelmässään, että ammattietiikka on aina tilannekohtaista, joten toimenkuvassa eteen tulevat tuoreet uudenlaiset ammatilliset haasteet ovat useimmiten myös sellaisia, että ne vaativat uuteen tilanteeseen liittyvien ammattieettisten näkökulmien puntaroimista. Tästä voidaan käyttää esimerkkinä H5:n kertomaa tilannetta, jossa kaupunki halusi tarjota henkilökohtaista liikunnanohjausta asukkailleen, mutta tämän toteuttamiseen olisi tarvittu henkilötietojen keräämistä ja käsittelyä. Koska kyseiselle tilanteelle ei ollut saatavilla ennakkotapausta, vaati ratkaisun löytäminen tavallista enemmän ammattieettistä pohdintaa. Joissakin työtehtävissä tilannekohtaisuus voi olla yleisempää kuin toisissa. Tästä voidaan käyttää esimerkkinä tietopyyntöjä ja tutkijajalissa tehtävää asiakaspalvelua. Tämän tyyppisissä työtehtävissä käytännöt ja asiakas-arkistonhoitaja-asetelma voivat säilyä kerrasta toiseen hyvin samanlaisena, mutta palvelutilanteen sisältöön liittyvät elementit voivat vaihdella suurestikin. Ammattieettistä pohdintaa vaativan ulottuvuuden tilanteeseen tuovat esimerkiksi se minkälaista tietoa kysytään, mihin tarkoitukseen ja onko kysyjällä oikeutta päästä kyseiseen tietoon käsiksi. Kaikkiin näihin kysymyksiin täytyy asiakirjahallinnan ammattilaisen pystyä laatimaan perusteltava ratkaisu ja menettelemään sen osoittamalla tavalla.

Yleisimmät työtehtävät, joissa haastateltavat hahmottivat olevan ammattieettinen ulottuvuus, liittyivät joko lainsäädäntöön tai tulevan tutkimusaineiston säilymisen varmistamiseen. Lainsäädännön kannalta yleisenä ammattieettisenä haasteena haastateltavat kokivat tietosuojan ja julkisuuslakiin liittyvät kysymykset, jotka

korostuivat erityisesti digitaalisen aineiston kontekstissa. Digitaalisen aineistoon liittyvien haasteiden yleisyyden voidaan nähdä juontuvan toimintaympäristön suhteellisesta tuoreudesta yhdistettynä hiljattain uudistuneeseen tietosuojalainsäädäntöön. Tämän seurauksena digitaalisen aineiston parissa työskennellessä ei ole saatavilla niin paljon päätöksen teossa hyödynnettäviä ennakkotapauksia eivätkä erilaiset toimintakäytännöt ole vielä niin vakiintuneita kuin analogisen aineiston parissa toimiessa. Tämän seurauksena syntyy tavallista enemmän työtehtäviin liittyvää ammattieettistä pohdintaa, koska haastateltavat joutuvat tekemään ratkaisuja tilanteissa, jotka sisältävät tavallista enemmän uusia päätökseen vaikuttavia elementtejä. Haastateltavien vastauksissa myös ilmenivät näiden tiedostavan oman roolinsa osana muistiorganisaatiota, jotka määrittelevät sitä minkälainen käsitys myöhemmille sukupolville ajastamme välittyy. Haastateltavista esimerkiksi H2 ja H5 kertoivat seulontaa tehdessään välillä tekevänsä säilytyspäätöksiä sellaisen aineiston kohdalla, joka tiedonohjaussuunnitelman puitteissa tulisi hävittää, mutta jolle on nähtävissä kulttuurishistoriallinen arvo. H3 kertoi pyrkivänsä työssään aktiivisesti varmistamaan, että arkistoon talletettuja aineistoja käsitellään ja hyödynnetään kunnioittavasti tutkimuksellisessa tarkoituksessa.

Haastateltavien suhtautuminen työhön liittyvää ammattieettistä pohdintaa kohtaan oli pääsääntöisesti positiivista. Useampi haastatelluista totesi ammattieettistä pohdintaa vaativien kysymysten käsittelemisen olevan yksi työn palkitsevimpia ja kiinnostavimpia puolia. Näiden positiivisten luonnehdintojen nähtiin kumpuavan siitä, kuinka rikkomalla rutiininomaisten työtehtävien muodostamaa rytmiä ammattieettisen ulottuvuuden omaavat työtehtävät toivat toimenkuvaan haastetta, joka auttoi ylläpitämään työn mielekkyyttä. Joidenkin haastateltavien kohdalla ammattieettisten työtehtävien nähtiin jopa edistävän ammatti-identiteetin muodostumista luomalla tilanteita, joissa haastateltavat kokivat tekevänsä juuri sitä työtä, johon ovat kouluttautuneet ja tekevänsä sellaista toimenpiteitä, joihin kukaan muu kuin asiakirjahallinnan ammattilainen ei olisi kykenevä. Ammattieettistä pohdintaa vaativien tehtävien ratkaisemisen nähtiin siis jollakin tasolla myös vahvistavan haastateltavien ammatillista minäkuvaa ja asiantuntijaidentiteettiä sekä tukevan näiden luottamusta omaan erityisosaamiseensa. Kaikki haastateltavista osoittivat jonkin asteista intohimoa omaa alaansa kohtaan ilmaisemalla viihtyvänsä työssään hyvin ja kokevansa tekemänsä työn kiinnostavaksi ja

tärkeäksi. Haastatelluista osa kertoi pohtivansa jopa vapaa-ajallaan työhönsä liittyviä teemoja ja näissä pohdinnoissa ammattietiikalla oli usein merkittävä rooli.

Useimmat haastatelluista kokivat saaneensa asiakirjahallinnan ammattiin valmistavista opinnoistaan hyvät lähtökohdat tehdä työssään ammattieettisesti kestävällä pohjalla olevia päätöksiä, vaikkakaan eivät kokeneet, että opinnoissa olisi erityisesti kiinnitetty huomiota ammattieettisten kysymysten käsittelyyn. Haastatellut kokivat, että ammattieettinen opetus oli saatu onnistuneesti integroitua kaikkien muiden opetuksessa käsiteltyjen teemojen yhteyteen. Muutamat haastateltavista kuitenkin kokivat, että ammattieettiseen koulutukseen tulisi opetuksessa kuitenkin kiinnittää enemmän huomiota, jotta tulevat asiakirjahallinnan ammattilaiset sisäistäisivät jo koulutusvaiheessa paremmin omaan työhönsä liittyvät vallankäytön ulottuvuudet ja siten pystyisivät ottamaan nämä paremmin työssään huomioon jo alusta lähtien.

Haastateltavat myös kokivat ison osan osaamisestaan liittyen ammattieettisten kysymysten ratkomiseen tulevan kokemuksen tuoman käytännön osaamisen kautta. Pitkä työkokemus tarjosi hyvät edellytykset huomata nopeasti työtehtävään liittyvä ammattieettinen ulottuvuus sekä delegoida kyseinen työtehtävä eteenpäin, mikäli oma osaaminen tilanteen ratkaisemiseen ei ollut riittävä. H3 sanoi ammattietiikan olevan perusluonteeltaan tilannekohtaista, mutta samaan aikaan aiemmin tehtyjä ammattieettisiä päätöksiä tulee pystyä kriittisesti tarkastelemaan ja soveltamaan uusissa tilanteissa. Tässä yhteydessä pitkä työkokemus muodostuu eduksi, koska työkokemuksen myötä asiakirjahallinnan ammattilaiselle karttuu tämän tyyppistä tietoa ammattieettisistä ratkaisuista, joista on mahdollista soveltaa elementtejä myöhemmissä ammattieettisissä päätöksissä. Kaikki haastateltavista kokivat oman osaamisensa ammattieettisiin kysymyksiin liittyen muodostuvan ammatillisen koulutuksen sekä käytännön tuoman kokemuksen yhteisvaikutuksesta. Haastateltavien välillä oli kuitenkin melko paljon hajontaa siitä missä suhteessa nämä osa-alueet esiintyivät omassa osaamisessa. Parhaimmillaan koulutuksen ja kokemuksen vaikutuksen nähtiin olevan yhtä suuret, mutta monet painottivat kokemuksen roolia lopullisena osaamisen hiojana. Kokemuksen tuoman itsevarmuuden merkityksen voidaan nähdä jossakin määrin myös todentuvan siinä, että uransa alkuvaiheessa oleva H5 oli haastatelluista ainoa, joka koki tarpeelliseksi kouluttaa itseään lisää oman ammattieettisen osaamisensa parantamiseksi. Alalla pitkään olleet eivät nähneet osaamisessaan puutteita, joiden kehittämiseen olisi tarvinnut

kiinnittää erityistä huomiota. Toki näin pienellä otannalla ei voida suoraan puhua mistään korrelaatiosta.

Kaikki haastatelluista kokivat oman ammatillisen osaamisensa hyväksi tarkastella ja ratkoa työssään ammattieettisiä kysymyksiä. Hyvien edellytyksien nähtiin rakentuvan hyvän koulutuksen lisäksi useista erilaisista tekijöistä. Eräs haastatelluista mainitsi suuren intohimonsa omaa alaansa kohtaan, koska oman työn kokeminen merkitykselliseksi ja tärkeäksi auttaa häntä motivoitumaan ja panostamaan omaan työhönsä. Hyvät ammatilliset verkostot koettiin myös eduksi, kun arvioitiin omaa kykyä vastata ammattieettisiin haasteisiin. Ammatillisista verkostoista koettiin olevan suurta etua ammattieettisiä kysymyksiä ratkoessa, sillä niiden kautta oli mahdollista saada tietoa ja uusia näkökulmia, jotka ovat hyvin tärkeitä ammattieettisiä kysymyksiä ratkoessa. Kollegalta saatu tieto saattaa esimerkiksi tarjota jonkinlaisen ennakkotapauksen, johon peilata omaa tilannetta. Lisäksi kollegan esittämät näkökulmat voivat tuoda oivalluksen ammattieettiin kysymyksiin, joiden ytimessä useimmiten on tarve hahmottaa käsillä oleva työtehtävä mahdollisimman monesta eri näkökulmasta. Muutamat haastateltavista näkivät hyvien edellytyksiensä johtuvan osittain asiakirjahallintaa edeltäneestä koulutuksestaan. Tutkijan ja historioitsijan taustan nähtiin antavan hyvät edellytykset tiedonhakuun ja sen kriittiseen käsittelyyn sekä analyttiseen ajatteluun.

Vaikka haastatellut kokivat omaavansa hyvät lähtökohdat ammattieettisten kysymysten käsittelyyn, useimmilla ammattieettisten kysymysten parissa työskentelyyn liittyi myös negatiivisia tunteita. Nämä negatiiviset tuntemukset liittyivät useimmiten omien taitojen riittävyuden kyseenalaistamiseen sekä päätöksentekoon liittyvään vastuun painamiseen. Näistä negatiivisista tuntemuksista huolimatta haastateltavat kokivat ammattieettisten kysymysten ratkaisemisen mielekkääksi ja kiinnostavaksi.

Tutkimuksessa saatiin tuloksia, jotka tarjoavat näkökulmia siihen, kuinka asiakirjahallinnan ammatillaiset hahmottavat ammattietiikan liittyviä kysymyksiä ja minkälaisiksi nämä kokevat omat kykynsä näiden kysymyksien käsittelyyn. Nämä tuloksia voidaan hyödyntää arvioidessa sitä, miten asiakirjahallinnan opetusta voitaisiin kehittää jatkossa eteenpäin, niin että se vastaisi paremmin työelämän tarjoamiin haasteisiin. Useimmat haastateltavista totesivat haastattelun hetkellä ammattieettisen osaamisensa perustuvan erityisesti käytännön työn kautta saatuun kokemukseen eivätkä monet kertoneet kaivanneensa erityisesti ammattietiikan korostamista koulutuksen

aikana. Nämä kokemukset eivät kuitenkaan kiellä sitä, etteikö ammattietiikkaa voitaisi vielä paremmin ottaa koulutuksessa huomioon, sillä kaikki haastateltavat kuitenkin painottivat ammattietiikan keskeistä merkitystä asiakirjahallinnan toimenkuvulle. H5 esimerkiksi esitti, että ammattietiikan esiintuominen opetuksessa auttaisi muun muassa sisäistämään asiakirjahallinnan toimenkuvaan vaikuttavien lakien tarkoitusta paremmin. Hyvien ja joustavien lähtökohtien tarjoaminen opiskelijoille nousee erityisesti nykyisessä työmaailmassa keskiöön, jossa työn luonne muuttuu koko ajan enemmän pätkäluonteiseksi ja pitkän yhtäjaksoisen työkokemuksen omaksuminen yhdessä organisaatiossa muuttuu haastavaksi. Toki kaikesta kertyneestä työkokemuksesta on etua ja eri ympäristöissä saatua osaamista ja näkökulmia voidaan soveltaa muissakin työympäristöissä.

Yhtenä keskeisenä tutkimuksen toteutukseen liittyvänä puutteena voidaan esittää haastateltavien vähäistä määrää, jonka voidaan nähdä hankaloittaneen haastatteluvastauksien vertailtavuutta. Tätä tutkimusta varten tehtyjä haastatteluja on sen on sen verran vähän etteivät ne ole hirveän vertailukelpoisia eikä niistä voida paikantaa uskottavasti laajempia yhtäläisyyksiä, jotka voitaisiin selittää haastateltujen ammatin ja koulutuksen kautta. Koska halukkaiden haastateltavien löytäminen osoittautui melko haastavaksi, jouduttiin tutkimuksen kohderyhmän rajausta laentamaan aineistojen hankinnan yhteydessä. Jos tutkimukseen haastatellut henkilöt olisi voitu valikoida tarkemmin, olisi otos ollut sisäiseltä luonteeltaan vertailukelpoisempi. Tutkimuksen rajausta jouduttiin siis laentamaan potentiaalisten haastateltavien osoittaman kiinnostuksen mukaan.

Yhtenä tutkimuksen toteutukseen liittyvänä haasteena voidaan pitää tutkimuksen kohderyhmän melko laajaa rajausta, joka käsitti asiakirjahallinnan alalla työskentelevät henkilöt, jotka ovat jossain vaiheessa työuransa aikana työskennelleet päätearkistossa. Rajauksen pitäminen näin laveana oli olosuhteiden sanelema pakko, sillä tutkimusta varten vapaaehtoisten halukkaiden löytäminen osoittautui hyvin haastavaksi. Tutkimuksen kohderyhmän tiukempi rajaus ei olisi ollut mahdollista, mikäli tutkimus olisi haluttu toteuttaa haastattelututkimuksena. Samaan aikaan tutkimuksen laaja rajaus voidaan myös nähdä etuna, sillä se antoi monipuolista tietoa asiakirjahallinnan ammattikentän eri laidoilta haastateltavien edustaessa useita erilaisia toimenkuvia hyvin erilaisissa organisaatioita.

Haastavaksi tutkimuksen kannalta osoittautuivat tilanteet, joissa haastateltava vaikutti antavan vastauksia, jotka olivat ristiriidassa aiemmin annetun vastauksen kanssa. Haastattelutilanteessa ei kuitenkaan ollut mahdollista puuttua tähän, koska se olisi voinut vaikuttaa haastateltavan käsityksiin käsiteltävästä aiheesta sekä häiritä tämän ajatuksia haastattelun loppuajaksi. Haasteellisiksi osoittautuivat myös tilanteet, joissa haastateltavalla ei ollut juurikaan sanottavaa asiaan liittyen. Erityisesti tällaisissa tilanteissa olisi kaivannut lisää haastateltavia, koska tällöin analysoitavaa dataa olisi kertynyt enemmän. On totta, että myös haastattelutilanteessa vähäsanaisuutta voidaan pitää tutkimustuloksena, mutta samaan aikaan näin pienen otannan kanssa työskennellessä erilaisten johtopäätösten tekeminen yksittäisten ihmisten vähäsanaisuudesta ei ole hedelmällistä.

Haastateltavien kannalta haasteelliseksi ollaan joissakin tapauksissa voitu kokea haastattelun kesto. Noin tunnin pituinen keskustelu melko monitahoisesta ja paikoittain hyvin abstraktista aiheesta saattoi joistakin haastateltavista tuntua työläältä sekä saattoi myös herättää jännitystä haastateltavan kohdalla siitä, että tämä osaa antaa kysymyksiin sopivia vastauksia. Kuten tutkimuksessa kävi ilmi, useimmat haastateltavista käsittivät etiikan ja ammattietiikan pyrkimyksenä hyvään arki- ja työelämässä, minkä kontekstissa haastateltaville saattoi syntyä paineita pyrkiä antamaan sellaisia vastauksia, jotka osoittavat hänen olevan moraalisesti kestävällä pohjalla toimiva ihminen. Nämä seikat saattoivat heijastella haastateltavien vireystilaan ja rentoutumiseen haastattelussa. On tietysti realiteetti, ettei kaikkien ihmisten tarpeita voida tällaisessa haastattelutilanteessa ottaa huomioon, mutta haastattelun loppuun olisi voinut laatia kaavakkeen, jolla olisi pyritty selvittämään minkälaisia kokemuksia ja tunteita tutkimukseen osallistuneille henkilöille haastatteluista jäi. Näiden kaavakkeiden analysoiminen ja huomioonottaminen tutkimuksessa olisi kuitenkin lisännyt huomattavasti tutkimuksen työmäärää tekemällä siitä monimutkaisemman, joten pro gradu -tason tutkielmaan näiden lisätietojen analysoiminen olisi todennäköisesti ollut liikaa. Tämän tyyppisen lähestymistavan mukaan ottaminen haastattelututkimuksien laadintaan voisi kuitenkin rikastaa haastatteluista saatua dataa ja tarjota sen analysoimiseen lisää näkökulmia.

Jatkotutkimusta ajatellen haastateltavien määrää voisi lisätä. Lisäksi tutkimuksen kohderyhmän voisi rajata tarkemmin koskemaan vain tiettyä ammattiryhmää asiakirjahallinnan laajemman ammattikentän sisällä. Tutkimukseen voitaisiin haastatella esimerkiksi pelkästään yksityisarkistojen johtajia, Kansallisarkiston työntekijöitä,

kunnallisen puolen asiakirjahallinnon esimieshenkilöitä, yrityspuolella toimivia asiakirjahallinnan ammattilaisia ja niin edelleen. Hedelmällistä voisi myös olla haastatella henkilöitä, jotka vastaavat tällä hetkellä alalla tapahtuvasta koulutuksesta sekä poimia haastateltavia Kansallisarkiston järjestämiltä asiakirjahallinnan kursseilta. Ihmislähtöistä tutkimusta tehdessä on kuitenkin tärkeää muistaa tämän tyyppisen tutkimuksen olevan aina riippuvaista halukkaista vapaaehtoisista haastateltavista, joiden löytäminen voi osoittautua haasteelliseksi.

LÄHTEET

Haastattelut

H1. Poliittisen järjestön yksityisen päätearkiston johtaja. Haastattelu 10.4.2018. (Aineisto tekijän hallussa.)

H2. Korkeakoulun arkistonhoitaja. Haastattelu 16.4.2018. (Aineisto tekijän hallussa.)

H3. Korkeakoulun arkistonhoitaja, asiakirjahallinnan suunnittelija ja arkistoalan opettaja. Haastattelu 17.4.2018. (Aineisto tekijän hallussa.)

H4. Korkeakoulun arkistosihtööri. Haastattelu 4.5.2018. (Aineisto tekijän hallussa.)

H5. Kaupungin asiakirjahallintopäällikkö. Haastattelu 23.5.2018. (Aineisto tekijän hallussa.)

Tutkimuskirjallisuus

Benedict, K. M. 2003. Ethics and the Archival Profession: Introduction and Case Studies. Chicago: The Society of American Archivists.

Cook, M. 2006. Professional Ethics and Practice in Archives and Records Management in a Human Rights Context. *Journal of the Society of archivists*. Vol. 27, Issue 1, 1-15.

Cox, R. J. 2008. Archival Ethics: The Truth of the Matter. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. Vol. 59, Issue 7, 1128–1133.

Craig, E. 2005. *The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London. Routledge.

Danielson E. S. 2010. *The Ethical Archivist*. Chicago. The Society of American Archivists.

Dingwall, G. 2004. Trusting archivists: the role of archival ethics codes in establishing public faith. *American Archivist*, Volume 67, Issue 1, 11–30.

Dowding K. 2011. *Encyclopedia of Power*. Thousand Oaks, California. SAGE Publications, Inc.

- Gale, C. 2006. Record-keeping as an ethical imperative. *Journal of the Society of Archivists*, Vol. 27, Issue 1, 17-27.
- Hannabuss, Stuart. 1996. Teaching library and information ethics, *Library Management*, Vol. 17 Issue: 2, 24-35.
- Henttonen, P. 2015. *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Helsinki: Avain.
- Horn, D. E. 1989. The Development of Ethics in Archival Practice. *American Archivist*. Vol. 52 issue 1, 64-71.
- Juujärvi, S., Myyry, L. & Pessa, K. 2007. *Eettinen herkkyyks ammatillisessa toiminnassa*. Helsinki: Tammi.
- Kohn, M. 2008. *Trust: Self-interest and the common good*. Oxford, New York, Oxford University Press.
- Lee R. (2015). Forced Sterilization and Mandatory Divorce: How a Majority of Council of Europe Member States' Laws Regarding Gender Identity Violate the Internationally and Regionally Established Human Rights of Trans* People. *Berkeley Journal of International Law*. Vol. 33, Issue 1, 114-152.
- McKemmish, S. et al. (toim.). 2005. *Archives: Recordkeeping in society*. Wagga Wagga, New South Wales: Centre for Information. Charles Stuart University.
- Ngulube, P. 2000. Professionalism and ethics in records management in the public sector in Zimbabwe. *Records Management Journal*, Volume 10, Issue 3, 161–173.
- Parrillo V. 2008. *Encyclopedia of Social Problems*. Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications, Inc.
- Jimerson, Randall C. 2003. Archives and memory. *OCLC Systems & Services: International digital library perspectives*, Vol. 19, Issue 3, 89-95.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.). 2005. *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere.
- Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.). 2017. *Haastattelun Analyysi*. 1. painos 2010. Vastapaino, Tampere.

Räikkä, J., Kotkavirta, J. & Sajama, S. 1995. Hyvä ammattilainen. Johdatus ammattietiikkaan. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Schwartz, Joan M. & Cook, Terry. 2002. Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory. *Archival Science* 2: 1–19.

Schultz, D. 2004. Professional Ethics in a Postmodern Society. *Public Integrity*, Vol. 6, Issue 4, 279-297.

Smith, K. 2007. Public sector records management: A practical guide. Aldershot: Ashgate.

Speck, J. G. 2010. Protecting Public Trust: An Archival Wake-Up Call. *Journal of Archival Organization*, Vol. 8, Issue 1, 31–53.

Tesar, M. 2015. Ethics and truth in archival research. *History Of Education*, Vol. 44, Issue 1, 101-114.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi.

Wallace, David A. 2011. Introduction: Memory ethics - or the presence of the past in the present. *Archival Science*, Vol. 11, Issue 1, 1-12.

Wamukoya, Justus. 2000. Records and archives as a basis for good government: implications and challenges for records managers and archivists in Africa. *Records Management Journal*, Vol. 10, Issue 1, 23-33.

Wilhelmsson, Suvi. 2014. Asiakirjahallinnan ammattietiikka ja eettiset ongelmat. Pro gradu -tutkielma. Tampereen Yliopisto.

Elektroniset lähteet:

Arkistoyhdistys. Yhdistys.

<https://www.arkistoyhdistys.fi/fi/yhdistys/> (30.10.2017)

Lybeck, J. & al. 2006. Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja. Arkistolaitos, Helsinki.

https://www.arkisto.fi/uploads/Julkaisut/oppaat/asiakirjahallinnon_oppikirja.pdf
(31.10.2017)

Tieto- ja asiakirjahallinnan opintosuunnan maisteri opinnot. Tampereen Yliopisto.

<https://www10.uta.fi/opas/opintosuunta.htm?rid=15018&lang=fi&uiLang=fi&lvv=2017>
(31.10.2017)

Arkistoala. Ammattinetti. TE-palvelut

http://www.ammattinetti.fi/ammattialat/detail/76_ammattiala (31.10.2017)

Arkistoalan opinnot. Turun Yliopisto.

<https://www.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/suomenhistoria/opiskelu/opinnot/Sivut/Arkistolinja.aspx> (31.10.2017)

Arkistohallinnan maisteriohjelma. Jyväskylän Yliopisto.

<https://opiskelu.jyu.fi/fi/koulutustarjonta/1-2-246-562-17-90964947288> (31.10.2017)

Asiakirjahallinnan ja arkistoalan maisteriohjelma. Itä-Suomen Yliopisto.

<https://www.uef.fi/web/geohistoria/asiakirjahallinnan-ja-arkistoalan-maisteriohjelma>
(31.10.2017)

Opiskelijoiden valinta arkistoalan suuntautumisvaihtoehtoon. Oulun Yliopisto.

<http://www oulu.fi/historia/node/43265> (10.12.2017)

Sähköinen asiointi ja arkistointi. Mikkelin ammattikorkeakoulu.

<https://www.xamk.fi/koulutukset/sahkoinen-asiointi-ja-arkistointi-tradenomi-ylempi-amk/> (31.10.2017)

Tieto- ja asiakirjahallinnan opintosuunnan maisteriopinnot. OPINTO-OPPAAT 2017–2018. Tampereen Yliopisto.

<https://www10.uta.fi/opas/opintosuunta.htm?rid=15018&lang=fi&uiLang=fi&lvv=2017>

(19.11.2017)

Yliopisto- ja korkeakouluopetus. Kansallisarkisto.

<http://www.arkisto.fi/fi/palvelut/koulutukset/yliopisto-ja-korkeakouluopetus>

(19.11.2017)

Lainsäädäntö:

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain muuttamisesta 2016/252. annettu Helsingissä 8.4.2016

LIITTEET

Liite 1. sähköpostitse lähetetty haastattelukutsu

Osallistuminen asiakirjahallinnan pro gradu -tutkimuksen haastatteluun

Hei,

Nimeni on Tuomas Virtanen ja olen 3. vuoden informaatiotutkimuksen maisterivaiheen opiskelija Tampereen yliopistosta. Teen tällä hetkellä pro gradu -tutkielmaa asiakirjahallinnan ammattilaisten ammattieettisistä käsityksistä sekä kokemuksista. Tutkimusmetodinani käytän haastattelututkimusta. Kohderyhmäkseni on valikoitunut asiakirjahallinnan ammattilaiset, joiden toimenkuvaan kuuluu päätearkistossa työskentelyä. Lähestyn teitä, koska työskentelette arkistossa asiakirjahallinnan tehtävissä, joihin liittyy myös päätearkistossa suoritettavia tehtäviä.

Haastattelu koostuu kolmesta seuraavasta teemasta: ammattietiikan esiintyminen haastateltavan koulutuksessa, haastateltavan käsitykset ammattietiikasta sekä haastateltavan suhde työtehtäviin, joihin liittyy ammattieettinen ulottuvuus. Haastattelun arvioitu kesto on 1h-1,5h. Haastattelut toteutetaan luottamuksellisesti ja niiden sisältämä tieto anonymisoidaan. Haastattelut nauhoitetaan, jotta niistä saatava tieto säilyisi mahdollisimman autenttisena ja minun tutkijana on helppo siihen palata aineiston analysoinnin yhteydessä.

Olisitko kiinnostunut osallistumaan tähän tutkimukseen kasvotusten toteutettavan haastattelun kautta? Mikäli mieleenne tulee organisaatiostanne joku toinen mielestänne paremmin haastatteluun soveltuva henkilö, otan suosituksia mielelläni vastaan!

Ystävällisin terveisin,

Tuomas Virtanen

Liite 2. Arkistolistan avoin haastattelukutsu

Nimeni on Tuomas Virtanen ja olen 3. vuoden informaatiotutkimuksen maisterivaiheen opiskelija Tampereen yliopistosta. Teen tällä hetkellä pro gradu -tutkielmaa asiakirjahallinnan ammattilaisten ammattieettisistä käsityksistä ja kokemuksista. Tutkimusmetodinani käytän haastattelututkimusta. Etsin tutkimukseeni haastateltavaksi asiakirjahallinnan ammattilaisia, joiden toimenkuvaan kuuluu päätearkistossa työskentelyä.

Haastattelu koostuu kolmesta seuraavasta pääteemasta: ammattietiikan esiintyminen haastateltavan koulutuksessa, haastateltavan käsitykset ammattietiikasta sekä haastateltavan suhde työtehtäviin, joihin liittyy ammattieettinen ulottuvuus. Haastattelun arvioitu kesto on 1h-1,5h. Haastattelut toteutetaan luottamuksellisesti ja niiden sisältämä tieto anonymisoidaan. Kasvotusten toteutettavat haastattelut nauhoitetaan, jotta niistä saatava tieto säilyisi mahdollisimman autenttisena ja minun on tutkijana helppo siihen palata aineiston analysoinnin yhteydessä. Koska asun itse Tampereella, etsin alustavasti haastateltavia parin tunnin säteeltä (Jyväskylä, Lahti, Helsinki, Hämeenlinna, Turku jne.).

Jos koet olevasi sopiva henkilö haastateltavaksi tai haluat muuten vain tiedustella jostakin tutkimukseen liittyvästä, ota rohkeasti allekirjoittaneeseen yhteyttä sähköpostilla osoitteeseen [tuomas.sakari.virtanen\(at\)gmail.com](mailto:tuomas.sakari.virtanen(at)gmail.com) .

Ystävällisin terveisin,

Tuomas Virtanen

Liite 3. Haastattelurunko

Alkuun nauhalle sanotaan haastattelupäivämäärä ja kellonaika

YLEISLUONTOISET KYSYMYSET:

*Minkä ikäinen olet?

*Mikä on tämän hetkinen työtehtäväsi ja tittelisi organisaatiossasi?

*Kuinka monta vuotta sinulla on työkokemusta asiakirjahallinnan tehtävistä?

-Minkälaisissa työtehtävissä olet urasi aikana ollut?

-Miten olet päätenyt nykyiseen työtehtävääsi?

-Oletko aina työskennellyt asiakirjahallinnan tehtävissä?

*Onko sinulla koulutusta muilta aloilta asiakirjahallinnan lisäksi?

KOULUTUSKYSYMYKSET:

*Minkälainen asiakirjahallinnan koulutustaustasi on?

-Muistatko mitä erilaisia osa-alueita asiakirjahallinnan koulutuksessasi käsiteltiin?

-Minkä asioiden opettamiseen käytettiin eniten aikaa ja mihinkä vähiten?

*Miten asiakirjahallinnan koulutuksesi aikana käsiteltiin ammattietiikkaa?

-Kuinka paljon ammattietiikkaa mielestäsi käsiteltiin?

-Tuntuiko ammattietiikan käsittely mielestäsi tärkeältä aihepiiriltä?

*Oletko osallistunut työelämäsi aikana järjestettyihin koulutustapahtumiin, joissa on käsitelty ammattieettisiä kysymyksiä?

-Mitä muistat näistä tapahtumista?

-Tuntuivatko nämä tilaisuudet hyödyllisiltä?

*Koitko omalla kohdallasi ammattieettisten kysymyksiä käsittelevä puutteita koulutuksen aikana?

-Mitä asioita toteuttaisit toisin alan ammattieettisessä koulutuksessa?

*Oletko oma-aloitteisesti pyrkinyt kartuttamaan osaamistasi tarkastella ammattieettisiä kysymyksiä? Oletko esimerkiksi tutustunut alan ammattieettiseen säännöstöihin (esim. Arkistoyhdistys, ICA)?

*Minkälainen rooli ammattieettisellä koulutuksella mielestäsi on osana asiakirjahallinnan osaamisen kokonaisuutta?

*Miten toivoisit että ammattieettinen koulutus otettaisiin alan koulutuksessa huomioon?

AMMATTIETIIKAN HAHMOTUS –KYSYMYKSET:

*Kuinka ymmärrät käsitteen etiikka? / Mitä etiikka merkitsee sinulle?

-Mistä seikoista oma käsityksesi etiikasta muodostuu?

*Miten ymmärrät käsitteen ammattietiikka? / Mitä ammattietiikka merkitsee sinulle?

-Mistä seikoista oma käsityksesi ammattietiikasta muodostuu?

-Eroaako ammattietiikka ja etiikka jollain tapaa toisistaan?

*Mikä merkitys ammattietiikalla on omassa työssäsi?

-Onko se jatkuvasti läsnä vai eräänlainen sivujuonne?

*Koitko ammattieettisten kysymysten parissa työskentelyn kiinnostavaksi osaksi työtäsi?

-Mikä siitä tekee kiinnostavaa/epäkiinnostavaa?

*Mikä on mielestäsi ammattietiikan rooli asiakirjahallinnan työssä?

-Näkisitkö asiakirjahallinnan suhteen ammattietiikkaan olevan jotenkin erityinen?

*Pohditko työssäsi aktiivisesti alasi ammattietiikkaa?

-Mihin ammattieettiset pohdintasi kytkeytyvät?

AMMATTIEETTISET TEHTÄVÄT –KYSYMYKSET:

*Missä työtilanteessa olet viimeksi joutunut ammattieettisen pohdinnan eteen?

-Kuinka menettelit tässä tilanteessa?

*Minkälaisia omakohtaisia työtehtäviä sinulla tulee ensimmäisenä mieleen, joilla hahmotat olevan ammattieettinen ulottuvuus?

-Minkälaisia nämä työtehtävät ovat?

*Kuinka iso rooli ammattieettistä pohdintaa vaativilla tehtävillä on toimenkuvassasi? / Kuinka usein vastaasi tulee ammattieettistä pohdintaa vaativia työtehtäviä?

*Eroavatko ammattieettistä pohdintaa vaativat työtehtävät jollakin tapaa muista työtehtävistä?

-Koetko että ammattieettistä pohdintaa vaativilla tehtävillä on jollain tapaa erityinen luonne omassa toimenkuvassasi?

*Minkälainen on mielestäsi helpoin ammattieettistä pohdintaa vaativa työtehtävä? Entä vaikein?

-Mikä tehtävästä tekee helpon tai vaikean?

*Miten suhtaudut eettistä pohdintaa vaativiin töihin?

-Ovatko ne haastavia tai helppoja?

-Ovatko joihinkin työtehtäviin liittyvät ammattieettiset dilemmat haastavampia kuin toiset?

*Kun tunnistat työtehtävään liittyvän ammattieettisen dilemman, miten lähestyt ammattieettisen kysymyksen ratkaisemista?

-Konsultoitko työtovereita?

-Konsultoitko lakia?

-Konsultoitko ammattieettisiä säännöstöjä?

-Ratkaisetko tämän tyyppiset tehtävät heti vai vaativatko ne usein tavallista enemmän pohdintaa? Miksi?

*Minkälaiseksi hahmotat omat lähtökohtasi ammattieettisten kysymysten käsittelemiseen?

-Koetko että sinulla on hyvät valmiudet ammattieettisten kysymysten tarkasteluun työssäsi?

Loppuun mainitaan nauhalle haastattelun päättymisestä sekä kellonaika. Tiedustellaan myös mikäli haastateltava haluaa palata vielä johonkin aiempaan kysymykseen tai mainita jostakin mieleen nousseesta haastatteluun liittyvästä asiasta.